

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1942.

Andra kammaren.

Nr 27.

Onsdagen den 8 juli.

Kl. 4 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 26, den 27, den 29 och den 30 nästlidna juni.

§ 2.

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Riksdagsman K. F. Söderdahl, som jag denna dag undersökt, är på grund av sjukdom: Rammollitio cerebri, oförmögen att deltaga i riksdagens arbete under minst en månad framåt. Intygas på heder och samvete.

Visby den 29 juni 1942.

Nils Carlson,

leg. läk.

Riksdagsman Gustaf Rosander från Målerås är på grund av sjukdom förhindrad deltaga i riksdagsarbetet från och med den 6 juli tills vidare, vilket härmed intygas.

Lenhovda den 6 juli 1942.

G. Nilsson,

provinsialläkare.

Att ledamoten av riksdagens andra kammare, kyrkoherde Harald Hallén, varit vårdad härstädes från den 2 juli 1942 för njursten och ännu kvarligger och under denna tid varit och fortfarande tills vidare är till arbete oförmögen, intygas.

Karolinska sjukhuset den 4 juli 1942.

J. Cedermark,

leg. läkare.

Att fru Hildur Alvéén på grund av subakut bronchit är oförmögen till arbete under tiden 30 juni—10 juli 1942, intygas härmed.

Stockholm den 30 juni 1942.

S. Allevin.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Söderdahl</i>	under 13 dagar fr. o. m. den 29 juni,
» <i>Rosander</i>	» 4 » » » 8 juli,
» <i>Hallén</i>	» 4 » » » 8 » och
fru <i>Alvéén</i>	» 11 » » » 30 juni.

Andra kammarens protokoll 1942. Nr 27.

Herr talmannen meddelade, att herr Dickson, som vid kammarens sammanträde den 13 juni beviljats ledighet från riksdagsgöromålen tills vidare från och med den 14 i samma månad, den 1 juli åter intagit sin plats i kammaren.

§ 3.

Till bordläggning anmälles:

utrikesutskottets memorial, nr 1, angående ersättning till dess tjänstemän;

konstitutionsutskottets memorial, nr 20, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § stadgan den 21 februari 1941 (nr 98) om ersättning för riksdagsmannauppgadgets fullgörande;

sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtanden och memorial:

nr 3, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av domsagoförvaltningen m. m., dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 4, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om bestridande av kostnaderna för domsagas kansli, m. m., dels ock en i ämnet väckt motion; och

nr 5, angående ersättning åt av utskottet anlitat biträde;

bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade pensionsbestämmelser för lärarpersonal vid folkhögskolor och vissa lantbruksundervisningsanstalter;

nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av förordningen den 28 juni 1941 (nr 591) om familjebidrag åt värnpliktiga med flera, vilka drabbats av kroppsskada;

nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 30 maj 1873 (nr 31) om rikets mynt;

nr 66, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändringar i vissa delar av allmänna tjänstepensions- och familjepensionsreglementena jämte en i ämnet väckt motion;

nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till folkskolans tjänste- och familjepensionsreglementen;

nr 68, angående ersättning till viss hos 1942 års riksdag anställd personal vid inkallelse till militärtjänstgöring;

nr 69, i anledning av väckt motion om pension åt vaktmästaren hos riksdagens andra kammare E. E. Anderssons änka;

nr 70, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning i fråga om fyllnadspension åt faktorn vid riksbankens sedeltryckeri C. H. Kullberg; och

nr 71, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning om ytterligare medel för ombyggnad av riksbankens fastighet i Göteborg;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av utlänningslagen m. m.; och

nr 61, i anledning av väckta motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 48, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lantarbetstidslag, dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 50, i anledning av väckt motion angående lagstiftning till stöd och skydd åt nyblivna änkor;

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 3 § förordningen den 24 mars 1938 (nr 102) om olycksfalls- och yrkessjukdomsersättning åt tvångsarbetare m. fl., m. m.; och

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skyddssympning inom försvarsväsendet samt lag om ändrad lydelse av 128 § strafflagen för krigsmakten; samt

budgetdeputerades memorial angående arvode åt deputerades sekreterare.

§ 4.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från konstitutionsutskottet:

nr 475, i anledning av konstitutionsutskottets memorial med förslag till utredning av frågan om ändrad lydelse av §§ 35 och 36 regeringsformen;

från statsutskottet:

nr 423, i anledning av riksdagens år 1941 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1940—30 juni 1941; samt

från första lagutskottet:

nr 476, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående offentliga insamlingar, dels ock i ämnet väckta motioner.

§ 5.

Ordet lämnades på begäran till

Interpellation.

Herr **Hagberg** i Luleå, som anförde: Herr talman! Den svenska utrikespolitikens huvudlinje — neutralitet med bevarad självständighet — understödjes av ett enigt folk. De som öppet eller förtäckt motarbeta denna politik vinna ingen anslutning bland folkets breda lager. Trots de svårigheter som måste uppstå på grund av att landet är omgivet av krigförande staters militära maktområden har det lyckats regeringen att hittills upprätthålla officiellt vänskapliga förbindelser med båda de krigförande blockens makter, och vårt folk har hittills undgått krigets olyckor. Det har dock inte saknats anmärkningar mot regeringens neutralitetspolitik från de krigförande staternas sida. Ett särskilt ömtåligt kapitel i den svenska utrikespolitiken har varit och är alltjämt de eftergifter som statsmakterna ansett sig tvingade att göra för att undvika vissa befarade svårigheter för Sverige, icke minst i fråga om import av nödvändiga varor för det svenska folkhushållet. Hittills har av allt att döma Tysklands motståndare sökt förstå Sveriges tvångsläge och icke ifrågasatt dess vilja att uppträda neutralt. Inom landet har dock en vederhäftig opinion som kritiskt betraktat vissa eftergifter blivit allt starkare. Särskilt har allmänheten upprörts av den passivitet varmed uppenbara kränkningar av Sveriges neutralitet mottagits, och under försommaren uppstod en massrörelse i anledning av den neutralitetskränkande tyska flygtrafiken över Sverige. Under senaste tiden har folket ytterligare upprörts av kränkande övergrepp från de krigförandes sida mot svenska fiskebåtar och handelsfartyg. Man frågar sig om icke de favörer — nu senast i fråga om bilreparationerna — som Sverige påtagligen ger Tyskland och dess allierade, särskilt Finland, i verkligheten successivt eliminera neutraliteten och småningom skapa en situation, i vilken *båda* de krigförande parterna betrakta Sverige som så engagerat, att

Interpellation. (Forts.)

ingen hänsyn mera behöver tagas till de officiella proklamationerna om neutralitet. Att något dylikt skulle medföra fruktansvärda konsekvenser för land och folk är självklart. Inte endast risken att indragas i kriget utan även risken att vid fredsslutet bli ansett som icke neutralt land ligger i synfältet, då man betraktar den nuvarande situationen.

Det vore därför enligt min mening angeläget, att regeringen, innan riksdagen om några dagar åtskiljes, inför riksdagen med den kraft och verkan utåt som en regeringsdeklaration inför detta forum dock måste ha, otvetydigt klargjorde den svenska neutralitetens verkliga innehåll, nämligen att den är en *väpnad* neutralitet och att Sverige icke ämnar pruta på sin suveränitet åt något håll. Kunde regeringen därvid förklara, att inga eftergifter av tidigare art mer komma att göras, att alla i realiteten oneutrala favörer åt krigförande skola upphöra och att Sverige är berett att med vapenmakt hävda sin rätt att leva sitt eget fria liv i fred och neutralitet, skulle därmed oron bland folket stillas och eventuella missförstånd visavi främmande makter sannolikt undanröjas.

Med återopande av vad jag anført anhåller jag om kammarens tillstånd att till hans excellens ministern för utrikes ärendena få framställa följande spörsmål:

anser regeringen att de neutralitetskränkningar som på senaste tiden förekommit tyda på en omvärdering av den svenska neutraliteten från de krigförande makternas sida, och i så fall

anser regeringen att en deklaration rörande de svenska statsmakternas vilja att med vapenmakt hävda en strikt neutralitet i nuvarande situation skulle vara till fördel för Sveriges strävan att bevara freden och den nationella oavhängigheten?

Denna anhållan bordlades.

§ 6.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.11 e. m.

In fidem
Sune Norrman.

Torsdagen den 9 juli.

Kl. 4 e. m.

§ 1.

Herr talmannen meddelade, att herr Wiberg, som vid kammarens sammanträde den 17 juni beviljats ledighet från riksdagsgöromålen tills vidare från och med den 18 juni, denna dag åter intagit sin plats i kammaren.

§ 2.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

*Svar på
interpellation.*

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Andersson**, som anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Andersson i Igelboda till mig framställt följande frågor:

1. Är det herr statsrådets avsikt att för riksdagen framlägga förslag om att staten övertager de förpliktelser gentemot f. d. vägarbetare, som vägdistriktet före förstatligandet av vägväsendet påtagit sig?

2. Är det herr statsrådets avsikt att för riksdagen framlägga förslag där-om, att arbetare vid vägdistriktet, som vid vägväsendets förstatligande icke, på grund av sin ålder, komma att övergå i statstjänst, skola komma i åtnjutande av pension enligt grunder, som gälla för arbetare i statens tjänst, och därvid få räkna sig till godo den tid de arbetat inom det allmänna vägväsendet?

Sedan innevarande års riksdag i princip tillstyrkt statens övertagande av den allmänna väghållningen på landet samt i samband därmed uttalat, att reformen borde genomföras så snart som möjligt, har jag med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallat sakkunniga för att utarbета förslag till de författningar samt de åtgärder i övrigt, som erfordras för omorganisationens genomförande. De av interpellanten väckta spörsmålen komma att upptagas till behandling av de sakkunniga. Innan dessa förebragt erforderlig utredning och framlagt sitt förslag, är det icke möjligt att taga ställning till nämnda spörsmål. I detta läge måste jag inskränka mig till några preliminära uttalanden av mera allmän natur.

Det är givet, att staten vid omhändertagandet av den allmänna väghållningen får övertaga de förpliktelser, som vägdistriktet lagligen iklätt sig såväl gentemot personal som i andra avseenden. Av skäl, som jag skall i korthet angiva, är det dock önskvärt, att vägdistriktet icke nu ingå några avtal i pensionshänseende eller eljest, som bliva bindande efter statens övertagande av vägväsendet.

Interpellationen berör i främsta rummet arbetare vid vägdistriktet. En del av dessa torde efter övergång i statstjänst komma att bliva inordnade under de statliga tjänste- och familjepensionsreglementena för arbetare. I princip omfatta dock dessa reglementen endast arbetare i anställning av fortlöpande natur. Detta innebär på förevarande område, att allenast arbetare, vilka äro fast anställda för det permanenta underhållet, men däremot ej arbetare vid väganläggningar, utan vidare kunna bliva delaktiga av den reguljära pensioneringen. De av innevarande års riksdag antagna nya pensionsreglementena öppna emellertid möjlighet för Kungl. Maj:t att efter särskild prövning och under vissa förutsättningar medgiva reglementenas tillämpning även å arbe-

Svar på interpellation. (Forts.)

tare, som ej fylla ett fortlöpande behov av arbetskraft, om blott behovet består under en längre följd av år. Avsikten härmed har varit att kunna medgiva reguljär pensionsrätt för en fast arbetarstam med stadigvarande sysselsättning i skilda anläggningsarbeten. För pensionsreglementenas tillämpning gälla vissa villkor bl. a. i fråga om minimiinkomst, s. k. väntetid och levnadsålder. Pensionsåldern är sålunda 60 år, och den som ej före denna ålder blivit underkastad reglementena, kan icke vinna pensionsrätt.

I vad mån med stöd av dessa bestämmelser reguljär pensionsrätt kan medgivas vägbyggnadsarbetare, är ej möjligt att nu bedöma. För arbetare, som vinner pensionsrätt, kan Kungl. Maj:t besluta om tillgodoräkning i viss utsträckning av föregående anställning hos vägdistrikt.

Den arbetarpersonal, som övergår i statstjänst men ej blir underkastad pensionsreglementena, kan erhålla tjänstepension efter mera summariska grunder, som för närvarande äro gällande bl. a. för statens järnvägars anläggningsarbetare. Villkoret är minst 15 anställningsår. Någon viss pensionsålder är här ej fastställd, men arbetaren måste ha nått en levnadsålder av 60 år, såvitt han ej avgår på grund av sjukdom. Även vid tillämpningen av dessa summariska bestämmelser kan enligt praxis öppnas möjlighet att tillgodoräkna föregående anställningstid utom statens tjänst.

Av vad här anförts torde följa, att någon viss levnadsålder ej behöver i och för sig utgöra hinder för övergång i statsanställning eller för erhållande av pensionsförmån enligt de grunder, som gälla för statsanställd arbetarpersonal och som med anpassning efter övergångsförhållanden torde kunna göras tillämpliga å vägpersonalen.

Interpellanten uttalar den uppfattningen, att det vore mindre lämpligt, att vägdistriktet med användande av sina tillgångar säkerställde pension från försäkringsanstalter för personal, som nu ej har pensionsrätt. Jag delar helt denna mening. Över huvud är det angeläget, att vägdistriktet under den tid, som återstår intill förstatligandets genomförande, icke onödigtvis träffa nya, för framtiden bindande avtal eller eljest vidtaga åtgärder, som kunna binda den blivande statliga vägorganisationen. Genom ett cirkulär den 30 juni 1942 har jag enligt Kungl. Maj:ts uppdrag fäst vägdistriktens uppmärksamhet på dessa förhållanden. De uttalanden, som därvid gjorts om vikten av att ej utan trängande skäl vidtaga åtgärder av nu antydd art, hava avseende även å pensionsavtal och pensionsutfästelser. Dylika förpliktelser kunna otvivelaktigt — särskilt om de regleras genom uppgörelser med försäkringsanstalter — bliva ägnade att komplicera övergången till den nya organisationen och onödigtvis öka det allmännas kostnader. Det är med tanke bland annat på möjligheten av att något vägdistrikt kunde genom åtgärd av denna art åsamka staten onödiga utgifter, som det förutsatts att särskild utdebitering skulle kunna ske för att av vägdistriktet uttaga ersättning för dylik merkostnad. Jag hoppas dock, att denna utväg icke skall behöva tillgripas. Det finnes grundad anledning antaga, att såväl tjänstemanna- som arbetarpersonalens pensionsfrågor skola vid förstatligandet kunna lösas på ett sätt, som tillfredsställer billighetens krav, och man bör enligt min mening kunna förutsätta, att vägdistriktet med fullt förtroende överläta åt statsmakterna att träffa de anstalter, som härför bliva erforderliga.

Härefter yttrade:

Herr **Andersson** i Igelboda: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra mitt tack för att han besvarat denna interpellation, som ju framställdes vid en tid, då riks-

Svar på interpellation. (Forts.)

dagen normalt borde vara åtskild. Jag känner också tacksamhet för de klarlägganden, som genom svaret lämnats och varigenom vägdistriktet, då de nu gå att uppgöra stat för sitt sista verksamhetsår, erhållit viss ledning. Jag är alldeles på det klara med, att det icke är möjligt att, så länge frågan om dessa detaljer ligger under utredning, avgiva någon bindande försäkring eller förklaring, hur det skall förfaras med vägarbetarna, särskilt dem som jag här interPELLERAT om nämligen de äldre vägarbetarna. Jag känner mig tillfreds över, att statsrådet förklarat, att dessa vägarbetare böra kunna komma in under statens pensionsreglemente — något annat var väl heller icke att förvänta — i den mån arbetarna komma att övergå i statens tjänst. Då statsrådet uttalade, att enligt reglementet Kungl. Maj:t kan för arbetare, som vinna pensionsrätt, besluta om tillgodoräknande i viss utsträckning av föregående anställning hos vägdistrikt, vill jag gärna tolka detta uttalande på det sättet, att Kungl. Maj:t kommer att tillgodoräkna dessa arbetare den tid de stadigvarande varit anställda inom vägväsendet. Det är ju alldeles uppenbart, att dessa vägarbetare, för att de skola få tillgodoräkna sig denna tjänstgöring i vägdistriktet för åtnjutande av pension, skola ha haft sådan anställning, att de kunna betraktas såsom fast anställda, d. v. s. i stort sett en sammanhängande anställning.

Genom de uttalanden statsrådet gjorde framgår det också, att åldersgränsen ej skall behöva lägga hinder i vägen för nu anställda äldre vägarbetare inom vägväsendet att kunna övergå i statens tjänst. Det är ju uppenbart, att dessa arbetare, som vid förstatligandet fyllt 60 år, icke kunna komma att bli delägare i pensionskassa eller få denna reguljära pensionering. Men genom de bestämmelser, som finnas rörande pensionering av arbetare i statens tjänst, torde även pensionsfrågan för dem kunna ordnas. Blir pensionsfrågan ordnad på ett sådant sätt, som det nu i regel ordnas för exempelvis anläggningsarbetare vid statens järnvägar, som vägarbetarna närmast äro att jämföra med, torde inga anmärkningar mot en sådan anordning kunna med skäl framställas.

Jag känner mig sålunda i stort sett tillfreds med det svar jag erhållit. Det är endast i ett hänseende som jag fortfarande hyser en viss oro och där svaret icke är tillräckligt klarläggande enligt mitt förmenande. Det gäller f. d. arbetare, som redan före förstatligandet på grund av sin ålder lämnat anställning inom vägväsendet och därvid av vägdistriktet tillerkänts viss pension eller visst understöd. Statsrådet framhåller i interpellationssvaret, att det är givet, att staten vid omhändertagandet av den allmänna väghållningen får övertaga de förpliktelser, som vägdistriktet lagligen iklätt sig såväl mot personal som i andra avseenden. Det är ju uppenbart, att de förpliktelser, som vägdistriktet här åtagit sig gentemot äldre f. d. vägarbetare, äro tillkomna i laga ordning genom beslut av vägstämman och vägstyrelse, men i regel torde dessa beslut endast vara av den art, att de medgiva understöd eller pension tills vidare så länge vägstämman anvisar medel för understödets utbetalande. Någon laglig rätt till pension ha sålunda dessa f. d. vägarbetare icke att åberopa och kunna icke gentemot staten åberopa någon sådan rätt.

Jag skulle dock vilja hoppas, att statsmakterna skola finna anledning att icke lämna dessa f. d. vägarbetare utan bistånd utan övertaga de förpliktelser eller de åtaganden, som vägdistriktet gentemot dessa arbetare iklätt sig genom i laga ordning tillkomna beslut. Det skulle vara värdefullt, om på denna punkt statsrådet även skulle kunna avgiva en lugnande förklaring. Ty bland dessa f. d. vägarbetare, som nu uppbära understöd från vägdistriktet, förefinnes det en viss oro, hur det skall bli med deras understöd, sedan vägdistriktet upphört och vägstämmorna sålunda ej längre anvisa några medel för understöd åt dem.

Svar på interpellation. (Forts.)

Herr talman! Jag vill understryka, att jag känner mig i stort sett tillfreds med det svar, som här lämnats på de av mig framställda frågorna. Kan någon försäkras lämnas även beträffande dessa f. d. vägarbetare, som nu uppbära understöd, vore jag ännu mera tacksam.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Andersson**: Herr talman! Jag kan icke se, att det föreligger någon oklarhet på den punkt som interpellanten särskilt uttalade sig om. Den omständigheten, att ett vägdistrikt icke kan besluta, att pension skall utgå annat än tillsvidare, kan ju ej göra, att åtgärden i och för sig icke är lagligen grundad. Såvitt jag förstår måste säkerheten vara lika god vare sig beslutet gäller tillsvidare eller för framtiden.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 3.

Föredrogos, men bordlades åter utrikesutskottets memorial nr 1, konstitutionsutskottets memorial nr 20, sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtanden och memorial nr 3—5, bankoutskottets utlåtanden och memorial nr 63—71, första lagutskottets utlåtanden nr 60 och 61, andra lagutskottets utlåtanden nr 48 och 50—52 samt budgetdeputerades memorial.

§ 4.

Föredrogs den av herr *Hagberg* i Luleå vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till hans excellens herr ministern för utrikes ärendena, i anledning av under den senaste tiden inträffade neutralitetskränkningar.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 5.

Interpellation. Herr **Persson** i Stockholm erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Den beprisade privata företagsamheten har misslyckats med uppgiften att lösa frågan om bränsleförsörjningen, främst beroende på att de stora skogsbolagen lyckats tilltvinga sig sådana avtal, att arbetet i skogarna inte ger dess utöware inkomster, som svara mot dyrtiden och det hårda arbetet. I detta läge måste staten ingripa för att lösa frågan, därom äro såväl byggnadsindustriens arbetare som övriga fullt ense med regeringen. Detta till trots ha åtgärder att tillämpa tjänstepliktslagen väckt såväl oro som missnöje hos byggnadsindustriens arbetare.

Sedan snart tre år tillbaka ha byggnadsarbetarna stått i en sämre ställning än andra vad det gällt möjligheterna att erhålla arbete i sitt yrke. Nu har läget ljusnat, de flesta ha på nytt erhållit arbete i den ur alla synpunkter så nödvändiga byggnadsverksamheten, och därmed ha förhoppningar hos dem väckts om, att de skulle kunna reparera sin genom arbetslösheten undergrävd ekonomi.

De nu beslutade undantagsbestämmelserna beträffande byggnadsarbetarna innebära, att en stor del av dem få dessa sina förhoppningar grusade. De komma att hänvisas till skogsarbete, trots att deras arbetskraft så väl behöves inom deras eget yrke. I ett ännu sämre läge komma de av byggnadsindustriens arbetare, som för närvarande äro inkallade till beredskapstjänst. När de fullgjort denna, och därefter ha ett absolut behov av de inkomster deras egentliga yrke kan ge, finna de sig avstängda från detta och hänvisade till skogsarbete.

Interpellation. (Forts.)

Under sådana förhållanden måste man ha rätt att ställa frågan, huruvida det kan överensstämman med rimlighet och rättvisa att just den yrkesgrupp, som hittills hårdast av alla drabbats av krisen, skall bli den, som i första hand drabbas även av undantagsåtgärder.

Arbetarna fråga sig också i allt större utsträckning, huruvida bristen på arbetskraft verkligen är så svår, som man anger den vara. I det förhållandet att en hel del arbeten utföras för en av de krigförande parternas räkning (tillverkning av trähus, reparation av bilar, transporter, export av jordbruksarbetare o. s. v.) se arbetarna i allmänhet ett bevis för, att bristen på arbetskraft för tillgodoseende av landets egna behov inte kan vara så svår.

När nu emellertid statsmakterna ha funnit det nödvändigt att taga en förut så hårt pressad yrkesgrupp i anspråk för skogsarbete, borde arbetarna givetvis hållas ekonomiskt skadeslösa för det djupa ingrepp mot deras personliga frihet, som avstängningen från det yrke, där de genom yrkesutbildning och bosättning ha de största utsikterna att ernå en draglig existens, utgör.

Med hänvisning till vad ovan anförts anhåller jag om andra kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få rikta följande fråga:

Vilken ekonomisk kompensation är regeringen beredd att lämna de arbetare, som i kraft av tjänstepliktslagen avstängas från sitt yrke, avlägsnas från sina hemorter och familjer och hänvisas till ett arbete, vilket i de flesta fall icke möjliggör en draglig försörjning för den arbetande och hans familj?

Denna anhållan bordlades.

§ 6.

Till bordläggning anmäldes andra lagutskottets utlåtande, nr 49, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.20 e. m.

In fidem
Sune Norrman.

Fredagen den 10 juli.

Kl. 11 f. m.

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes till en början av herr förste vice talmannen, varjämte undertecknad på grund av förfall för sekreteraren, jämlikt herr förste vice talmannens förordnande, till en början tjänstgjorde vid protokollet.

§ 1.

*Svar på
interpellation.*

Herr förste vice talmannen lämnade på begäran ordet till

Hans excellens herr statsministern **Hansson**, som anförde: Herr talman! Herr Skoglund har till mig framställt tre frågor:

1) Är det regeringens avsikt att, såvitt inga oförutsedda händelser inträffa, söka undvika att inkalla riksdagen till en arbetssession i höst?

2) Om höstriksdag måste hållas, ämnar regeringen i så fall söka planlägga förberedelserna på ett sådant sätt, att riksdagens arbete inte behöver utsträckas, såsom under föregående år varit fallet, över en längre period utan kan koncentreras till en kortare tid?

3) Om höstriksdag ej inkallas, är det ändå regeringens avsikt att under tiden före nästa lagtima riksdag lämna kamrarna behövliga informationer om det utrikespolitiska läget eller om vårt lands vitala försörjningsfrågor, och under vilka former har regeringen i så fall tänkt sig dessa informationer lämpligast ske?

Till svar å dessa frågor vill jag anföra följande.

Regeringen har vid avlämnandet av sina förslag till den samlade riksdagen utgått ifrån, att den icke borde undanskjuta något förslag, som kunde nödvändiggöra sammanträde med riksdagen senare under året. Huruvida ändå frågor, som böra underställas riksdagen, kunna uppkomma före nästa riksdag, kan jag nu icke uttala mig om.

Skulle sådana frågor uppkomma skall regeringen låta sig angeläget vara att förbereda dem i så god tid, att riksdagens samvaro för deras behandling icke onödigtvis förlänges.

Informationer om det utrikespolitiska läget eller försörjningsläget kunna tänkas ske skriftligen. Äro dessa informationer av särskild vikt, anser jag emellertid, att de böra delgivas riksdagen vid sammanträde för att därmed lämna tillfälle till överläggning. Konstitutionsutskottet har ju nu framlagt förslag, som skall möjliggöra riksdagens inkallande även för meddelanden enligt § 56 riksdagsordningen.

Härefter yttrade:

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsministern för svaret på min interpellation. Det innehåller i stort sett det besked, som jag önskade från regeringens sida.

Jag uppfattar statsministerns uttalande i första frågan så, att regeringen icke eftersträvar en höstriksdag. Huruvida sedan frågor av den art att de nödvändiggöra ett höstsammanträde kunna uppkomma i en kristid, sådan som den nuvarande, är ju omöjligt att förutsäga.

Svar på interpellation. (Forts.)

Svaret på den andra frågan innehåller ju en försäkran att regeringen, i händelse en höstriksdag ändock måste hållas, skall låta sig angeläget vara att förbereda frågorna i så god tid, att riksdagens samvaro för deras behandling icke onödigtvis förlängas. Jag är övertygad om att denna försäkran mottages med stor tillfredsställelse av riksdagens ledamöter. Den, som var med om förra årets långa höstsammanträde med dess ofta magra arbetsplena, har säkert ingen åstundan att något liknande skall upprepas.

Av statsministerns svar på min tredje fråga framgår, att regeringen kommer att få oomstridda möjligheter att sammankalla riksdagen även för kortare sammanträde av mera informatorisk karaktär. Det är självklart, att riksdagen icke vill undandraga sig sin del av ansvaret i en hård tid eller kan åtnöja sig med att icke bli underrättad om vad som sker. Jag hoppas att ingen försöker tyda min interpellation i annan riktning.

Mitt inledande resonemang i interpellationen angående förseningen av riksdagens arbete i år och den oerhörda forcering, som framtvingats genom att regeringen i slutet av maj och i början av juni bildligt talat översköljt riksdagen med en störtflod av propositioner, har statsministern förbigått i sitt svar. Jag skall ej heller upptaga den saken till behandling, utan vill inskränka mig till att kraftigt understryka angelägenheten av att regering och riksdag söka organisera sitt arbete på ett bättre sätt, än som skett under den nu snart avslutade sessionen.

Herr Vougt: Herr talman! Jag kan inte underlåta begagna tillfället att giva uttryck åt det missnöje, som jag och, därom är jag övertygad, många av mina kammarkamrater känna över att riksdagen inte kommer att kunna avslutas förrän strax före den 15 juli. Anledningen till missnöjet är icke i och för sig, att det för riksdagsmännen är olägligt och obekvämt att vara kvar på Helgeandsholmen på sommaren, utan känslan av att vi, när vi komma till juni månad, alltid ha att räkna med en forcering av ärendena, som icke är nyttig för sakfrågornas behandling. Denna forcering tycks dessvärre vara oundviklig. Det är vår skyldighet som valda ombud för Sveriges folk att skänka frågorna en grundlig behandling. Den skyldigheten vill riksdagen icke eftersätta, och därför vore det önskvärt om riksdagsarbetet i framtiden organiseras så, att denna forcering icke blir nödvändig.

Ingen av oss — därom är jag övertygad — anser, att en höstriksdag i och för sig är önskvärd, men man bör ha klart för sig att vad det här gäller, det är ju att den tid, som nödvändigtvis kräves av oss för att lagstiftningsarbetet skall kunna genomföras, fördelas på det ur arbetssynpunkt lägligaste sättet. Därför ha många förmenat, att det vore lyckligt, om man hade kunnat sluta någon gång i juni och sammanträda till en kortare session under hösten. Höstrikdagen är, som sagt, i och för sig icke önskvärd. Men det är viktigt, att man organiserar arbetet på ett så rationellt sätt som möjligt. Jag vill i anslutning till vad herr Skoglund sade uttrycka den förhoppningen, att det till ett annat år, om nu dessa förhållanden fortsätta, i tid kan ske ett förtroendefullt samråd mellan regeringen och riksdagen med hänsyn till lämpliga arbetsformer.

Hans excellens herr statsministern **Hansson:** Herr talman! När jag i mitt svar icke berörde frågan om den s. k. förseningen av årets riksdag, var det helt och hållet därför, att jag ingenting hade att säga därom. Vi ha inom regeringen i god tid sökt planera så, att propositionerna skulle komma riksdagen tillhanda inom rimlig tid. Men det har visat sig att allehanda omständigheter, såsom utredningar, besparingskommitténs översyn o. s. v., vållat förskjut-

Svar på interpellation. (Forts.)

ningar. Allt detta har gjort, att man till sist ändå suttit där med ett antal förslag, som måste komma fram sent och där man haft att väga mellan om förslagen skulle läggas fram eller icke. I sista stund fanns det på regeringens bord några förslag, som kunde uppskjutas till ett höstsammanträde, men vilka icke borde ta så lång tid i anspråk, att det var anledning lägga undan dem för att lätta denna sessions börda och därigenom nödvändiggöra en höstriksdag. Det är mycket svårt att komma till rätta med var felet ligger. Jag skulle tro, att vad jag ganska länge förmenat, är riktigt, nämligen att det i viss mån råder sådan brist på arbetskraft i Kungl. Maj:ts kansli, att det arbete, som där kräves, icke med tillräcklig snabbhet kunnat utföras.

Jag begärde egentligen ordet med anledning av herr Vougts inlägg. Han tycktes utgå ifrån, att man utan vidare borde kunna sortera upp ärendena, att man kunde lägga undan en del ärenden till en höstriksdag och få fram de andra frågorna så mycket tidigare. Jag vill då först påpeka att alla sådana frågor, som ha inflytande på budgeten, måste komma fram under den första samvaron med riksdagen. Av de frågor, som varit sent framlagda under denna riksdag, äro åtskilliga av det slaget. Man skulle icke genom att lägga undan dem kunnat åstadkomma den förkortning av riksdagens längd, som åstundas. Om man skall gå in för höstriksdag, får riksdagen taga i övervägande, huruvida bestämmelserna för riksdagens arbetssätt överhuvud taget äro riktiga. När en höstriksdag skall sammanträda, har man ju visserligen utskott valda, men alla förslag skola ju behandlas enligt grundlagen. Det skall lämnas tillbörlig motionstid o. s. v. Om riksdagen således även vid ett höstsammanträde skall följa den ordningen att avvakta alla de förslag, som kunna kombineras med Kungl. Maj:ts propositioner, måste det gå en tid av nära två veckor, innan ett effektivt riksdagsarbete kan börja. Detta kan undanröjas genom att redan vid den första sessionen förslag framläggas, som kunna vila och under tiden bli föremål för motion. Allting kan då vara klart för vederbörande utskotts behandling, när riksdagen åter sammanträder. Men då måste den stadga, som konstitutionsutskottet nu föreslår, att man skall ändra, göras om igen, ty då kan man inte göra riksdagens samvaro beroende av, att det på riksdagens bord ligger förslag från Kungl. Maj:t, som skola behandlas, utan då måste man finna en form, enligt vilken behandlingen av föreliggande förslag från Kungl. Maj:t kan uppskjutas och uppehåll mellan sammanträdena kan göras utan att sådan avlöning, som avses med det nya avlöningsreglementet, utgår. Jag tror icke, att man skall ta saken så enkelt, som att det endast vore fråga om att skjuta på vissa frågor och behandla andra. Skall man vinna rationalisering, måste hela metoden för riksdagens arbete rationaliseras.

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Jag har föga att invända mot vad herr statsministern nyss sagt. Jag skulle snarare vilja understryka, att vi icke i onödan skola leka med tanken på en höstriksdag utan noggrant överväga, huruvida icke möjlighet förefinnes att rationalisera arbetet, så att vi under normala förhållanden kunnå reda oss med en vårriksdag. Jag skulle dock i detta sammanhang vilja framhålla, om det icke vore värt att överväga, huruvida det verkligen är nödvändigt att alla ärenden av mindre storleksordning skola behandlas av riksdagen. Det här är ingen ny sak. Jag har vid tidigare tillfällen varit inne på den saken. Regeringen och riksdagen böra gemensamt pröva om icke avgörandet av vissa ärenden — jag tänker närmast på pensionsfrågor och en del andra sådana frågor, som inte äro av den storleksordningen att de för sin behandling egentligen kräva ett så stort antal ledamöter, som vi nu ha i riksdagen — utan men för samhällsarbetet skulle kunna anförtros åt Kungl. Maj:t eller eventuellt åt av Kungl. Maj:t anvisade myndigheter.

Svar på interpellation. (Forts.)

Herr **Fast**: Herr talman! Vi ha inte mycket att vinna på den väg, som herr Skoglund sist anvisade. För det första tror jag icke, att riksdagen utan vidare är villig avhända sig rätten att behandla ärenden av mindre betydelse. Gränsen emellan ärenden av mindre och av större betydelse är det för övrigt omöjligt att uppdraga. För det andra försena dessa ärenden icke på något sätt riksdagsarbetet, utan det är ärenden av helt annan natur som göra det. Vi skola göra klart för oss, att det nuvarande tillståndet, visserligen tillspetsat på grund av pågående krig och krisförordningar, dock i alla fall till sin väsentliga del är ett bestående problem. Vi skola inte glömma att under de senaste 20 åren antalet ärenden, som ingå i statsverkspropositionen, i förhållande till vad tidigare varit fallet fördubblats, ja t. o. m. mångdubblats. Under sådana förhållanden är det klart, att vad som kunde vara rimligt för 10 år sedan icke är rimligt i dag, även om vi komma över till normala förhållanden. Därför måste, så vitt jag förstår, helt andra överväganden göras.

Hur obehagligt det än kan vara måste man allvarligt taga upp till prövning frågan om en fördelning av riksdagsarbetet på två perioder, så avpassade att t. ex. en jordbrukare icke behöver vara borta under någon väsentlig del av den tid, då han mest behövs hemma, och övriga riksdagsledamöter icke behöva ligga i Stockholm under en tid, då det är olustigt för dem att göra det. Att därvidlag också framkommer en rad andra problem, sådana som herr statsministern här var inne på, det är självklart. Men det förefaller mig, som om tiden vore mogen för att allvarligt överväga dessa problem, utan att man därvid behöver känna någon bundenhet beträffande vad som behöver göras för en rationalisering och ett framkommande till en ordning, som kan anses vara något så när tillfredsställande, något som icke kan sägas om den nuvarande.

Vid slutet av sitt arbete i år kom också konstitutionsutskottet in på denna fråga. Utskottet har även vidtagit vissa förberedelser, för att, därest icke initiativ skulle komma från annat håll, kunna komma fram till ett övervägande om vilka åtgärder och vägar, som kunna vara erforderliga och framkomliga. Jag har velat meddela detta i samband med denna debatt.

Herr **Hansson** i Rubbestad: Herr talman! Jag begärde ordet i anledning av herr Skoglunds anförande, vari han ifrågasatte, huruvida det inte vore lämpligt att överlämna vissa mindre frågor till Kungl. Maj:ts avgörande, alltså utan riksdagens hörande. Jag kan inte alls dela denna uppfattning utan har tvärtom en känsla av betänksamhet gent emot alla de fullmakter, som riksdagen enligt min mening i alltför stor utsträckning redan lämnat Kungl. Maj:t. Jag anser att om riksdagen skall fylla sin uppgift, den inte i onödan skall överlåta fullmakter till Kungl. Maj:t. Och det torde inte vara så angeläget med en besparing på riksdagssammanträden, att man för några tiotusentals kronors skull behöver överlåta på Kungl. Maj:t den beslutanderätt, som hör tillkomma riksdagen. Jag vill därför förutsätta, att riksdagen i alla de frågor, där den nuvarande ordningen medger detta, också bevakar sina intressen och tillser, att den får vara med vid avgörandena och inte i onödan överlämnar dylika fullmakter till Kungl. Maj:t.

Under detta anförande hade herr talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr förste vice talmannen **Magnusson**: Jag kanske i någon mån överdriver de farhågor jag kommit att hysa beträffande riksdagens arbetssätt under den senaste tiden, men var och en som verkligen värdesätter den svenska folkrepresentationen och dess arbete har inte kunnat undgå att känna vissa bekymmer

Svar på interpellation. (Forts.)

inför de företeelser, som man kanske haft något större möjlighet att iakttaga här uppe ifrån podiet än kanske ledamöterna nere i kammaren. Jag har nämligen haft och har en mycket stark känsla av att detta fördröjande av riksdagens arbete håller på att i betänklig mån fräta sönder riksdagen och dess ställning ute i landet.

Det förhåller sig som vi alla veta så, att för var och en som har att sörja för ett eget företag — han må vara näringsidkare av ena eller andra slaget — blir svårigheten att handha ett riksdagsmannaupdrag större, ju längre riksdagen drar ut på tiden. Det har nyss erinrats om svårigheterna härvidlag för jordbrukarna. Det kan därjämte erinras om de svårigheter, som föreligga för exempelvis en industriman eller likställd att överhuvud taget mottaga och utöva ett riksdagsmannaupdrag. Och det är inte lyckligt att förtjänta, kvalificerade män ifrån dessa håll nödgas avböja riksdagsmannaupdrag, emedan riksdagen tar alltför mycket tid i anspråk.

Detta är en sida av saken. Om jag vidrör en annan, kanske ännu ömtåligare, hoppas jag kammaren inte missförstår mig. Det kan inte vara till gagn för riksdagen och dess arbete — förhållandet är givetvis i viss mån orsakat av det fördröjande av arbetet, som förekommit — att vid voteringar det förekommit att inemot hälften av kammarens ledamöter varit frånvarande. Jag känner mig skyldig påpeka detta, och man måste sörja för att det blir en ändring i detta förhållande. Jag riktar inte någon anklagelse direkt mot någon av kammarens ledamöter — det kan jag givetvis inte göra — jag riktar knappast heller en anklagelse mot riksdagen enbart för detta, men jag vill påpeka ett förhållande, vari det måste bli en ändring, om inte så småningom riksdagens ställning skall på ett betänkligt sätt försvagas.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 2.

Föredrogs, men bordlades åter andra lagutskottets utlåtande nr 49.

§ 3.

Föredrogs den av herr *Persson* i Stockholm vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet, angående eventuell ekonomisk kompensation till de arbetare, som jämlikt tjänstepliktslagen hänvisas till visst arbete.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 4.

Föredrogs vart efter annat:

utrikesutskottets memorial, nr 1, angående ersättning till dess tjänstemän; och

konstitutionsutskottets memorial, nr 20, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § stadgan den 21 februari 1941 (nr 98) om ersättning för riksdagsmannaupdragets fullgörande.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa memorial hemställt.

§ 5.

Föredrogs sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande, nr 3, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av domsagoförvaltningen m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Omorganisation av domsagoförvaltningen m. m.

Därvid anförde:

Herr **Pettersson** i Dahl: Herr talman! Jag kommer inte att framställa något annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan, men jag vill vid detta ärendes behandling framhålla vissa synpunkter för herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet, nämligen på domsagornas placering i lönehänseende.

Vi se av detta utlåtande, att domsagoutredningen har gjort upp sitt förslag rörande dessa grupper med hänsyn till den arbetsmängd, som väntas förekomma inom respektive domsagor. Utredningen har sagt att vid denna gruppindelning hänsyn skall tagas icke blott till antalet mål och ärenden av olika slag utan även till sådana faktorer, som inte kunna statistiskt angivas. Vidare har det sagts att vid gruppindelningen också böra, såsom skett i domsagoutredningens förslag, tagas i betraktande vissa förhållanden, som inte omedelbart äga betydelse för arbetsbördan, t. ex. kansliortens karaktär, o. s. v.

Gå vi till utredningen för att taga del av de ärenden, som ha åvilat de olika domsagorna, så ber jag — vilket kammaren torde ursäktas mig — att få anföra exempel, som för mig äro närmast till hands, nämligen från den domsaga, inom vilken jag själv är bosatt, och jämföra förhållandena där med förhållandena inom en annan domsaga i samma län. Jag bor själv i Hallands mellersta domsaga, och om jag jämför den med Hallands södra domsaga, finner jag, att Hallands södra domsaga är placerad i en lönegrupp, som ligger högre än den för Hallands mellersta domsaga. Man har svårt att förstå denna gruppindelning, när man tager del av ärendenas omfattning. Vare sig det gäller besvärliga civilmål, tvister, stölder, »omedelbart medgivna civilmål», mål med häktade eller mål under andra rubriker, finner man att det har förekommit flera mål inom Hallands mellersta domsaga än i den södra domsagan. Vidare är det också så, att båda dessa domsagor ha kansliort på annan plats. Hallands södra domsaga har kansliort i Laholm och Hallands mellersta i Varberg. Det är endast den skillnaden härvidlag, att Varberg är beläget på något längre avstånd ifrån mellersta domsagans huvudkansliort än Laholm i förhållande till södra domsagans kansliort, som är Halmstad. Man har därför svårt att förstå denna löneplacering. Det enda som skiljer är tingssammanträdenas antal, vilket är litet större i den södra än i den mellersta domsagan.

Jag har hört mig för dels hos domare, som tidigare haft befattning i dessa domsagor, och dels hos sådana domare, som nu inneha befattning där, och de förklara förhållandet så, att när det handlägges mål i Varberg liksom också på kansliorten i Hallands mellersta domsaga, sitter som regel häradshövdingen själv ting. Detta skulle medföra, att man har möjlighet att forcera ärendenas behandling, som då inte behöver ta så lång tid. Om vi vidare se på antalet kanslibiträden, som föreslås för de olika domsagorna, finna vi att det är exakt detsamma för båda. Om man däremot jämför de kanslibiträden man tidigare haft, ha de varit något mera rättsutbildade i Hallands mellersta än i Hallands södra domsaga. Jag menar, herr talman, med detta, att så vitt man kan bedöma, skäl tala för att båda dessa domsagor böra placeras i samma lönegrupp.

Utskottet vill inte nu taga ställning till fördelningen av domsagorna å de olika avlöningsgrupperna och maximiantalet domsagor i varje grupp, utan

Omorganisation av domsagoförvaltningen m. m. (Forts.)

anser att ett ställningstagande därvidlag bör ske »först i samband med fastställande av stater för budgetåret 1943/44».

Enligt detta förslag har departementschefen viss möjlighet, på grund av den variation som här skulle förekomma, att placera domsaga i annan lönegrupp än den, som här är föreslagen. Alltså finns det möjlighet för Kungl. Maj:t, om Kungl. Maj:t finner skäl därtill, att ändra på denna placering. Det är detta, herr talman, som jag ville till protokollet uttala för att hos herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet hemställa, att han, när det gäller att taga slutlig ställning härvidlag, överväger saken och försöker finna möjlighet att placera dessa båda domsagor i samma lönegrupp.

I detta anförande instämde herr *Andersson* i Falkenberg.

Herr **Wiberg**: Herr talman! I motion nr 382 i denna kammare ha framförts önskemål, som avse viss förbättring av de juridiskt utbildade biträdenas utbildning. Utskottet har i viss mån behandlat motionen välvilligt. Man kan således med tillfredsställelse notera, att hovrättsfiskalerna i fortsättningen skulle komma att intaga ställning som extra ordinarie. Vidare har utskottet uttalat sig ganska positivt angående nödvändigheten av att inte i fortsättningen låta yngre jurister gå oavlönade i domsagorna i avvaktan på att möjlighet till aspirantbefattning skall stå öppen.

Å andra sidan har utskottet ställt sig fullkomligt avvisande beträffande vissa andra önskemål; så är fallet i fråga om tjänstgöringstidens längd. I motionen har påyrkats, att tjänstgöringstidens längd skulle maximeras till två år, under det att utskottet i likhet med Kungl. Maj:t föreslår två och ett halvt. Juristutbildningen är redan nu både långvarig och dyrbar, och tjänstgöringen vid domsagorna medför en extra olust. Det är alldeles uppenbart att på grund av den ekonomiska belastning, som utbildningen medför, de ekonomiskt mindre väl ställda få vidkännas särskilda svårigheter när det gäller att överväga om de skola våga sig på att välja juristyrket. Det kan inte ur modern synvinkel anses nyttigt att ett sådant tillstånd bibehålles, och det hade säkerligen också varit till fördel för rekryteringen av juristkåren, de blivande domarna, om tjänstgöringstiden hade förkortats till två år. Icke heller har utskottet velat förorda att tingsnotarierna och tingsnotarieaspiranterna, som benämningen i fortsättningen skall bli, placeras i lönegrad, utan fasthåller vid arvodessystemet. Detta är också till ekonomisk olägenhet för dessa unga jurister. Följden härav blir bland annat att tilläggsersättningen, i händelse levnadskostnaderna fortsätta att stegras, kommer långt i efterhand.

Jag har, herr talman, med hänsyn till frågans nuvarande läge icke något yrkande, men skulle vilja rikta en hemställan till chefen för justitiedepartementet, att han under hand till nästa riksdag överväger, om det inte kunde föreligga anledning att då framlägga något förslag, som tar större hänsyn till de i motionen framförda önskemålen än som nu skett inom utskottet.

Häruti instämde herr *Kyling*.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren vad utskottet hemställt.

§ 6.

Föredrogos vart efter annat:

sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande och memorial:

nr 4, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om bestridande av kostnaderna för domsagas kansli, m. m., dels ock en i ämnet väckt motion; och

nr 5, angående ersättning åt av utskottet anlitat biträde; samt

bankoutskottets utlåtanden:

nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade pensionsbestämmelser för lärarpersonal vid folkhögskolor och vissa lantbruksundervisningsanstalter;

nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av förordningen den 28 juni 1941 (nr 591) om familjebidrag åt värnpliktiga med flera, vilka drabbats av kroppsskada; och

nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 30 maj 1873 (nr 31) om rikets mynt.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden och memorial hemställt.

§ 7.

Föredrogs bankoutskottets utlåtande, nr 66, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändringar i vissa delar av allmänna tjänstepensions- och familjepensionsreglementena jämte en i ämnet väckt motion.

*Ändringar i
vissa delar av
allmänna
tjänstepen-
sions- och
familjepen-
sionsregle-
mentena.*

Därvid yttrade:

Herr **Spångberg**: Herr talman! Jag har tillsammans med två kamrater i kammaren väckt en motion i samband med propositionen i detta ärende om att pensionsåldern för vagnförmän och stallförmän vid statens järnvägar skulle sänkas till 60 år. En motion med samma yrkande väcktes föregående år, och bankoutskottet ansåg då, att det i första hand ankom på Kungl. Maj:t att framlägga förslag i frågan. Vi finna nu en upprepning av samma motivering som i fjol. Utskottet ansåg sig emellertid i fjol kunna anföra, att enligt vad utskottet inhämtat förslag till jämkningar av pensionsåldrarna för vissa befattningshavaregrupper torde komma att framläggas för nästkommande riksdag — d. v. s. i år — och att i samband härmed denna fråga skulle, därest så befunnnes lämpligt, kunna tagas upp på nytt.

Regeringen har inte framlagt något sådant förslag i år, och därför ansågo vi motionärer, att när nu ändringsförslag förelåg, det var ett passande tillfälle att framföra detta förslag på nytt. Nu vidhåller utskottet fortfarande den meningen, att det i första hand ankommer på Kungl. Maj:t att framlägga förslag i ärendet. Jag vill inte bestrida att så kan vara fallet, men jag har velat begagna tillfället att understryka det berättigade i vår motion. Det är oriktigt, att denna befattningshavargrupp innan pension utbetalas skall behöva uppnå 3 års högre levnadsålder än andra likställda grupper.

Jag skall inte nu upptaga tiden med ytterligare bevisföring i detta ärende, man jag vill understryka det berättigade i att denna fråga verkligen bringas till sin lösning i enlighet med vår motion, och jag anser att riksdagen borde kunna taga initiativ i detta fall. Som ärendet nu ligger till, skall jag emellertid inte ställa något yrkande utan vill allvarligt vädja till Kungl. Maj:t att verkligen taga detta ärende under omprövning.

Herr **Lindahl** instämde häruti.

Herr **Paulsen**: Jag vill endast meddela att bankoutskottet inte ansåg sig ha rättighet att blanda sig i personalfrågor. Det tillkommer uteslutande Kungl. Maj:t att framlägga förslag i dessa.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

Andra kammarens protokoll 1942. Nr 27.

§ 8.

Föredrogs vart efter annat:

bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till folkskolans tjänste- och familjepensionsreglementen;

nr 68, angående ersättning till viss hos 1942 års riksdag anställd personal vid inkallelse till militärtjänstgöring;

nr 69, i anledning av väckt motion om pension åt vaktmästaren hos riksdagens andra kammare E. E. Anderssons änka;

nr 70, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning i fråga om fyllnadspension åt faktorn vid riksbankens sedeltryckeri C. H. Kullberg; och

nr 71, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning om ytterligare medel för ombyggnad av riksbankens fastighet i Göteborg; samt

första lagutskottets utlåtande, nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av utlänningslagen m. m.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden och memorial hemställt.

§ 9.

*Motioner om
en översyn av
straffverk-
ställigheten
vid frihets-
straff.*

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 61, i anledning av väckta motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff.

Första lagutskottet hade till behandling förehäft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 18 i första kammaren av herr *Engberg m. fl.* och nr 22 i andra kammaren av herr *Nilsson* i Stockholm *m. fl.* I motionerna, som voro likalydande, hade hemställts att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff i syfte att bringa denna till verklig överensstämmelse med de grundsatser, som funnes uttryckta i 1916 års lag angående verkställighet av straffarbete och fängelsestraff (verkställighetslagen) samt 1938 års stadga angående vård och behandling i statens fängvårdsanstalter, under beaktande av i motionerna anförda synpunkter, och att för riksdagen måtte framläggas de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Utskottet hemställde, att de förevarande motionerna, I: 18 och II: 22, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Persson** i Stockholm: Herr talman! Sakkunskapen, representerad av bland andra Svenska Fångvårdssällskapet, har lämnats tillfälle att yttra sig över här föreliggande motioner. Sällskapet har utnyttjat tillfället till en, jag måste säga i övermaga ordalag hållen polemik mot motionärerna, en polemik, som utmynnar i det självsäkra påståendet, att någon ny översyn av straffverkställigheten inte är påkallad. Den självgodhet och den förstokelse, som går som en röd tråd genom de sakkunnigas yttrande, finner jag för min del upprörande. Jag vill därför också söka dra mitt strå till stacken med ett annat slags sakkunskap, nämligen som en av dem som i egenskap av straffarbetsfånge praktiskt fått pröva de uppfostringsmetoder som det svenska rättssamhället anser vara lämpliga.

Cellstraffet, det är ett infernaliskt påfund, ägnat att bereda den fångne lidande långt utöver de gränser, som berövandet av friheten ju i och för sig alltid måste medföra. Det är en straffform, där samhället gör vad det kan

Motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)
för att driva den straffade till vansinnets gräns och utöver denna gräns, och det är ju i sanning en underlig förbättringsmetod. När fängelseporten slår igen bakom en straffarbetsfånge, så har han ett halvt år framför sig i fullständig isolering. Han får leva sitt liv som om han levde det på botten av en brunn, ty cellens beskaffenhet med sitt lilla fönster uppe under taket och med en dörr, som liknar insidan på dörren till ett kassaskåp utan lås och utan lister, gör att intrycket av rummet blir precis som om man befunde sig i en brunn. Fönstret kan endast nås genom att ställa fångpallen på den kombinerade sängen-bordet, men den manövern för att få se en skymt av den blå himmeln är strängeligen förbjuden och överträdelse av förbudet kan medföra disciplinstraff. Fången skall ovillkorligen sitta på brunnens botten och där, för att citera utredningsmannen landshövding Sven Hagströmer, gå in i sig själv. I dörren finns det ett glittrande litet glasöga, som ibland byts ut mot en människas till synes ilsket blängande öga, när vaktmannen kommer tassande på sina filtofflor och behagar kasta en blick på fången. De första månadernas promenader äro inskränkta till en halv timme per dag och då i fånggården, som är så ordnad, att fången inte kan se någon och inte själv kan bli sedd av någon annan än den beväpnade vakten i vaktornet.

Till dessa allmänna anordningar kommer sedan en rad andra djävulskt ondskefullt utpekulerade finter, ägnade att göra livet odrägligt för fången. För att nämna några exempel: Brev till nära och kära där hemma får fången till att börja med endast skriva var fjortonde dag. Det är ju en restriktion, som drabbar inte enbart fången utan även dem där hemma. Varför skola de straffas? De skola väl antagligen lida för att fången skall lida med dem. Brev från vänner och bekanta samlas på hög hos direktören för att överlämnas till fången först den dag, när celldörren öppnas för honom — i varje fall en hel del av breven. Under första månaden får fången inte ha en stol med ryggstöd att sitta på. Han skall ha en pall och får luta ryggen emot den kalla stenväggen, antagligen också för att gå in i sig själv. Under första halvåret får fången inte besöka avträdet. Det ingår nämligen i reglementet — i varje fall i en del fängelser — att han som ett led i statens uppfostran skall utträta sina naturbehov i en hink, placerad i en nisch i väggen, och hinken töms endast en gång på dygnet. Allt är så väl ordnat, men praxis i små detaljer är mycket olika i olika fängelser. I Gävle fängelse kom varje kväll en överkonstapel, gick från dörr till dörr, sträckte fram handen mot den i endast skjortan skrudade fången och sade god natt, och fången hade då att ta emot vad som låg i överkonstapelns hand. Det var två till små kulor hoprullade toalettpapper. Det var dygnets ranson av tillbehör till hinken i nischen. Den där hoprullningen skedde för att papperet inte skulle bli tjänligt att skriva på, och som ett andra säkerhetsmoment för att skrivning i cellen inte skulle ske fick där inte finnas någon penna. Vad under sådana förhållanden det första säkerhetsmomentet skulle tjäna till måste man nog vara med i fångvårdssällskapet för att begripa.

Det arbete, som förelägges fången i ensamcellen, är utpekulerat enformigt. Jag har provat vad det vill säga att sitta i isolerad cell och knyta nät, samma slags nät, samma knut efter knut, maska efter maska, vecka efter vecka, månad efter månad. Ja, då går man in i sig själv, som utredningsmannen säger.

Kosthållet är säkert vetenskapligt uträknat, så att inte bristsjukdomar skola uppstå. Men kosten är också vetenskapligt uträknad i syfte att vara så smaklös och enformig som möjligt.

För att ta ett annat exempel: I Falu fängelse var och är antagligen fortfarande måndagen den stora dagen. Då blir det nämligen avbrott i enformigheten med besök i cellen. De besökande äro en vaktkonstapel och en bötes-

Motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)
fånge, och bötesfången medför en blåslampa, vars låga får slicka den kombinerade möbeln sängen-stolen-bordet, och då fylls cellen med en vämjelig söt doft. Man dödar nämligen väggohyra på det sättet för att hålla väggmadammernas bataljoner inom rimliga gränser. Doften var lika stark måndag efter måndag. De hundrade kryp, som offrats åt lågan, ersattes nämligen snabbt av nyinflyttade, som kommo myllrande genom fängelsets lufttrummor och ventiler.

Den s. k. själavården vid fängelserna är ett kapitel för sig. Den erfarenhet jag har av den är att prästen allt emellanåt kom och ställde två frågor, den första: Vem tackar er nu för att ni sitter här? — och den andra: Ni har väl en liten söt pojke hemma? Det var hans bidrag till att fången skulle gå in i sig själv.

Fången får givetvis inte röka i fängelset, Men han får tugga tobak och lägga in snus, fastän inte förrän en eller två månader gått. Kan någon människa begripa, varför man skall plåga en som brukar tobak en månad eller två, när ändå inte ett helt förbud att bruka tobak ingår i reglementet?

Huruvida fången skall få läsa en bok under söndagarna och vad han skall läsa bestämmer prästen. Obligatoriskt finns bara två böcker tillgängliga i cellen, nämligen nya testamentet och så en bok av en författare med det betecknande namnet Salvén, en bok som börjar ungefär på det här sättet: Ja, nu sitter du här, dithän gick det alltså — och därefter följa fromma ord, bibelspråk, varningar för hemliga syndfulla handlingar i cellen i en enda skön och naiv röra. Det är fångens andliga spis.

I lagutskottets yttrande framhålles, att det har ju ändå reformerats så mycket, och det framhålles bland annat, att påföljden »ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas» avskaffats. Ja, det är sant. Själva den där nämnda lagtermen är avskaffad, men straffet finns i realiteten kvar. Varför skall man försöka undanskymma det? Jag ådrog mig straff till följd av politiska händelser och av politiska skäl men fick som påbröd avsked ur statstjänst efter nära nog 20 års tjänstgöring utan anmärkning, och det utan att jag blivit ådömd på följdsstraffet »ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas». Jag fick bli riksdagsman. Däremot fick jag inte fortsätta att vara en hederligt arbetande stationskarl. Det betraktar jag, inte i egenskap av riksdagsman, men i egenskap av f. d. stationskarl som en grov förolämpning. Sådana äro straffverkställigheten och straffverkningarna emellertid i Sverige!

Vad jag skildrat beträffande fångvårdsförhållandena hör inte till en för länge sedan svunnen tid. Sådan är den fångvård, som består fångar, såväl kriminella som politiska. En ansvarig utgivare för en tidning, som ådöms straffarbete — det sker ju nämligen numera — behandlas efter samma mall som grova kriminella brottslingar.

Jag vill sammanfattningsvis säga, att den svenska straffverkställigheten är så utformad, att ingen fånge, ingen straffad, kan få någon som helst annan uppfattning än att han blivit utsatt för krafter, som vilja hämnas. Förbättringsmomentet i straffverkställigheten finns inte. Det fordras verklig karaktär och själsstyrka för att kunna komma ut ur ett svenskt fängelse utan att vara än sämre människa såväl moraliskt som fysiskt och psykiskt än vad den dömden var vid den tidpunkt, då han inträdde i fängelset. Det är sanningen om den svenska fångvården.

Om därför snabba åtgärder någonsin varit nödvändiga, så är det i fråga om straffverkställigheten, och därför vore det lyckligt om riksdagen ville understryka nödvändigheten av en snabb förändring genom att bifalla den av herr Nilsson i Stockholm m. fl. väckta motionen för att på så sätt stryka under, att den utredning, som utskottet förutsätter skall komma, den brådskar. Jag vet

Motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

inte, om motionärerna själva ämna ta ordet och yrka bifall till sin motion. För den händelse de inte skulle göra det, så vill jag göra det nu. Jag yrkar därför, herr talman, bifall till motionen nr 22 i andra kammaren.

Herr Nilsson i Stockholm: Herr talman! Jag ser mig föranlåten att taga kammarens uppmärksamhet i anspråk så här i elffte timmen, men jag tvår mina händer. Jag vill nämligen understryka, att motionen överlämnades mycket tidigt, men ändock först nu har kommit på kammarens bord. Jag anser att vissa randanmärkningar äro på sin plats i anledning av det utlåtande, som utskottet har avgivit.

Först några ord av erkänsla till utskottet, som ägnat motionen en mycket ingående, för att inte säga bestickande uppmärksamhet. Bakom utlåtandet döljer sig otvivelaktigt mycken sakkunskap och tankemöda. Motiveringen är välvillig och medger, att förhållandena i allmänhet vid våra fängelser påkalla ingripande. Med manlig uppriktighet medger man exempelvis, att fängsvårdspersonalens utbildnings- och rekryteringsfråga är av den allra största betydelse icke blott för straffverkställigheten utan även för det straffrättsliga reaktions-systemets funktion överhuvud taget. Man säger, att frågan om fängsklientelet's uppdelning utgör en av kriminalpolitikens viktigaste punkter o. s. v. Ja, utskottet sträcker sig så långt i sin välvilliga motivering, att det gör oss motionärer alltför stor ära. Vår motion siktade nämligen icke till en fullständig om-daning av hela straffsystemet. Avsikten var att ernå en mera omedelbar och enkel, rent praktisk om ock till sina verkningar djupgående reform. Jag hyser emellertid en allvarlig fruktan för att en dylik reform, hur nödvändig och nyttig den än kan anses vara — därom tyckas de flesta vara eniga — skjutes till en obestämbar fjärran framtid, om den överflyttas till strafflagsberedningens långa och högtidliga föredragningslista.

Jag förstår måhända dem som anse, att vi skola skynda långsamt i en sådan här angelägenhet. Vad spelar det för roll i vår brutaliserade tid, hur en grupp självförvällat olyckliga människor behandlas! Men jag vill göra kammarens ledamöter uppmärksamma på vad vi för övrigt anfört i motionen, att man genom tiderna ägnat arbetet på lagarnas förändring ett utomordentligt intresse. Betydelsefulla initiativ ha tagits och bringats till utförande. Där har man kunnat iakttaga en oavslätlig verksamhet med ständigt nya landvinningar och resultat. I fråga om själva fängelsestraffets respektive straffarbetets utgestaltning har tiden emellertid rört sig mera långsamt. Här har — det medges nästan från alla håll — redan en eftersläpning ägt rum, som icke bör lämnas obeaktad i längden.

Huvudtesen i utskottsutlåtandet heter strafflagöberedningen. Till den återkommer man förvisso i olika sammanhang. Motionärerna framkastade tanken på en ändamålsenligare uppdelning av fängelseklientelet i riktning att den stora gruppen av för sin omgivning i vedertagen mening knappast farliga småförbrytare, hänförliga till de ekonomiskt och socialt hållningslösas kategori, skulle brytas ut och hänvisas till öppen eller halvöppen anstaltsvård. Utskottet refererar vad som har anförts, men kopplar sedan behandligt in i ett helt annat spår. Det säger nämligen, att skäl kunna anföras för att dessa brottslingar, liksom psykopater och alkoholistbrottslingar, icke böra behandlas med tidsbestämda frihetsstraff inom det nuvarande straffsystemets ram utan böra dömas till omhändertagande på mera obestämd tid, och den frågan ingår i strafflagberedningens direktiv. Ja, det kan hända, men hur är det med den sak, som framförts i motionen, nämligen frågan om vart detta klientel skall hänvisas, den öppna eller halvöppna anstaltsvården? Ja, den står där som en avklippt blomma i vas, skön att beskåda men med risk att vissna och

Motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)
dö medan strafflagberedningen utreder frågan om tidsbestämda straff eller icke.

På samma sätt förhåller det sig med fångarbetets organisation. I motionen upptages frågan, huruvida icke fängelseverkstäderna borde i större utsträckning än nu förses med normal maskinell utrustning, även om detta skulle kräva ett sammanförande till större anstalter. I samband därmed framkastas tanken om icke en sådan lönenivå skulle kunna tillämpas, som gav fången möjlighet att inom en viss ram själv bestrida kostnaderna för sin vård. Om detta senare kunna givetvis delade meningar råda. Socialstyrelsen anför också, att en fånge knappast känner behov av att med egen inkomst betala utgifter för sig under interneringstiden. Det må vara, men samtidigt understrykes att det vore av stor betydelse, om fångarna i större utsträckning än vad som nu sker finge åtnjuta ersättning för det arbete de utföra, förutsatt att de även tillätes använda medlen till att hjälpa sina anhöriga eller eljest samla ett startkapital, som på lämpligt sätt kunde ställas till deras förfogande vid deras utskrivning. Ett sådant system skulle, fortfarande enligt socialstyrelsen, vara ett viktigt hjälpmedel för fångarnas fostran och sociala återanpassning. En utredning torde här kunna anvisa den lämpliga vägen. Om den vill jag inte yttra mig.

Att frågan om fångarbetets organisation emellertid är aktuell och brännande framgår bland annat av fångvårdspersonalens eget yttrande, i vilket understrykes att verksamma åtgärder äro påkallade för utökande av fångarnas arbetsmöjligheter. Särskilt korttidsfångarnas behov i detta avseende bör bli föremål för större uppmärksamhet än tidigare. Saknaden av arbete på ett fängelse, säger man, skapar svåra problem och utgör i realiteten för fången en icke obetydlig skärpning av straffet. Faktum är ju, att arbetsbrist för närvarande råder inom fängelserna. De många kristidsförbrytelseerna ha kanske medverkat därtill. För några dagar sedan såg jag för övrigt, att framstående fångvårdsmän i pressen uttalade sina stora bekymmer i anledning därav. De anvisade själva vissa praktiska åtgärder för att råda bot därpå, men inte framgick det av deras uttalande att dylika praktiska ingripanden borde inställas i avvaktan på strafflagberedningens eventuella resultat.

I fråga om fångvårdspersonalens rekrytering önskade vi motionärer en utredning om reviderade utbildningsföreskrifter, strängare sovring, ändamålsenligare omsättning av personal, vidsträcktare rätt till semester och i övrigt förbättrade villkor. Därigenom skulle enligt vårt förmenande bättre förhållanden kunna ernås. Alla kunna vara ense om att fångvårdspersonalen har lika svåra som viktiga arbetsuppgifter sig förelagda. Att vara uppfostrare för vuxna människor är sannerligen en uppgift, som ställer mycket stora anspråk på sina utövare. Humanitet, social insikt och människokunskap äro här väsentliga egenskaper. Fångvårdspersonalens auktoritet måste grundas på rent personliga egenskaper, och det är kanske inte så enkelt att finna lämpliga personer för en dylik verksamhet. En av förutsättningarna för att locka dugligt folk till fångvården är just att anställnings- och avlöningsförhållandena förbättras. Sveriges fångvårdsmannaförbund påtar mycket drastiska brister i detta avseende.

Jag understryker särskilt att kvalifikationskraven för anställning vid fångvården böra skärpas. Även här gör utskottet ett välvilligt medgivande under hänvisning till vad såväl motionärerna som socialstyrelsen och medicinalstyrelsen anför, men utskottet slutar med att uttala önskvärdheten av att detta spörsmål blir föremål för en utredning i ett vidare sammanhang. Man skymtar här återigen den obevekliga strafflagsberedningen bakom den töckniga förkunnelsen. Jag tvivlar dock på att frågan om fångvårdspersonalens anställ-

Motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)
nings-, löne-, semester- och andra förhållanden ingå i utredningsdirektiven för strafflagberedningen. Eller är det möjligen meningen att dessa direktiv skola utvidgas? Det är emellertid en sak, som jag icke känner till.

Det kunde kanske vara skäl att ytterligare tillägga några ord i denna sak. Beträffande exempelvis utskottets resonemang om enrumsstraffet och det gemensamma straffet kan jag inom parentes säga att utskottets skrivsätt med dess nuvarande form kan binda riksdagen för framtiden. Jag skall emellertid inte närmare gå in på detta nu.

Sammanfattningsvis vill jag framhålla, att motionärerna syfta till en utredning av frågan om behandlingen av nu sittande fångar. Vi veta fuller väl att fångvården gradvis humaniserats i vårt land lika väl som i andra länder, där den demokratiska synen på människan genomsyrat betraktelsesättet. Mycket har således gjorts för att lindra livsvillkoren för dem, som genom omständigheternas makt bringats på sned i livet. Åtskilligt skulle dock ytterligare kunna göras för att råda bot på uppenbara felaktigheter. Sådana åtgärder äro också under förberedelse.

Utskottets värde ordförande har förvisso nedlagt ett förtjänstfullt arbete, en gärning för vilken han skall uppskattas och erkännas. Jag kan emellertid icke frigöra mig från känslan av att utskottet ansett hithörande frågekomplex vara ett för strafflagberedningen fridlyst område, vederbörligen inhägnat med paragrafernas taggtråd eller med anslag om att obehöriga icke äga tillträde. Motionen aktualiserar emellertid icke någon egentlig lagstiftningsfråga. Den vill endast relativt snart och smärtfritt genomföra en vettigare uppdelning av straffanstalternas klientel och en bättre organisation av livet och arbetet inom dessa anstalter. I anslutning därtill vilja vi ersätta helt slutna anstalter med halvöppna eller öppna sådana. I stället för cellstraff önska vi en straffform, som utan åsidosättande av oundgänglig skärpa bereder fångarna yrkesutbildning och ökad arbetsskicklighet. Med en enkel hänvisning till strafflagberedningen löper man emellertid risken att frågan om fångarnas behandling kommer att undanskjutas till en oviss framtid. Därjämte löper man risken att direktivens spårhakar i vissa fall komma att lägga hinder i vägen för den önskvärda behandlingen.

I förbigående sagt har utskottet självt opererat med två justitieministrars direktiv. Detta är dock enligt mitt förmenande en fråga av så stor social räckvidd, att den icke bör utsättas för ett sådant öde. Jag vill slutligen fästa kammarens uppmärksamhet på att såväl socialstyrelsen som medicinalstyrelsen tillstyrkt en särskild utredning.

Under hänvisning till vad jag således anfört dristar jag mig, herr talman, hemställa om bifall till motionerna.

I detta anförande instämde herr *Sköldin*, fru *Johansson*, herrar *Edberg*, *Andersson* i Göteborg, *Bergström*, *Nilsson* i Kristinehamn och *Hallberg*, fröken *Nygren*, fröken *Rosén*, herr *Jansson* i Kalix samt fru *Ronnebäck*.

Herr Lindqvist: Herr talman! Det är inte alla motionärer, som kunna säga att deras motioner blivit så grundligt och väl behandlade, som de föreliggande motionerna blivit. Det förvånar mig inte att det gjordes så många instämmanden i herr Nilssons i Stockholm yrkande, ty såvitt jag kan minnas är åtminstone flertalet av dem som instämde undertecknare av motionen. Det förvånar mig däremot att herr Nilsson, som är huvudmotionär i denna kammare, efter att ha tagit del av vad utskottet här lagt på riksdagens bord yrkat bifall till motionen.

Herr Nilsson klandrar utskottet för att det tagit så lång tid på sig för behand-

Motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)
lingen av detta ärende. Jag erkänner att det tagit lång tid, vilket delvis visserligen är beroende på att utskottet haft mycket annat att syssla med, men den långa behandlingen är till stor del beroende på att vi inom utskottet ha velat granska detta område så noga som möjligt. Vi ha ju också sänt motionen på remiss till vissa myndigheter för deras yttranden, och flertalet av första lagutskottets ledamöter har gjort ett besök på Långholmen först efter det att vi ha varit i hastig visit ändå se något litet av hur i främsta rummet arbetslokalerna äro ordnade där.

Här föreligger nu ett utskottsutlåtande, som med bilagor omfattar 61 sidor, och detta vittnar om den grundlighet, med vilken utskottet behandlat denna fråga. Utskottet vill lika litet som motionärerna, att våra fångar skola behandlas på ett olämpligt och brutalt sätt. Vi äro i det fallet lika humana som motionärerna, men vi ha fattat vår ståndpunkt först efter det att vi ha varit i tillfälle att kanske grundligare än åtminstone flertalet av motionärerna sätta oss in i ärendet.

Åtminstone någon av denna kammares ledamöter torde ha funnit att även en av dem, som undertecknat motionen och som suttit med i första lagutskottet, har, när denna utredning har blivit presterad, inte kunnat fasthålla vid motionen utan säger som utskottsledamot att vad som här förekommit icke bör föranleda någon åtgärd i anledning av den motion, som han själv varit med om att väcka.

Herr Nilsson sade att en specialutredning skulle leda till snabbare resultat. För min del tror jag att resultatet därigenom varken skulle bli snabbare eller lika gott, som det kan bli, om strafflagberedningen får syssla med saken.

Som kammarens ledamöter finna, kunna vi inte ordna en del av de spørsmål, som det här är fråga om, utan att de komma att kosta mycket pengar, som riksdagen måste anvisa. Det är tydligt att detta inte får verka avskräckande, så att man har en dålig fångbehandling på grund av att man har ont om pengar. Detta är visserligen viktigt, men man får i dessa dagar inte vara helt blind för kostnaderna.

Jag vill även erinra om en reform, som riksdagen för länge sedan beslutat och som väl alla, vilka tänkt sig in i saken, funnit böra verka mycket fördelaktigt. Jag syftar på om vi kunde få den nya lagen om villkorlig straffdom i kraft, och om vi kunde få den konsulentverksamhet, som där förutsättes, för att hjälpa de människor, som ha kommit in på brottets bana och avtjänat straff. De som fått villkorlig dom ha visserligen icke avtjänat något straff, men vi ha även villkorligt frigivna fångar, som böra skyddas på ett helt annat sätt än vad nu är möjligt.

Herr Nilsson erkänner i sitt yrkande om avslag på utskottets hemställan samt bifall till motionerna, att motionerna ha blivit välvilligt behandlade. Man behöver inte läsa hela utskottsutlåtandet för att inse detta, utan endast se på vad utskottet säger till sist. Man skall då finna, att utskottet inte på något sätt ställt sig avvisande till de reformer, som kunna vara erforderliga på detta område. Jag tillåter mig att citera ett kort stycke i utlåtandet, där utskottet säger att det har »funnit att vissa av de av motionärerna framlagda synpunkterna beträffande straffverkställigheten vid frihetsstraff äro förtjänta av närmare utredning».

Utskottet har tidigare i sitt betänkande dragit fram de olika punkterna och talat om vad som här förekommit samt sedan sökt att belysa frågan så långt det varit möjligt. Jag tror förvisso att riksdagen utan att på något sätt visa sig »brutal» — jag använder med avsikt det ordet, ty herr Nilsson använde det i ett sammanhang — kan ansluta sig till vad utskottet här hemställt om.

Motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

Jag vill ytterligare understryka, att om åtminstone vissa av undertecknarna av den här i kammaren väckta motionen hade satt sig in i frågan på samma sätt som de haft möjlighet till nu, när detta utskottsutlåtande föreligger, skulle de nog ha tänkt sig för mer än en gång, innan de skrivit under motionen. Jag vill understryka detta särskilt nu, innan dessa motionärer gå att rösta emot det utskottsförslag, som är så välvilligt till de tankar, som de i motionen framfört.

Herr talman! Jag hemställer om bifall till utskottets hemställan.

Herr Nilsson i Stockholm: Herr talman! Jag vill endast yttra ett par ord till förtydligande i anledning av herr Lindqvists anförande. När jag påtalade att jag tvingats att ta kammarens uppmärksamhet i anspråk i denna riksdagens elfte timme, var det inte därför att jag därigenom ville rikta något klander gentemot utskottet för att utlåtandet icke förelegat tidigare i kammaren än vad som nu skett, utan endast därför att jag på detta sätt ville klargöra anledningen till att jag nu ansåg mig tvingad att ta kammarens tid i anspråk vid denna sena tidpunkt.

Vad sedan beträffar välvilligheten har jag ju tidigare medgivit, att man från utskottets sida varit synnerligen välvillig, när det gäller formuleringen rent formellt sett. Jag har inte heller någonsin klagat på omfånget av det utlåtande, som här föreligger. Jag skulle nära nog vilja säga att jag skulle vilja anförda den motsatta meningen, att välvilligheten ibland t. o. m. kan gå för långt. Jag tänker på den gamla historien om jungfrun, som kramades till riddarens bröst så hårt, att hon tvingades ge upp andan. Jag har det intrycket att utskottet beflitat sig om att i detta fall göra någonting liknande. Man har varit så välvillig mot motionärerna, och gentemot de synpunkter, som de framfört, har man egentligen inte haft något att anförda i sak. Vad man gjort är helt enkelt att man har visat sin välvilja, men sedan har man kommit till ett resultat, som inte står i överensstämmelse med den mall, som motionärerna för sin del utstakat.

Jag tvivlar inte ett ögonblick på att utskottets värda ledamöter beflitat sig om att sätta sig in i denna fråga. Jag har också den största respekt för att man på ort och ställe studerat förhållandena, men jag vågar påstå att man inte därigenom kan betraktas som absolut sakkunnig i en angelägenhet som denna, att man under endast några timmar och därtill under sakkunnig fängvårdsledning besöker ett fängelse, när man utifrån detta kanske sedan bestämmer sitt handlande och ståndpunktstagande i denna fråga.

I detta sammanhang har man väl närmast att hänvisa till den erfarenhet, som finns hos dem, som ofta eller ständigt sysselsätta sig med dessa ting. Beträffande en del av de synpunkter, som framförts av motionärerna, vill jag hänvisa till att Sveriges fängvårdsmannaförbund särskilt understrukit riktigheten härav. Detta gör att jag dristar mig till att draga den slutsatsen, att motionärerna i varje fall icke i alla stycken ha varit ute i ogjort väder och icke förskaffat sig den kännedom om saken, som kan anses önskvärd och nödvändig, innan man motionerar.

Herr talman! Jag har fortfarande den uppfattningen att en specialutredning i detta fall skulle leda till snabbare och effektivare resultat än om frågan hänskjutes till strafflagberedningen, vilken redan förut har en arbetsbörda, som av allt att döma måste bli synnerligen betungande. Jag anser också att det, just med hänsyn till de förhållanden som f. n. äro rådande i de svenska fängelserna, kan vara önskvärt att snabba åtgärder vidtagas. Detta är anledningen till att jag fortfarande vidhåller mitt yrkande om bifall till motionerna.

Motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

Herr **Lindqvist**: Herr talman! Jag vill gentemot herr Nilsson i Stockholm säga, att jag inte kan erinra mig att ett utskott tidigare utsatts för kritik, därför att det visat sig alltför välvilligt till de tankar, som motionärerna framfört. Jag förstår verkligen inte detta. Uttalandet att vi här ha visat oss alltför välvilliga tyder på att herr Nilsson, som är huvudmotionär, skulle ha ansett att vi inte skulle ha ställt oss så välvilliga till de tankar, som motionärerna framfört.

Nu säger herr Nilsson mycket riktigt att man inte blir sakkunnig därför att man en kort stund besöker en fängvårdsanstalt. När herr Nilsson emellertid tvivlar på första lagutskottets sakkunskap, vill jag säga, att det inom detta utskott finns flera personer, som ha minst lika stor sakkunskap på detta område, som den vissa av motionärerna besitta. Att klandra utskottet för att det i jämförelse med motionärerna inte besuttit tillräcklig sakkunskap, det kan jag således inte finna vara riktigt.

Herr **Nilsson** i Stockholm erhöll ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Gentemot det sista som herr Lindqvist nu anförde vill jag endast fästa hans uppmärksamhet på att det inte var jag som från början ifrågasatte sakkunskapen i denna fråga. Det var endast herr Lindqvists förra uttalande om att motionärerna, därest de verkligen satt sig in i frågan, skulle ha betänkt sig mer än en gång, innan de undertecknat motionen, som gjorde att jag ansåg mig böra erinra om att vi varit i förbindelse med personer med sakkunskap på detta område.

I detta sammanhang vill jag fästa uppmärksamheten på att anledningen till att jag tog upp frågan om sakkunskapen — vilken jag själv anser i och för sig vara ganska ovidkommande i debatten som sådan — var vad Sveriges fängvårdsmannaförbund uttalat samt de åsikter, som fängvårdspersonalen i övrigt givit uttryck åt.

Vidare anförde:

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr talman! Jag hade verkligen inte väntat att motionärerna skulle komma med ett yrkande om avslag på utskottets hemställan och i stället yrka bifall till motionen. Jag hör nu att skälet till motionärens yrkande är att man inte har tillräckligt förtroende för strafflagberedningen, och att man fruktar att strafflagberedningen på grund av arbete på andra områden inte skall hinna med att utreda denna fråga. Dessutom förmena motionärerna, att utskottets direktiv begränsat utredningen till endast vissa i motionen angivna punkter. Jag vill då för de ärade motionärerna påpeka att utskottet, om vi granska utskottets yttrande, har gått mycket längre än motionärerna själva. Ni ha, herr Nilsson, kort och gott hemställt, att riksdagen måtte begära en utredning om tillämpningen av 1916 års lag om straffverkställighet. Första lagutskottet har konstaterat, inte bara att den lagen effektivt efterlevs utan även att de, som ha lagens tillämpning i sina händer, i fråga om humanitet sträcka sig betydligt längre än 1916 års verkställighetslag medgiver. Utskottet har därför framhållit, att hela verkställighetslagen bör ställas under revision — det ha inte motionärerna yrkat. De ha i stället yrkat, att 1916 års lag skall strikt efterlevas. Ett bifall till motionärernas yrkande skulle innebära, att icke obetydliga humanitära anordningar, som gå utanför lagen, måste raseras.

Invändningen emot att strafflagberedningen skall handha denna utredning förstår jag inte. Straffsystemet, som strafflagberedningen har att utreda, måste ju stå i överensstämmelse med straffverkställigheten. I samma mån som vi ändra själva systemet för straff, måste givetvis straffverkställigheten ändras.

Motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

Vem är då mera skickad att göra denna utredning än strafflagberedningen, som har straffsystemets utredning om händer? Om man gjorde den invändningen, att det inte är så lämpligt att en stor social fråga utredes av uteslutande jurister, skulle jag till någon del förstå det, men strafflagberedningen skall ju med tillhjälp av sociala och andra sakkunniga företa denna utredning. Utskottet begär nämligen, att strafflagberedningen vid denna sin utredning skall anlita all sakkunskap på området. Den medicinska sakkunskapen, den sociala sakkunskapen liksom också fackkunskapen, representerad av fängvårdsmanaförbundet, etc., skall strafflagberedningen således i sitt utredningsarbete höra. När man vill uträtta något och komma till något resultat, så förstår jag inte, hur man kan påstå, att inte strafflagberedningen skulle vara skickad att lika snabbt och effektivt utreda problemet som någon civil kommission.

Och en annan sak, som förtjänar nämnas i detta sammanhang: ordföranden i strafflagberedningen är en man, som i fråga om straffsystem och straffverkställighet under ett helt liv har gått i spetsen för moderna reformer. Han har tidigare i sin egenskap av justitieminister så humaniserat cellsystemet, att han är värd allt erkännande för detta. Hans program i fråga om straffsystem och det framtida arbetet för humanisering av straffverkställigheten bör icke minst tillfredsställa motionärerna och motionens tillskyndare. Om den mannen med sig förenar krafter från alla sociala områden, är jag övertygad om att den utredningen blir bättre, effektivare och slutföres snabbare än om man överlämnar den åt en civil kommission. Det är skälet, herr talman, varför jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Edberg: Herr talman! När jag instämde med herr Nilsson i Stockholm, hade jag inte en tanke på att begära ordet i denna debatt. Ett par yttanden av herr Hedlund i Östersund ha emellertid uppkallat mig.

Ytligt sett kan det se ut som om utskottets och motionärernas synpunkter sammanföll. Utskottet säger sig ju också ha funnit, att de av motionärerna framlagda synpunkterna beträffande straffverkställigheten vid frihetsstraff äro förtjänta av närmare utredning. Detta är emellertid bara rent ytligt. Ser man närmare efter finner man, att sedan utskottet i sitt utlåtande granskat motionärernas synpunkter, sysselsätter sig utskottet i regel med något helt annat. När det sålunda som motiv för avslag på motionen hänvisas till strafflagberedningens utredning av frågan om straffsystemet, vilket ju också herr Hedlund i Östersund gjorde, kan det vara skäl i att erinra om att motionärerna ingalunda hysa misstroende mot strafflagberedningen. Tvärtom, vi hysa det största förtroende för denna och för dess ordförande, hovrättspresident Schlyter. Men man bör komma ihåg, att de för denna utredning gällande statsrådsdirektiven av 1938 ingalunda sammanfalla med de proposer, som motionärerna presenterat. Man rör sig alltså i resonemanget på två olika plan härvidlag.

Det är säkerligen heller inte utan skäl som såväl socialstyrelsen som medicinalstyrelsen ansett sig böra yrka bifall till den av motionärerna begärda utredningen. Att fängvårdsstyrelsen inte har kunnat gå med på denna utredning är kanske tämligen förklarligt. Fängvårdsstyrelsen får väl sägas i något högre grad än medicinalstyrelsen och socialstyrelsen tala i egen sak.

Det är klart att man kan lägga tyngdpunkten mer eller mindre starkt på straffets olika funktioner, på det återhållande momentet, det vedergällande eller det fostrande. Då motionärerna lagt huvudvikten vid det fostrande momentet i straffets sociala funktion, ha de endast fullföljt en linje, som redan erkänts i gällande svensk strafflagstiftning.

Motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

Herr Hedlund i Östersund försäkrade nyligen, att 1916 års lag effektivt efterleves. Detsamma försäkrar också fängvårdsstyrelsen i sitt yttrande, där det heter: »Det är icke så, som motionärerna mena, att verkställigheten ännu icke nått fram till ett förverkligande av lagens grundsatser, den har tvärtom i de flesta stycken redan hunnit förbi dem.» Mot detta kan man emellertid sätta socialstyrelsens yttrande över motionerna, vari det heter: »Det lär icke kunna bestridas, att det på detta håll alltjämt rådande systemet — liksom det rättsliga straffsystemet överhuvud — har blivit i väsentliga delar föråldrat, om man ser på det ur moderna sociala och kriminalpolitiska synpunkter. Det har ofta förefallit, som om straffverkställigheten alltför mycket skulle ha inriktats på att blott tukta och kuva den brottslige men i otillräcklig grad ha blivit fostrande och uppbyggande. Fängvårdens klientel har förvisso också mången gång snarare fostrats till hat och bitterhet mot samhället än till samhällsduglighet.»

Här står alltså påstående mot påstående, å ena sidan fängvårdsstyrelsens och herr Hedlunds, å andra sidan socialstyrelsens. Då frågar jag som Pilatus: »Vad är sanning?» Det är klart att en lekman, som finner två officiella institutioner tala med så skilda tungor, också måste fråga sig, vad som i detta fall är sanning.

Enbart den omständigheten, att det är av ett icke ringa allmänt intresse att få reda på vad som i detta fall är riktigt, borde ju motivera att en utredning rörande verkställigheten komme till stånd. Såvitt jag förstår måste det också framstå som högst allvarligt, när två ämbetsverk sådana som socialstyrelsen och medicinalstyrelsen anse sig böra rikta så grava anklagelser mot straffverkställigheten, som skett i deras yttranden. Mig synes det något djärvt att redan a priori bestrida riktigheten av dessa båda styrelser synpunkter, som i varje fall till 95 procent härvidlag också sammanfalla med motionärernas.

Det är naturligtvis riktigt när det hänvisas till den humanisering av den svenska fängvården, som ägt rum under de senaste decennierna, alldeles speciellt när det gäller cellstraffet, i vilket fall man sedan 1910 — då celltiden fastställdes till tre år — genom uppmjukningarna av 1916, 1921 och 1934 kommit tämligen långt. Det stränga cellstraffet har nu nedsatts till ett kvartal för fångar under 21 år och till ett halvår för äldre.

Det är också befogat att peka på reformer inom andra områden av fängvården, som genomförts i humanitär riktning. Vårt land har, säges det i utlåtandet, en den mest humanitära fängvård i hela världen. Det är också riktigt, i varje fall tillhöra våra metoder på området säkerligen de minst inhumana. Men skall man slå sig till ro med detta? Vårt land har tidigare visat sig kunna bli ett föregångsland på åtskilliga områden. När den obligatoriska svenska folkskolan för hundra år sedan infördes, gjorde sig Sverige till ett föregångsland på folkbildningsområdet. Att vi sedan sackat några hästlängder tillbaka, att exempelvis Amerika distanserat oss avsevärt, är en sak för sig.

Inom det sjudande sociala reformarbetet sedan trettio år, då Sverige fann sin väg — »the middle way» — har vårt land för utlandet kommit att framstå som ett kanske många gånger över hövan beundrat land på det sociala området. Mig förefaller det vara en stor tanke, att vi i vårt land i en tid då vederläggningssprincipen, primitivare än moselagens »öga för öga och tand för tand», gör sig bred på kontinenten, då terror och godtycke satt sig i domarsätet, skulle kunna nå fram till en ytterligare humanisering i fråga om skötseln av dem som av olika skäl, med utgångspunkt från en mer eller mindre brokig motivkrets, kommit på sned i tillvaron, så att vi äntligen skulle kunna rensa undan en del mossbelupna atavismer, som alltjämt belasta vår straffverkställighet. Därmed skulle vi inte bara i lagstiftningen utan också i lagarnas tillämpning kunna

Motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)
visa, att vi anammat den upphöjda tankegången i Olaus Petris domarregel, att »allt straff bör vara till förbättring».

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till motionerna.

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr talman! Långt innan herr Edberg föddes, gingo lagstiftare in för samma humanisering av straffverkställigheten, som herr Edberg skriver program för i dag. Hela denna utveckling på området i humaniserande syfte, herr Edberg, har försiggått långt innan herr Edberg och jag sutto i riksdagen. Det är sålunda inte något nytt eller något revolterande humanitärt program, herr Edberg nu rekommenderar riksdagen att följa.

Jag föreslog i första lagutskottet, att bland andra myndigheter också socialstyrelsen skulle höras om denna motion. Jag ville veta, vad socialstyrelsen skulle ha att säga i fråga om möjligheterna att kunna återbörda de människor, som undergått frihetsstraff, till ett socialt liv igen, att ge dem arbetstillfällen och möjlighet att existera. Socialstyrelsen synes icke ha förstått meningen med remissen, eftersom den inte säger ett ord om den sak utskottet väntat ett uttalande. Däremot finner socialstyrelsen att förhållandena i våra fängelser böra reformeras. Man häpnar! Vad begriper socialstyrelsen om den saken mera än var och en av oss gör? När däremot fängvårdsstyrelsen, som är sakkunnig och ledes av män, som äro besjälade av samma humanitära anda som vi, herr Edberg, uttalar sig som den gör, då godtar jag fängvårdsstyrelsen som sakkunnig, men icke socialstyrelsen.

Här råda ju inga delade meningar mellan utskottet och motionärerna. Vi sträva alla till samma mål, nämligen att humanisera straffverkställigheten och möjliggöra för dem som undergått frihetsstraff att återbördas som nyttiga arbetare i samhället. I fråga om humaniseringen vill visserligen inte jag gå fullt så långt som en del av motionärerna sannolikt vilja gå: att t. ex. under bravorop eskortera lagbrytare till fängelset och vid frigivandet taga emot dem med bravorop är en »humanism» som inte jag kan biträda. Men vad jag vill är att vi skola göra det möjligt för de människor, som råkat ut för olycka, att kunna resa sig igen.

Detta är lagutskottets strävan och motionärernas strävan också. Vill man vinna något i detta syfte, är det förnuftigast att biträda utskottets hemställan.

Herr *Nilson* i Eskilstuna instämde häruti.

Herr **Edberg**, som nu erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Herr Hedlund i Östersund underrättade mig om att det inte var något nytt humanitärt program motionärerna presenterat. Nej, gudbevars, det är det inte, och det har heller aldrig av motionärerna påståtts. Jag avslutade mitt anförande nyss genom att hänvisa till Olaus Petri' gamla domarregel, som jag alltså i den punkten anser böra vara gällande, och detta visar tämligen väl, att vi inte ansett oss komma med några nyheter på detta område. Vad vi påyrkat är bara en utredning om det sätt, på vilken den eftersläpande straffverkställigheten skulle kunna bringas i närmare överensstämmelse med den gällande lagstiftningen på området, varvid vi pekat på vissa speciella förhållanden.

Det är ju skönt att det allmänna spöstraffet och de offentliga avrättningsarnas givande folknöjen försvunnit och att svenskt rättsväsende undan för undan humaniserats. Vad vi velat påpeka är, att man inte skall slå sig till ro med de stora framsteg som gjorts utan vandra vidare i humanitär anda.

Härpå anförde:

Motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

Herr **Lindqvist**: Herr talman! Det var herr Edbergs anförande, som uppkallade mig. Jag kan inte tiga, när herr Edberg börjar tala om att utskottet behandlat denna fråga ytligt. Det har utskottet inte gjort, men kanske man borde fråga sig själv, herr Edberg, om man inte talar litet ytligt, då man stiger upp här i kammaren och uttalar sig som herr Edberg gjort.

Herr Edberg hänvisar till de olika myndigheter, som yttrat sig, och säger att fängvårdsstyrelsen talar i egen sak och därför tillmäter han inte deras yttrande någon betydelse. Men yttrandet från socialstyrelsen — bara därför att den varit mera välvillig mot motionärerna, anser väl herr Edberg — är någonting som man bör fästa stort avseende vid.

Herr Edberg har säkerligen för sin del läst fängvårdsstyrelsens uttalande, men kanske inte alla kammarledamöterna gjort det. Om man får räkna med detta, skall jag taga mig friheten att ur yttrandet i fråga citera något av en av fängvårdsstyrelsen gjord sammanfattning. Det finns icke anledning, herr Edberg, att klandra fängvårdsstyrelsen för att den icke skulle göra sitt bästa. Både herr Edberg och jag känna säkerligen om icke alla så dock många personer, som tillhöra fängvårdsstaten. Vår uppfattning är väl den, herr Edberg, att dessa fängvårdsmän, vare sig de sitta överst i toppen eller längre ned, äro personer, vilka äro minst lika humana som herr Edberg och jag. Att icke fängvårdspersonalen alltid varit och ej heller nu är den bästa är väl tydligt. Inom en stor kår finns det ju alltid de, som icke äro som man vill att de skola vara, men det har gjorts och göres oerhört mycket inte minst av fängvårdspersonalen själv och fängvårdsmannaförbundet för att personalen skall bli mera skickad för sitt värv än den tidigare varit.

Fängvårdsstyrelsen säger i sin sammanfattning av vad den förut yttrat: »Om straffverkställigheten skall kunna hålla jämna steg med strafflagstiftningen erfordras i första hand tillräckliga penningmedel.» Det är nu emellertid både herr Edbergs och min och alla andras, som tillhöra riksdagen, uppgift att bevilja de behövliga medlen, och är det nu icke så att fängvården får de behövliga medlen kan man icke skylla på fängvårdsstyrelsen för att icke allt är så bra, som det bör vara. Vidare säger fängvårdsstyrelsen: »Anslaget till fängvården har under långa tider beviljats i njugghetens tecken. Efter färdigställandet av centralfängelserna å Härlanda (år 1907) och i Malmö (år 1914) inträdde ett tidsskede på omkring 20 år, varunder anslag till nya fängelsebyggnader och fängelseanläggningar beviljades i ringa omfattning.

Först på senare år har fängvården erhållit större rörelsefrihet och vidgade utvecklingsmöjligheter.» I fortsättningen visar fängvårdsstyrelsen upp, vad som ytterligare behövs, men jag skall icke läsa upp detta, därför att det för för långt. Jag skall emellertid fortsätta längre ner i sammanfattningen, där det heter: »Ur vård- och anstaltssynpunkt erfordras för den närmaste tiden bl. a.

medel till konsulentorganisationens utbyggande i full utsträckning,
medel till uppförande av ytterligare en paviljong vid vårdanstalten å Hall,
ökad anslag till byggnads- och underhållsarbeten (bl. a. för att möjliggöra upphuggande av cellfönster i raskare takt än hittills),
anslag till uppförande av verkstadsbyggnader vid vissa anstalter,
anslag till utbildningskurser för bevakningstjänstemän,
ökade anslag till anordnande av helöppen paviljong vid centralfängelset i Växjö och efter hand vid andra centralfängelser.»

Så långt fängvårdsstyrelsen.

Det är icke rätt, herr Edberg, att här stiga upp och säga, att fängvårdsstyrelsen talar i egen sak, och att man därför icke har förtroende till fängvårdsstyrelsen. Jag vill säga — och det är en uppfattning, som jag har för-

Motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)

värvat efter att rätt mycket ha sysslat med sådana här saker — att vi här i Sverige ha en human fångvård. Den är icke i allo tillfredsställande, den kan och bör bli bättre, men för att den så skall bli fordras också att riksdagen gör sitt bästa för att den skall få de medel, som äro erforderliga för byggnad av anstalter och arbetslokaler o. s. v. Jag tror icke att fångvårdsstyrelsen eller fångvårdsmannaförbundet äro förtjänta av den kritik, som herr Edberg i sitt något ytliga betraktelsesätt givit i denna sak.

Herr Gezelius: Herr talman! Herr Edberg sökte finna en oförenlig motsättning mellan å ena sidan utskottets och fångvårdsstyrelsens uttalanden och å andra sidan socialstyrelsens uttalande, och på denna motsättning byggde han upp ett anförande, som skulle kunna inge kammarens ledamöter den uppfattningen, att här föreligger en tvist i sak, om man skall reformera straffverkställigheten och det straffrättsliga systemet eller icke. Detta är fullkomligt missvisande och ägnat att leda in debatten i felaktiga fåror.

Motionärerna ha yrkat, att en utredning skulle verkställas om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff i syfte att bringa denna i överensstämmelse med gällande lagstiftning på området. Det har konstaterats, att fångvårdsmyndigheterna, verkställighetsorganen, ha gått längre än vad gällande lagstiftning rätteligen skulle medge. Det har skett en humanisering utöver lagens ram, och man har förverkligat syftet med lagstiftningea längre än vad lagbestämmelserna kunnat medge. Socialstyrelsen rör icke vid den saken utan uttalar vissa önskemål om hur man skall bringa såväl straffverkställighetsbestämmelserna som det straffrättsliga systemet överhuvud taget i bättre överensstämmelse med moderna, sociala och kriminalpolitiska synpunkter.

Utskottet har gått utöver motionens ram, då utskottet icke velat instämma i detta yrkande, att man skall bringa gällande lag i tillämpning i enlighet med dessa synpunkter, utan velat ha en vidlyftigare och längre gående utredning. En av anledningarna till detta och den avgörande anledningen till att man måste lägga denna utredning på strafflagberedningen är den, att frågan om verkställigheten av frihetsstraff är nära förbunden med frågan om de straffrättsliga reaktionsformernas reformering. Det går icke att bryta ut det ena från det andra, om man nämligen vill nå fram till ett verkligt gott slutresultat och icke nöjer sig med att lappa på det nuvarande straffsystemet. Det är därför herr Edbergs anförande måste bli i hög grad missvisande, när han framställer den bilden, att utskottet skulle ha ställt sig avvisande mot tanken på en modernisering och, så långt det nu kan anses skäligt, en humanisering av straffverkställigheten. Syftet kan ju aldrig vara att man endast skall humanisera straffet. Det är icke något självändamål. Syftet är att vi skola få en modern straffreaktion, som kan göra människorna till bättre medborgare, när de väl avtjänat de straff, som samhället alltjämt måste och anser sig böra bibehålla. Det är därför jag, herr talman, icke kan finna annat än att ett bifall till motionärernas yrkande innebär ett försvagande av syftet med hela denna framstöt. Utskottet har icke velat binda sig för denna motionens snäva ram.

För min personliga del vill jag säga, att jag icke kan finna annat än att det förebragts fullgoda skäl för att en stor del av vad motionärerna framfört, hur välvilligt syftet än varit, har gått för långt, och, sett i stort och i sitt sammanhang, icke kan anses vara väl övertänkt.

Herr talman! Jag ansluter mig till yrkandet om bifall till utskottets förslag.

Herr Nilsson i Stockholm: Herr talman! Jag skall icke inlåta mig i någon tävlan om vem som lägger i dagen den största humaniteten och den största

Motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.) människovänligheten. Jag är övertygad om, att herr Hedlunds i Östersund hjärta klappar lika varmt som mitt eget. Vad jag i detta sammanhang velat framhålla är att motionärerna, när de icke ansett sig kunna vara helt belåtna med det utlåtande utskottet kommit med, detta helt enkelt beror på praktiska skäl och en fruktan för att de direktiv, som skulle föreläggas strafflagberedningen att arbeta efter, måhända icke komma att täcka vad motionärerna egentligen syftat till. Jag vill bara nämna som ett exempel, att här talas om, att småförbrytarna skulle hänvisas till halvöppna eller öppna anstalter. Utskottet talar i det sammanhanget om frågan om huruvida de skola ha tidsbestämda straff eller icke. Ingen av utskottets talesmän har gett oss något besked om, huruvida strafflagberedningens direktiv kunna omfatta motionärernas önskemål i det avseendet. Jag kan anföra ett annat exempel. Vi ha tagit upp frågan om fängvårdspersonalens rekrytering, anställning och semestervillkor och dylikt. Från utskottets sida har man hänvisat till att dessa frågor böra tagas upp till utredning i ett vidare sammanhang. Men om detta ingår i de direktiv, som gälla för strafflagberedningen i denna fråga, ha vi icke fått något besked. Herr Hedlund i Östersund har alldeles rätt när han säger, att utskottet i visst avseende gått längre än motionärerna. Ja, jag sade redan i mitt inledningsanförande, att utskottet gått längre än vad vi motionärer hade önskat. Vi hade nämligen icke tänkt oss en lagstiftning i vidare bemärkelse, utan vi syftade till att man relativt snart och smärtfritt skulle kunna genomföra en vettigare uppdelning av straffanstaltarnas klientel och en bättre organisation av livet och arbetet inom dessa anstalter, och i anslutning härtill ville vi ersätta slutna anstalter med halvöppna och öppna sådana. Nu finner herr Hedlund i Östersund detta vara märkligt, när man vill gå ännu längre från utskottets sida och liksom inlänka detta i det mycket omfattande arbete, som strafflagberedningen har sig förelagt. Jag måste säga herr Hedlund i Östersund, att jag tycker mig spåra vargklorna bakom fårahuden, ty vad vi syftat till äro i själva verket snabba åtgärder för att hjälpa det nuvarande fångklientelet. Vi ha en känsla av att, om man hänskjuter denna fråga till strafflagberedningen, som har så mycket annat sig anförtrott, så blir resultatet bara det att frågan kommer att skjutas på framtiden.

Jag vill icke anlägga några moraliska synpunkter på frågan och låta dem bli en skiljelinje mellan vad utskottet syftar till och vad motionärerna syfta till. Jag vill bara understryka, att när vi motionärer framhållit önskvärdheten av en särskild utredning, har detta skett för att man så snart som möjligt skulle komma tillrätta med vissa aktuella missförhållanden. Vi frukta, med andra ord, att våra farhågor komma att besannas, därest riksdagen nu följer utskottets förslag och därmed uppskjuter frågans lösning på ett orimligt och mindre önskvärt sätt.

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr talman! När första lagutskottet stannade vid att begära att strafflagberedningen skulle ta hand om denna fråga förutsatte lagutskottet, att strafflagberedningen vid sin behandling av ärendet dels på grund av Kungl. Maj:ts tidigare direktiv och dels på grund av utskottets direktiv skulle utreda frågan i hela dess vidd.

Herr Nilsson i Stockholm fruktar att om nu denna sak skulle begränsas till enbart en fråga om en justering av vissa paragrafer, så skulle den icke få sin lösning så effektivt som om man hänsköt den till en särskild utredning, som finge till uppgift att ta hand om alla hithörande spörsmål. Men, herr Nilsson i Stockholm, i er motion begära ni ju bland annat en utredning om straffets funktion. Detta är emellertid ett problem, som sannerligen icke löses på en vecka av den som får frågan om hand. Jag tror, herr Nilsson i Stockholm,

Motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff. (Forts.)
att vi alla här i riksdagen sträva efter att få till stånd rättelse i de brister, som eventuellt kunna föreligga i själva straffverkställighetssystemet, och att frågan vinner mest på att, såsom första lagutskottet föreslagit, hänskjutas till strafflagberedningens prövning. Vi få dock komma ihåg vilket framsteg det innebär att strafflagberedningen, som på grund av tidsförhållandena tidigare skilts från uppdraget att utreda frågan om straffverkställigheten, nu genom första lagutskottets åtgärd, om densamma blir riksdagens beslut, får Kungl. Maj:ts uppdrag att omedelbart ta itu med behandlingen av detta spörsmål. Detta är ett steg framåt av så pass stor betydelse, att såväl herr Nilsson i Stockholm som övriga motionärer böra kunna vara belåtna. Jag upprepar än en gång, att frågan vinner mest på att riksdagen nu följer första lagutskottets förslag.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till de i ämnet väckta motionerna; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nilsson i Stockholm begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 61, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit de i ämnet väckta motionerna.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Herr förste vice talmannen övertog nu ånyo ledningen av förhandlingarna.

§ 10.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 48, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lantarbetstidslag, dels ock i ämnet väckta motioner. *Förslag till lantarbetstidslag.*

Genom en den 5 juni 1942 dagtecknad proposition, nr 360, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet hållna protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lantarbetstidslag.

Enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle 4 § 1 mom. lantarbetstidslagen hava följande lydelse:

4 §.

1 mom. Till arbete, som avses i 1 § första stycket under 1), må arbetsgivare icke använda arbetare under längre tid, raster oräknade, än för dygn 10 timmar samt för arbetsvecka

Andra kammarens protokoll 1942. Nr 27.

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

under januari, februari och december 41 timmar,
under mars, oktober och november 46 timmar samt
under tiden april—september 54 timmar.

Från vad sålunda stadgats skola gälla följande undantag:

a) För varje brukningsdel må en arbetare, som i regel användes till såväl djurskötsel som annat arbete (*arbetare med blandat arbete*), användas till arbete under januari, februari och december högst 47 timmar för arbetsvecka samt under mars, oktober och november högst 52 timmar för arbetsvecka.

Vad nu sagts gälle ock den, som ersätter arbetare med blandat arbete under ledighet.

b) För arbetare, som huvudsakligen användes till djurskötsel (*djurskötare*), samt för arbetare, som under minst en vecka ersätter djurskötare, må arbetstiden icke överstiga för dygn nio timmar och för två arbetsveckor i följd 108 timmar.

För att ersätta djurskötare under kortare tid än en vecka må annan arbetare användas till djurskötsel utöver den i första stycket angivna tiden för arbetsvecka, dock att den sammanlagda arbetstiden icke må överstiga 54 timmar för arbetsvecka.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft två i anledning av densamma inom riksdagen väckta motioner, nämligen motionerna i första kammaren nr 282 av herr *Mannerskantz m. fl.* och nr 283 av herrar *Löfvander* och *Elofsson, Gustaf*.

I motionen I: 283 hade hemställts, att riksdagen måtte besluta, att 4 § 1 mom. a) lantarbetstidslagen gäves följande lydelse:

»För varje brukningsdel må arbetstiden för en arbetare, som i regel användes till såväl djurskötsel som annat arbete (*arbetare med blandat arbete*), utgöra för dygn högst 10 timmar samt för två arbetsveckor i följd under januari, februari och december högst 94 timmar, under mars, oktober och november högst 104 timmar och under tiden april—september högst 108 timmar.

Vad nu sagts gälle ock den, som ersätter arbetare med blandat arbete under ledighet.»

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte antaga Kungl. Maj:ts i propositionen framlagda förslag till lantarbetstidslag; samt

B. att motionerna I: 282 och I: 283 måtte anses besvarade genom vad utskottet under A. hemställt.

Reservation hade avgivits av herrar *Tamm, Löfvander, Wistrand, Hallagård* och *von Seth*, vilka ansett, att utskottet bort, med tillstyrkande av motionen I: 283, hemställa, att 4 § 1 mom. lantarbetstidslagen måtte erhålla följande lydelse:

4 §.

1 mom. Till arbete, — — — lika med Kungl. Maj:ts förslag — — — följande undantag:

a) För varje brukningsdel må arbetstiden för en arbetare, som i regel användes till såväl djurskötsel som annat arbete (*arbetare med blandat arbete*), utgöra för dygn högst 10 timmar samt för två arbetsveckor i följd under

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

januari, februari och december högst 94 timmar, under mars, oktober och november högst 104 timmar och under tiden april—september högst 108 timmar.

Vad nu sagts — — — lika med Kungl. Maj:ts förslag — — — timmar för arbetsvecka.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr Hallagård: Herr talman! Som reservant ber jag att med några ord få motivera varför jag icke helt kunnat ansluta mig till det föreliggande utskottsförslaget.

Andra lagutskottets förslag innebär tillstyrkande i oförändrat skick av Kungl. Maj:ts proposition om lantarbetstidslag, trots att det föreligger starka skäl för att beräkna arbetstiden för arbetare med s. k. blandat arbete efter 2-veckorsperioder. I förslagets 4 § har Kungl. Maj:t, på förslag av arbetsrådets majoritet, föreskrivit, att arbetare med blandat arbete i regel skall användas till arbete per arbetsvecka i stället för tvåveckorsperiod. Vi reserverar ha emellertid tillåtit oss föreslå, med stöd av reservanternas i arbetsrådet uttalande och av yttranden från olika myndigheter såsom lantbruksstyrelsen och Sveriges lantbruksförbund, att arbetstiden beträffande blandat arbete skall beräknas efter tvåveckorsperioder. Detta har även föreslagits i motionen nr 283 i första kammaren. Utskottets majoritet har icke ansett sig böra tillstyrka detta berättigade krav utan har som sin mening framhållit, att den nu gällande ordningen med beräkningen av arbetstiden i förhållande till under sommarhalvåret enveckasperioder ur praktisk synpunkt icke anses tillfredsställande. Utskottet åberopar sig på vad arbetsrådet framhållit, nämligen att det är bättre att arbetstiden begränsas på samma sätt för hela året, antingen för vecka eller för tvåveckorsperiod. Ur den synpunkten hade utskottet lika väl kunnat med hänsyn till praktisk och lämplig synpunkt gå in för det senare. Men utskottet anser det ur enhetlighetens synpunkt lämpligast att arbetstiden för arbetare med blandat arbete liksom beträffande jordbruksarbetare i allmänhet beräknas för vecka, och utskottet fortsätter: »Då den av Kungl. Maj:t föreslagna ordinarie arbetstiden för vecka — vilken för mars, oktober och november överstiger den nu gällande — synes tillräcklig ur angiven synpunkt, får utskottet, med avstyrkande av motionernas ändringsyrkanden, ansluta sig till Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt.» Som framgår av sid. 9 i utskottsutlåtandet har arbetsrådet för sin del anfört bland annat, att den för vecka utsträckta ordinarie arbetstiden i de allra flesta fall är tillräcklig, och att det av både principiella och praktiska skäl skulle vara att föredraga att beräkna arbetstiden för vecka och anser det icke vara erforderligt att bibehålla nuvarande bestämmelse, som onödigt komplicerar lagtexten. Alltså utgår man från principiella och juridiska synpunkter till stöd för införandet av veckoperiod i fråga om blandat arbete.

Två reserverar i arbetsrådet anföra emellertid, att under hela den tid, som djurskötseln varit lagligen reglerad, har det stått klart för såväl statsmakterna som parterna på arbetsmarknaden att arbetstiden för blandat arbete lämpligen bör beräknas för två veckor i följd och att något bärande skäl för arbetstidens beräkning per vecka ej heller nu anförts. Enligt reservanternas inom arbetsrådet mening innebär arbetstidens beräkning per tvåveckorsperiod en avsevärd förenkling och tillika att man även i fråga om arbetsperioderna jämför arbetare med blandat arbete med de egentliga djurskötarna som ha minst en fridag varannan vecka. Vidare ber jag att få erinra om, att enligt såväl kollektivavtal som praxis arbetare med blandat arbete erhålla en fridag

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

varje period. Varje period omfattar alltså 13 arbetsdagar och en fridag. Om arbetstiden anvisas för tvåveckorsperiod, kan densamma fördelas på de 13 arbetsdagarna. Men om arbetstiden fastställs enligt Kungl. Maj:ts förslag, kommer anvisning att ske för veckoperiod, varav följden blir antingen att man i vecka, då fridag infaller, får avstå från den arbetstid, som belöper på fridag, eller också att man på arbetsdagarna i en dylik vecka får uttaga längre arbetstid än på arbetsdagarna i vecka utan fridag. Det förstnämnda alternativet innebär att man under exempelvis december—februari i den ena veckan kan taga ut de medgivna 47 timmarna, medan man i påföljande vecka, om fridag då anvisas på söckendag, kan taga ut blott 40 timmar. Det sistnämnda alternativet, som förutsätter s. k. hoppande arbetstid, saknar vid jordbruket praktiskt intresse. Anvisandet av arbetstid per vecka innebär alltså i verkligheten att en del av den medgivna arbetstiden icke kan uttagas. Då det under hela den tid, då djurskötseln varit reglerad, stått klart för såväl statsmakterna som parterna på arbetsmarknaden, att arbetstiden för blandat arbete lämpligen bör beräknas efter två veckor i följd, synes det vara riktigt att även i fortsättningen få göra detta. Därför hade man kunnat förvänta, att utskottet visat förståelse för den saken och ändrat Kungl. Maj:ts förslag till 4 §, detta så mycket mer som det bör vara nödvändigt att anpassa arbetstidslagen efter de förhållanden, som i verkligheten råda.

I den kungl. propositionen utgår departementschefen från att för blandat arbete under vintern behöves en arbetstid, som är något längre än den som medgivits för egentliga jordbruksarbetare. Men nu medför ju Kungl. Maj:ts förslag att denna arbetstid anvisas så, att den delvis icke kan uttagas. Det är detta som är anmärkningsvärt, vadan det finns bärande skäl för en hemställan att riksdagen måtte bifalla den reservation, som av oss bifogats utskottets förslag.

Utgår man från hur det förhåller sig i verkligheten med arbetsförhållandena på jordbrukets område, icke minst med hänsyn till nuvarande krisförhållanden, då beredskapsåtgärderna medföra stor brist på lämplig arbetskraft för jordbruket, måste man säga, att det synes oklokt att gå in för veckoperioder för arbetare med blandat arbete, detta så mycket mer som det ur praktiska synpunkter är lämpligare att beräkna tvåveckorsperioder.

Statsrådet och chefen för socialdepartementet har för sin del ansett sig böra giva sin anslutning till den mening, som arbetsrådets majoritet givit uttryck åt, och därför utan särskild motivering tillstyrkt veckoarbete även för blandat arbete. Det förefaller nästan som om statsrådet icke skulle haft något att invända mot ett tillämpande av tvåveckorsperioder, men han har icke velat motsätta sig kravet från den sida, som begärt att få beräkna arbetstiden i angivna fall med endast en vecka i följd.

För min del skulle jag vilja tillåta mig förutsätta att flera av oss här i riksdagen väl känna till hur besvärligt det är att på grund av rådande förhållanden erhålla tillräcklig arbetskraft till jordbruket, och att jordbrukarna i många fall knappast ha möjlighet att hinna utföra ens det nödvändigaste arbetet för sin produktion samt att kunna bärga skörden. Under sådana förhållanden synes det icke vara lämpligt att irritera med sådana ändringar i arbetstidslagen, som icke kunna utnyttjas i fråga om däri medgiven arbetstid. I tider, då man klagat över för liten produktion av livsmedel och att man icke anskaffat tillräckligt med bränsle, kan det ingalunda vara riktigt att göra på det sättet.

Givetvis bör man så långt möjligt söka tillgodose berättigade krav från lantarbetarnas sida. Det har man ju även försökt göra, men det kan inte bortses ifrån, att det är nödvändigt att anpassa arbetstidslagen för jordbruket efter

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

de förhållanden, som nu råda, och efter vad läget kräver. Lantarbetarna ha nog för sin del förståelse för vad situationen kräver av envar i samhället, och de ha säkerligen inte något att erinra, om riksdagen nu skulle godkänna det förslag, som vi reservanter föreslagit.

Jag ber därför, herr talman, att ur praktiska lämplighetssynpunkter få tillstyrka bifall till reservationen.

Herrar *Gustafsson* i Lekåsa och *Pettersson* i Rosta instämde häruti.

Herr **Hage**: Herr talman! Utan att i någon större utsträckning gå in på några detaljer skall jag be att få yrka bifall till utskottets förslag. Jag skall vid detta yrkande dock foga några allmänna reflexioner, som för mig ha varit avgörande, när jag fattat denna ståndpunkt om bifall till utskottsmajoritetens yrkande.

Om man jämför de olika arbetstidslagarna, tror jag nog, att man kan peka på att denna arbetstidslag för lantarbetarna på en hel del punkter avviker från arbetstidslagar i allmänhet till nackdel för arbetarna. Detta är kanske motiverat med hänsyn till jordbrukets speciella förhållanden, och man har ju även från lantarbetarsidan ansett sig böra gå med på detta, just med hänsyn till de speciella förhållanden, som gälla för jordbruket. Jag måste emellertid säga, att man därvidlag bör se till att man från lagstiftningens sida inte går längre i eftergifter än vad som anses vara nödvändigt. Här har arbetsrådets majoritet endast med undantag för arbetsgivarrepresentanterna — alltså inräknat även de opartiska medlemmarna i rådet — ansett, att man kan medgiva längre arbetstid m. m., endast när det gäller djurskötarna. Detta är tillräckligt för mig, och jag anser att man icke bör gå längre. Ingen kan väl påstå annat än att omdömet från de opartiska medlemmar, som från det allmännas sida sitta i arbetsrådet, bör tillmätas en mycket stor vikt. Detta är för mig avgörande härvidlag. Lantarbetarna anse — såvitt jag förstår och så långt vi kunnat utrona — att om man nu skulle gå fram på reservanternas linje, skulle detta från arbetarnas utgångspunkter innebära en betydande nackdel. När då arbetsrådets majoritet säger, att man icke behöver gå längre än till detta medgivande, som här har gjorts, tycker man, att den som sitter i utskottet har all anledning att fästa avseende vid dessa uttalanden.

Nu torde också den arbetstid, som på detta sätt utmätas med hänsyn till *vecka*, vara mera lätthanterlig, åtminstone i allmänhet, och mera praktisk även ur vissa andra synpunkter än den arbetstid, som utmätas efter *tvåveckorsperiod*.

Jag vill inskränka mig till detta och från den utgångspunkten yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Holm**: Herr förste vice talman! I det föreliggande utskottsutlåtandet har behandlats Kungl. Maj:ts proposition nr 360 med förslag till lantarbetstidslag. I anledning av denna proposition har det väckts två motioner, båda i första kammaren, nämligen nr 282 och 283. Motionen nr 283 riktar sig utslutande mot 4 § 1 mom. a) i lagförslaget, som har följande lydelse: »För varje brukningsdel må en arbetare, som i regel användes till såväl djurskötsel som annat arbete (*arbetare med blandat arbete*), användas till arbete under januari, februari och december högst 47 timmar för arbetsvecka samt under mars, oktober och november högst 52 timmar för arbetsvecka.» Detta förslag innebär en ändring av nu gällande lag i så måtto, att det blir en enhetlig veckoperiod för hela året, mot nuvarande tvåveckorsperioder för vinterhalvåret och enveckorsperioder för sommarhalvåret.

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

Det är mot detta som motionärerna vända sig. De vilja nämligen — som framgår av motionens kläm — ha tvåveckorsperioder för hela året. Vid ett hastigt påseende låter detta nog så bestickande, men benar man upp frågan, gör man den häpnadsväckande upptäckten, att man här är inne på en väg som, om den vunne riksdagens bifall, skulle låsa fast här ifrågasatta arbetare så att de, så långt året är, inte skulle få någon verklig fridag. Motionärerna säga nämligen i sin motion: »Enligt såväl kollektivavtal som praxis erhålla arbetare med blandat arbete en fridag varannan vecka. Varje tvåveckorsperiod omfattar alltså 13 arbetsdagar och 1 fridag. Om arbetstiden anvisas för tvåveckorsperiod, kan densamma fördelas på de 13 arbetsdagarna. Om arbetstiden däremot anvisas för veckoperiod, blir följden antingen att man i vecka, då fridag infaller, får avstå från den arbetstid, som belöper på fridagen, eller också får man på arbetsdagarna i dylik vecka uttaga längre arbetstid än på arbetsdagarna i vecka utan fridag. Det förstnämnda alternativet innebär att man under exempelvis december—februari i den ena veckan kan taga ut de medgivna 47 timmarna, medan man i påföljande vecka, om fridag då anvisas på en söckendag, kan taga ut blott 40 timmar. Det sistnämnda alternativet, som förutsätter en s. k. hoppande arbetstid, saknar vid jordbruket praktiskt intresse. Anvisandet av arbetstid per vecka innebär alltså i realiteten att en del av den medgivna arbetstiden icke kan uttagas.»

Den springande punkten hos motionärerna är, så vitt jag kan förstå, att man med enveckasperioder inte kan få ut mer än 40 timmar under den vecka, då fridag skall utgå. Med tvåveckorsperioder kan man däremot dela in tiden så att samma arbetare får utföra hela den sammanlagda arbetstiden, vilket ju i realiteten måste innebära, att han aldrig kommer i åtnjutande av någon fridag, utan endast får tillbaka förut inarbetad tid. En fridag bör väl ändå i rimlighetens namn vara ett legalt avbrott i arbetstiden, således en ledighet som vederbörande inte är skyldig att ersätta med utsträckt arbetsprestation.

Läser man vidare i motionen, finner man följande. »I sin proposition utgår departementschefen från att arbetare med blandat arbete vintertiden behöver en arbetstid, som är något längre än den, som medges för egentliga jordbruksarbetare. Men — och detta är det anmärkningsvärda — denna arbetstid anvisas på sådant sätt att den delvis ej kan uttagas. En dylik anordning, innebärande att man ger med ena handen och tar tillbaka med den andra, måste betecknas som meningslös. Då man konstaterat behovet av utökad arbetstid och anvisat sådan, bör densamma naturligtvis också anvisas på sådant sätt att den kan uttagas.»

Till detta vill jag säga: Hur ha herrarna läst det föreliggande lagförslaget? Förevarande punkt a) sista meningen lyder nämligen: »Vad nu sagts gälle ock den, som ersätter arbetare med blandat arbete under ledighet.» Därmed menas — om jag förstår lagen rätt — att ersättaren är skyldig fullgöra arbete samma tid under den andres ledighet, som eljest skulle ankommit på denne. Om motionärerna finge sin vilja igenom med tvåveckorsperioder, komme däremot det förhållandet att inträffa, att när man på de 13 dagarna har plockat ut fulla arbetstiden för perioden, och arbetaren skall ha ledighet, låt oss säga en helgdag, eftersom de komma att utgöra flertalet, kommer ju den medgivna tiden att utsträckas med den arbetstid, som ersättaren får utföra. Den ordinarie tiden är ju redan fördelad på de 13 dagarna, och detta kommer att innebära, att under den vecka, då ledighetsdag inträffar, blir arbetstiden längre än under vecka utan ledighetsdag — ett förhållande som ju måste betecknas som fullständigt orimligt. Detta är ju heller inte lagens mening.

Jag vill även fästa uppmärksamheten på att till den här medgivna utsträckta arbetstiden kommer den i § 7 mom. 1 tillåtna förberedelse- och av-

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

slutningsarbetstiden om 7 timmar per vecka och som även toges ut av här påtalade arbetargrupp. Vid beräkningen av arbetsvecka måste vi därför lägga dessa 7 förberedelse- och avslutningstimmar till den ordinarie arbetstiden. Man gör då den upptäckten att denna arbetargrupp har den inom jordbruket längsta arbetstiden. Vi komma nämligen till följande resultat. Med detta tillägg om 7 timmar blir högsta antalet arbetstimmar per vecka, om 47-timmars vecka är tillämplig, 54 timmar, om perioden omfattar 52 timmar, 59 timmar, samt om 54-timmarsperioden är i tillämpning, 61 timmar. Per år blir detta 3,040 timmar. Jämför man med djurskötarna, stannar deras arbetstid vid omkring 2,810 timmar per år, och jämför man med övriga utearbetare, stannar deras ordinarie arbetstid jämte normalt förekommande arbete enligt § 7 1 mom. — förberedelse- och avslutningstid således inräknat — vid omkring 2,600—2,700 timmar per år.

Herr förste vice talman! Man måste vara bra underligt funtad, om man inte på det kraftigaste skulle reagera mot följderna av vad ett bifall till denna reservation skulle innebära.

Jag kan inte underlåta att i detta sammanhang något beröra även motionen i första kammaren nr 282. Motionärerna där äro inne på samma tongångar som motionärerna i motionen nr 283 — endast med den skillnaden att de förstnämnda ha lyckats komma ett par oktaver högre. De vilja göra gällande att lagen under den tid den varit i tillämpning åstadkommit betydande olägenheter för jordbruket. Man återfinner på första sidan i motionen: »Det synes icke lida något tvivel om att en markerad försämring av jordbrukets allmänna standard inträtt och alltjämt pågår.» Sedan fortsätta motionärerna: »Många av de arbeten, som icke äro av löpande natur men som om de eftersättas få ogynnsamma verkningar i framtiden, medhinnas nu ej alltid. Varje timmes arbete som saknas går ut över arbeten, som även om de icke för dagen äro absolut ofrånkomliga dock ha en för hela jordbruksnivån nyttig verkan. Även rent nödvändiga arbeten hava under senaste åren blivit ogjorda eller för sent utförda, och detta gäller icke blott jordbruket utan även den delen av skogsbruket som faller under lagen, — — —.»

Det är således lagen som är orsaken till svårigheterna. När man emellertid har kommit igenom den egentliga klagolåten och fram till motionens kläm, föreslås där en utökning av arbetstiden med sammanlagt c:a 50 timmar per man och år. Får man detta genomfört skall nog, anser man, vad som nu är på väg att spolieras i någon mån kunna räddas.

Inför en sådan argumentering gör man sig den frågan: Ställer då inte lagen erforderlig tid till förfogande? Man finner i lagens 7 § mom. 2 följande: »Finner arbetsgivare i annat fall än som avses i § 6 med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetare till arbete å övertid, vare därtill berättigad för högst 48 timmar under loppet av fyra arbetsveckor och 200 timmar under en tidrymd av 12 månader i följd.»

Jag vill i detta sammanhang fästa kammarens uppmärksamhet på att våren 1940 igångsattes en aktion för att få lantarbetstidslagen suspenderad. Man ville göra gällande att lagen utgjorde ett så pass allvarligt hinder att hela vårsådden äventyrades. Statsmakterna gingo med på en suspendering och medgävo att arbetstiden utökades från 54 till 60 timmar i veckan. Senare företogs en undersökning omfattande tiden 17 april—15 juni, i akt och mening att få fastslaget hur detta medgivande till lagens tillfälliga suspendering hade verkat i praktiken. Undersökningen omfattade södra och mellersta Sverige, och uppgifter inhämtades från 5,313 gårdar. Antalet arbetare utgjorde 29,694. Av dessa 5,313 gårdar hade 1,665 eller 31.3 % arbetat med utsträckt arbetstid. Det antal gårdar, som uttagit den medgivna tiden av 60 timmar

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

per vecka, var 492 eller 9.3 %. Antalet arbetare å gårdar med utsträckt arbetstid var 11,250 eller 37.9 %, och antalet arbetare, som arbetat på utsträckt tid, var 7,819 eller 26.3 %. Dessa siffror tala ett så tydligt språk, att vidare kommentarer äro överflödiga. Denna utredning resulterade också, som vi veta, i att, när förslag 1941 väcktes om förnyad suspendering av lagen, blev detta icke heller bifallet.

Våren 1941 igångsattes en undersökning för att få i någon mån klarlagt i hur stor utsträckning den i § 7 mom. 2 medgivna övertiden hade anlitats. Under den för undersökningen valda tidpunkten infalla tre fyraveckorsperioder, och under varje sådan period får enligt lantarbetstidslagen uttagas högst 48 timmars övertidsarbete för varje arbetare. Den första fyraveckorsperioden slutar den 20 april, och den tredje perioden börjar den 19 maj. I medeltal ger således lagen möjlighet att uttaga 12 övertidstimmar per arbetare och vecka. Resultatet visar dock, att i medeltal endast 4.4 timmar per arbetare och vecka uttagits. Undersökningen omfattar 4,280 egendomar med en sammanlagd arbetsstyrka på 30,168 man. Om man då tager ett stickprov på den brådaste tiden, tvåveckorsperioden $27\frac{1}{4}$ — $10\frac{1}{5}$, visar det sig, att 17.9 procent av egendomarna redovisade övertid och att 9.4 procent av arbetarna under samma tid arbetat på övertid. Om man beräknar att en fjärdedel av arbetarna äro djurskötare, vilka endast undantagsvis kunna användas i utearbete, har av den för vårbruket disponibla arbetsstyrkan endast 12.6 procent använts till övertidsarbete under denna bråda tid. Det torde observeras, att medeltalet 4.4 övertidstimmar per vecka och arbetare endast avser de arbetare, som verkligen utfört övertidsarbete. Slår man ut dessa timmar på hela arbetarantalet vid de undersökta egendomarna blir resultatet endast 0.3 övertidstimmar per arbetare och vecka.

Vad beträffar de i § 7 mom. 3 berörda 100 timmarna, som arbetsrådet äger att bevilja utöver de i mom. 2 medgivna 200 timmarna, hade enligt uppgift från arbetsrådet ingen framställning gjorts om tillstånd att utnyttja desamma. Härav framgår med all önskvärd tydlighet, att den tid lagen ställer till förfogande räcker mer än väl, och ändå föreligger en motion, i vilken man gör gällande att den är otillräcklig. Man får en stark känsla av att motionärerna inte tillfyllest satt sig in i lagens mening, eller att klagolåten så gått dem i blodet, att de måste klaga oaktat de inte ha något att klaga över. Personligen har jag den uppfattningen, att om man utgår från det senare kommer man sanningen närmast.

Herr förste vice talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan, vilket ju är detsamma som bifall till den kungl. propositionen.

I detta anförande instämde herr *Falk*.

Herr **Barnekow**: Herr förste vice talman! Då jag var frånvarande vid detta ärendes justering kom mitt namn icke att stå bland reservanterna, där det var meningen att det skulle ha stått. Jag hade endast tänkt nämna detta, men jag kan inte underlåta att säga ytterligare några ord.

Herr Hage stödde sig i sitt försvar för utskottsutlåtandet uteslutande på majoriteten inom arbetsrådet. Detta är ju alltid på sätt och vis en stark ståndpunkt. Men om man ser den i ljuset av den debatt, som ägde rum inom utskottet, tror jag att detta möjligen försvagar denna ställning en smula. Jag tror att man i alla fall kan våga slå fast, att herr Hage anser, att det antal arbetstimmar, som räknas med i det kungl. förslaget och i utskottets förslag, är det riktiga. Vi kunna således vara överens om, att det antal arbetstimmar, som anses vara maximum eller minimum, vilket man vill, är det rätta.

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

Herr Holm sysselsatte sig enligt min mening väl mycket med några motioner, som icke blivit bifallna inom utskottet och som reservanterna delvis inte heller velat gå med på. Denna lilla diskussion får väl stå för motionärernas och herr Holms egen räkning.

I övrigt förstår jag inte riktigt herr Holms inställning. Även han går, om jag fattade honom rätt, ut ifrån samma ståndpunkt som herr Hage, nämligen att vi skola ha det antal arbetstimmar, som är upptaget i propositionen och i utskottets förslag. Nu få vi komma ihåg, att den punkt i arbetstidslagen det här gäller avser icke de större jordbruken utan endast de minsta jordbruken. Vid de större jordbruken ha vi inte alls att kämpa med de svårigheter som här varit på tal. Vi ha där särskilda kreatursskötare, varför vi klara oss någorlunda tillfredsställande. Men vid de minsta jordbruken, vilka falla under arbetstidslagen, har man det sannerligen inte lätt. Den jordbrukare, som sitter på ett sådant jordbruk, får nog sätta in en avsevärt längre arbetstid än som är föreskriven i lagen. Men den saken kan inte hjälpas. Har han tagit på sig ett sådant jordbruk, får han väl också lov att sköta det.

Såväl reservanterna som utskottsmajoriteten äro överens om, att antalet arbetstimmar för dessa arbetare med blandat arbete skall vara det fastslagna. Reservanterna bestrida emellertid, att det blir möjligt att uttaga detta antal arbetstimmar med en indelning av arbetstiden på enveckasperioder. Jag tycker det är ganska egendomligt att säga, att så och så många arbetstimmar skola dessa arbetare göra under normal arbetstid och vad därutöver är skola de ha övertidsersättning för, och gå ut ifrån en indelning i perioder på en vecka i stället för tvåveckorsperioder, som gör det omöjligt att uttaga detta antal timmar i ordinarie arbetstid. I stället få dessa mindre jordbrukare nu taga ut dessa timmar i övertid och betala övertidsersättning för dem. Det är alldeles klart, att detta, som herr Holm nämnde, kan vara en fördel för lantarbetarna. Det är tydligt att de på så sätt få betalt för en del av sin ordinarie arbetstid i form av övertidsersättning, men detta är väl ändå inte meningen.

Jag vill erinra om — fastän det inte direkt hör dit — att inom utskottet från reservanthåll framkastades ett förslag om att gå med på en sänkning av den ordinarie arbetstiden, om utskottsmajoriteten ville gå med på tvåveckorsperioder. Detta förslag vann likväl icke anslutning. Detta säger väl något om att det inte är fråga om att arbetstiden är för lång, utan att det är fråga om att lantarbetarna vilja ha övertidsersättning för en del av den ordinarie arbetstiden. Jag kan inte finna, att det ligger någon rimlighet i detta. I alla arbetstidslagar och framför allt i lantarbetstidslagen räknas det ju med att vissa timmar skola tagas ut i ordinarie tid och att för vad därutöver är skall övertidsersättning betalas. Det kan därför icke vara någon mening i att fastställa ett visst antal timmar för dessa arbetare med blandat arbete, när man inte vet om dessa timmar kunna tagas ut. De mindre jordbrukarna kunna i varje fall inte uttaga denna arbetstid med mindre än att de få en tvåveckorsperiod att ta ut dem på. Det är ur denna synpunkt som jag finner det orimligt att bifalla propositionen och utskottets förslag.

Jag yrkar därför, herr förste vice talman, bifall till reservationen.

Herr **Hage** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! När den föregående talaren yttrade, att det här gäller att tillgodose de *mindre* jordbruken, kan man mycket väl förstå, att en del av kammarens ledamöter tycka, att det är skäl att göra vad man kan för att tillmötesgå dessa jordbrukares intressen.

Men nu vill jag påminna om, att lagen avser jordbruk med minst tre arbetare. Ätminstone uppe i Norrland tycka vi — med utgångspunkt från våra

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

förhållanden — att detta är ganska stora jordbruk. Jag tror alltså, att själva begreppet mindre jordbruk enligt allmän svensk uppfattning är litet missvisande i detta fall, då lagstiftningen i alla fall endast kommer att avse jordbruk, som ha minst tre arbetare. Om ett sådant jordbruk i något fall skulle få betala övertidsersättning, enligt vad den föregående talaren upplyste om, tror jag inte, att detta skulle ruinera detta jordbruk.

Härefter yttrade

Herr **von Seth**: Herr talman! När herr Holm i sitt anförande berörde de i detta ämne väckta motionerna nr 282 och 283 i första kammaren, sade herr Holm, att de motionärer, som undertecknat motionen nr 282, hade spelat ett par oktaver högre än undertecknarna av motionen nr 283. För min del, herr talman, skulle jag vilja säga, att när herr Holm spelade över detta anförande i går kväll har han tydligen anlitat en hel orkester. Denna orkester hade ingalunda behövt spela i andra kammarens plenisal, då de motionärer, som väckt dessa båda motioner, befinna sig i första kammaren.

Denna fråga är ju inte alls av så vidlyftiga proportioner, som herr Holm har försökt att blåsa upp den till. Herr Barnekow påpekade också mycket riktigt, att när lantarbetstidslagen behandlades i utskottet, var det något mildare toner som gjorde sig hörda från herr Holms sida. Jag skulle nästan vilja säga, att tonerna i varje fall voro falska, därför att de voro inte med sanningen överensstämmande.

I den avgivna reservationen är det endast fråga om 4 § 1 mom., som rör de arbetare som användas till blandat arbete, d. v. s. sådana arbetare som användas till såväl djurskötsel som annat lantbruksarbete. Beträffande dessa har i lagstiftningen tidigare medgivits, att deras arbetstid har fått räknas i fjortondagsperioder i stället för enveckasperioder, som enligt lagen gälla för andra arbetare. Det har förut i debatten nämnts, att detta varit för att tillgodose det mindre jordbruket. Jag vill alldeles särskilt understryka detta. Herr Barnekow betonade ju, att man vid de större jordbruken måste ha extra folk, som kunna rycka in på fridagar och utföra det arbete det här gäller. Vid de mindre jordbruken har man inte råd att ordinärt hålla extra folk för dessa arbeten, utan de måste utföras av arbetare, som annars äro sysselsatta på andra områden inom jordbruket, vilka i lagen kallas arbetare med blandat arbete.

Detta är ingen stor stridsfråga, herr talman, men det är en fråga, som är av mycket stor betydelse för det mindre jordbruket. Nu skulle jag vilja vädja till kammarledamöterna att på den korta tid, som nu står till buds, sätta sig in i vilka svårigheter ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag kommer att medföra för det mindre jordbruket. Jag skall inte anslå några högre toner och tala om jordbrukets nödläge. Jag tror emellertid att kammaren fuller väl förstår, att i dessa tider bör man inte lägga ytterligare bördor på jordbruket.

Jag hemställer, herr talman, att kammaren måtte bifalla den till utskottsutlåtandet av herr Tamm m. fl. fogade reservationen.

Herr **Holm**, som nu på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Jag skulle till herr von Seth vilja säga, när han ondgör sig över att jag här i denna kammare behandlat motioner, som väckts i första kammaren, att det väl ändå är så att man har rätt att yttra sig över motioner, oavsett i vilken kammare de äro väckta. Jag är nämligen förhindrad att ha ordet i första kammaren, vilket herr von Seth självklart känner till. Följaktligen har jag ingenting annat att göra än att i denna kammare säga vad jag tänker, även om motionen är väckt i första kammaren.

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

Vidare anförde:

Herr **Jansson** i Hällefors: Herr talman! Efter herr Barnekows anförande tycker jag att denna fråga letts in mera på det ekonomiska området. Han säger här att det inte är möjligt att begränsa lagen i fråga om det blandade arbetet till att avse enveckorsperioder i stället för tidigare tvåveckorsperioder, emedan det skulle bli omöjligt för de mindre jordbrukarna att ta ut den arbetstid, som lagen sålunda medgivit. Jag har fattat honom så att han därmed vill framhålla, att dessa mindre jordbrukare då tvingas till att använda sig av den övriga övertiden, d. v. s. de 7 timmarna i veckan, som äro medgivna, varför de skulle få betala en särskild övertidsersättning. När man för in frågan på denna linje, bör man väl också vara medveten, om vilken ersättning som utgår för dessa timmar per vecka i särskild tid, som lagen här föreskriver. Det föreligger ju en överenskomst mellan organisationerna på detta område av innehåll att arbetare med blandat arbete per år erhåller 85 kronor i ersättning för en arbetstid som per år utgör 124 timmar. Det är således en timersättning med endast 63 öre. Om man jämför denna ersättning med den timlön, som f. n. utgår, nämligen 95 öre, framstår den som oerhört låg. Jag hävdar därför den bestämda uppfattningen, att även om dessa mindre jordbrukare i någon mån skulle nödgas använda sig av vanlig övertid och sålunda betala den i avtalet stipulerade övertidsersättningen, kunna de i detta hänseende icke komma i en ekonomiskt sett sämre ställning än övriga jordbrukare. Om man tar de siffror, som herr Holm nämnde, nämligen att arbetstiden i full utsträckning för arbetare med blandat arbete utgör för år räknat över 3,000 timmar mot att den för vanliga djurskötare begränsas till 2,800 timmar, förstår man att det här är fråga om en arbetargrupp, som har en enligt lagen fastslagen skyldighet att ha en betydligt längre arbetstid per år än andra lantarbetare. Man kunde då med fullt fog hävda att man här bör gå med på den begränsning av tidsberäkningen till en vecka, som utskottet har föreslagit.

Det är även en annan fråga, som åtminstone för mig har varit bestämmande, när jag tagit ställning till hela frågan inom utskottet, nämligen möjligheten att öva en direkt och effektiv kontroll över den arbetstid, som tas ut. Det har från lantarbetarförbundets sida hävdats att man med tvåveckorsperioder icke kan öva en direkt och effektiv kontroll över denna arbetstid, då det i vissa fall är svårt för lantarbetaren själv att veta, när hans tvåveckorsperiod börjar och slutar under det löpande året. Vi ha inom utskottet även haft den uppfattningen — i varje fall har jag haft den — att om en jordbrukare under sommarhalvåret kan klara sig med 54 arbetstimmar per vecka utan att ha denna övertid till förfogande, bör det också vara möjligt för samma jordbrukare att under exempelvis mars, oktober och november klara sig med 52 timmar i veckan, när han får ta ut denna övertid.

Det har sålunda varit dessa synpunkter, som också framburits av arbetsrådet, vilka varit avgörande för majoriteten inom utskottet, när vi ha lagt fram detta förslag.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Barnekow** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Herr Jansson i Hällefors erkände ju faktiskt riktigheten av vad jag sade att det här inte är fråga om att ta ut den ordinarie arbetstid, som är fastslagen. Han sade ju att om enveckasperioden bleve tillämplig, kunde nog dessa mindre jordbrukare orka med att betala den i avtalet stipulerade övertidsersättningen. Detta visar att herr Jansson anser, att det blir fråga om övertidsbetalning i stället för att ta ut den ordinarie arbetstiden mot vanlig betalning.

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

Vidare säger herr Jansson att den ersättning om 85 kronor, som dessa »blandade» arbetare få, därför att de ha längre arbetstid än andra, är för låg. Detta är en sak, som jag inte direkt kan yttra mig om. Dock vill jag säga att de flesta säkert känna till att det vid sådana arbeten går förlorad ganska mycken arbetstid. Ombytet av arbete medför att arbetet naturligtvis inte blir lika intensivt som då en arbetare har ihållande arbete. Då arbetaren går från det ena arbetet till det andra, måste han få tillfälle att vila sig, och därigenom spills det ganska mycken arbetstid.

Det frågades slutligen under utskottsbehandlingen — jag tror förresten att det var herr Jansson själv, som framställde denna fråga — varför man under vinterhalvåret inte kunde reda sig med en kortare arbetstid, när man kan reda sig med en så kort arbetstid under sommaren. Vi böra då ha i minnet att dessa mindre jordbrukare under sommartiden kunna ha sina kreatur ute på bete, och då behövs det inte lika mycket arbete för att sköta kreaturen som när de, då de under vintern stå inne, skola utfodras samt i övrigt skötas om på olika sätt.

Härpå yttrade:

Herr **Liedberg**: Herr talman! En del inlägg i denna debatt ha uppkallat mig, därför att det förefaller mig, som om en del påståenden, som där gjorts, knappast böra få stå oemotsagda. Med all aktning för herrar Holms och Janssons sakkunskap förefaller det som om de knappast hade uppfattat vad reservationen rör sig om. Den rör sig inte om huruvida 52, 54 eller 47 timmar i veckan eller motsvarande under en 14-dagarsperiod i och för sig äro tillräckliga eller ej. Reservationen rör sig i stället om huruvida man, med sammanförande av ett visst *timantal per vecka* samtidigt som man anser det nödvändigt att ha vägen öppen för att lägga *en fridag var fjortonde dag*, kan åstadkomma en förnuftig uppdelning av arbetstiden med jämnt antal arbetstimmar per dag. Reservationen rör sig med andra ord om att undvika att ha ett visst antal arbetstimmar den vecka då fridag utgår och ett annat antal under den vecka då fridag icke utgår.

Det är kanske nödvändigt att göra en liten återblick rörande utvecklingen på detta område. Lagstiftningen började ju, som kammarens ledamöter torde erinra sig, med en reglering av arbetstiden för s. k. utearbete. Sedan kom 1937 en reglering jämväl av djurskötarbetet. Man fann emellertid snart att det fanns en kategori, som inte direkt föll varken under ute- eller djurskötarbete och som stod mitt emellan dessa grupper. Man fann också att denna kategori i allmänhet tillhörde de medelstora eller åtminstone — med undantag för Norrland — de s. k. mindre jordbruken. För denna kategoris fullgörande av sina uppgifter erfordrades ett större timantal än för det direkta utearbetet, ett timantal som kom att ligga ungefär mitt emellan utearbetarens och den med kreatursskötsel helt sysselsatte. Det blev då ett provisorium, där man i kollektivavtalet kom överens om möjligheten att ordna arbetstiden för arbetare med s. k. blandat arbete, men man hade ingen motsvarighet i den dåvarande lagen till detta, utan man fick gå dispensvägen, som i mycket stor utsträckning anlätades. Dispenser beviljades också undantagslöst av arbetsrådet. Hösten 1938 utarbetade arbetsrådet ett förslag. Arbetsrådet var anmodat att avge yttrande rörande ändring av lantarbetstidslagen, och då föreslog arbetsrådet att för arbetare med blandat arbete skulle arbetsperioden beräknas för en tvåveckorsperiod. 1939 års sakkunniga föreslog en jämkning, så att dessa arbetares arbetstid skulle motsvara dels utearbetarens räknat för vecka och dels ett visst tillägg, olika under olika perioder, under vinter, höst och vår respek-

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

tive medelvinter, ett visst tillägg beräknat per 14-dagarsperiod. Detta var en ganska besynnerlig anordning, vilken gällt ända till nu och alltjämt gäller. Denna anordning går naturligtvis att tillämpa, men den är som sagt en besynnerlig sådan, där man samtidigt måste räkna med dels en veckoarbetstid och dels en 14-dagarsarbetstid. Detta har föranlett svårigheter och missförstånd på sina håll.

Ur saklig synpunkt sett är det icke något tvivel därom, att om jag har en arbetsperiod, som omfattar 14 dagar, varunder det skall utgå en fridag, och om jag vill ha samma arbetstid på de övriga veckodagarna — i alla händelser vardagarna — låter det sig inte ordnas på annat sätt än att arbetsperioden motsvarar den period, under vilken fritiden skall infalla.

Nu förefaller det nog som om herr Holm hade en annan uppfattning om lagändringens syfte. Jag förbigår nu, att herr Holm icke ansåg reservanternas begripa saken, och jag förbigår ävenledes, att herr Holm ansåg sig kunna ådagalägga sin speciella sakkunskap genom att tala om en mängd denna fråga ovidkommande saker. Jag skall enbart hålla mig till herr Holms uppfattning om vad lagändringen innebär. Herr Holm sade, att om man skulle följa reservanternas, låser man fast arbetarna och de få ingen verklig fridag. Jag vet ju icke vad herr Holm anser om de avtalsstadgade 27 fridagarna per år, av vilka ett visst antal skall vara vardagar. Om herr Holm anser, att lagändringen skulle innebära, att det skall vara en fridag per vecka, är hans argumentering begriplig, men om så icke är fallet, förefaller det, som om herr Holm voro inne på den tankegången, att om man har räknat med en viss arbetstid, låt oss säga 52 timmar i veckan, för ett visst arbete men detta timantal icke kan tagas ut av arbetaren, så är det bara rätt och riktigt. Då får arbetsgivaren tillkalla en annan arbetare, som fullgör återstoden av timantalet mot övertid ersättning eller eljest, eller också får vederbörande arbetare själv göra det mot övertid ersättning. Menar herr Holm verkligen, att om man har utmätt en arbetstid av 52 timmar för en viss arbetare sysselsatt med ett visst arbete, så skall lagen, samtidigt med att detta fastslås, omöjliggöra, att de 52 timmarna kunna tagas ut av arbetaren i fråga? Jag kan icke förstå logiken i herr Holms resonemang. Jag kan i alla händelser icke fatta det på annat sätt, än att herr Holm menade detta, vilket väl knappast kan vara en rimlig ordning.

Det finns ingen som helst möjlighet att anordna arbetstiden efter detta lagförslag annat än med hoppande arbetstid. Förutsatt att det blir en fridag var fjortonde dag, blir det under den vecka, då fridag ges, en längre arbetstid på de återstående sex dagarna än under en vecka utan fridag, då arbetstiden slås ut på sju dagar.

Nu är detta ju icke att fatta så, att en arbetare med blandat arbete arbetar lika mycket både söcken- och helgdagar. Han är dels sysselsatt med vissa utarbeten, dels sysselsatt med djurskötsel, vilken sistnämnda icke tar en mans hela arbetskraft i anspråk. Under sön- och helgdagar, då utarbete icke pågår, inskränker sig hans arbete till att sköta de djur, som han vanligen sköter, d. v. s. han får då offra de två eller tre timmar eller vad det i allmänhet kan vara, som han på vardagar måste ägna åt detta arbete vid sidan om utarbetet. Det finns som sagt ingen möjlighet att ordna detta utan hoppande arbetstid, såvida icke arbetsgivaren antingen skall avstå från att taga ut den arbetstid av vederbörande arbetare, som han avtalsmässigt är berättigad att uttaga, eller skall betala övertid ersättning för en arbetstid, som faktiskt ingår i avtalets ordinarie tid.

Nu är ju att märka, att kollektivavtalet, som ansluter sig till lagen, räknar med vissa timantal för olika arbetare, på vilken arbetstid lönen till ve-

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

derbörande arbetare är grundad. Om man alltså har ett avtal, där lönen är beräknad efter en viss arbetstid, men lagen omöjliggör ett uttagande av denna arbetstid, får man ju ett ganska absurt förhållande.

Jag förstår ju mycket väl, att med den politiska maktfördelning, som finns här i riksdagen, och med hänsyn till vilka partier som ställt sig bakom utskottsförslaget är det naturligtvis omöjligt att åstadkomma någon ändring, men jag måste säga, att förslaget efter min uppfattning innebär ett uppenbart våldförande på ett förnuftigt anordnande av arbetstiden och fritiden inbördes i enlighet med vanliga kollektivavtalsprinciper.

Herr Hansson i Skediga: Herr talman! Jag hade icke tänkt begära ordet i denna debatt, men den fråga, som här diskuteras, är av den art, att man icke kan vara alldeles tyst, när man har haft så många års erfarenhet som jag just beträffande ladugårdsskötares arbete. Det finns kanske ingen arbetargrupp, som får börja sitt arbete så tidigt på dagen som just denna grupp, och det finns ingen arbetargrupp, som under vintern måste ha så lång arbetstid som just dessa ladugårdsskötare, samtidigt som de ha ett mycket ansvarsfullt arbete.

Jag har för min del alltid reagerat mot särlagar, och det gör jag även i detta fall, då det gäller dessa arbetare med blandat arbete. Vi ha snart kommit till den punkten, där det icke finns några, som vilja taga detta arbete. Vi kunna stifta en lag men vi kunna icke få någon, som utför arbetet.

Vad beträffar övertidsersättning och sådant, skola väl icke dessa stackars arbetare betala den. Vi böra i stället vara överens om att samhället skall betala produktionen. Man talar om att tiden skall beräknas per fjorton dagar och man fäster så stort avseende just vid denna tid. Det är väl emellertid på samma sätt med alla grupper, att man icke kan taga ut precis den bestämda arbetstiden per vecka. Det inträffar ju ofta något vid sidan.

Jag beklagar, att man i riksdagen i dag skall diskutera just denna grupp av människor, när det snart icke finns någon, som vill åtaga sig detta arbete. Vad utskottet här har föreslagit tycker jag icke skulle behöva möta motstånd. Vad vi kunna diskutera är som sagt frågan om ersättningen för produktionen, men det hör ju icke till denna fråga. För egen del har jag den glädjen att snart kanske kunna få medaljera två av mina karlar — så länge ha de varit hos mig — men annars vet jag från min hemtrakt, och det är likadant överallt, att det icke finns arbetskraft att få. Jag undrar därför, om det icke borde vara riksdagens uppgift att se till att alla arbetargrupper i samhället, det må vara industriarbetare eller byggnadsarbetare eller jordbruksarbetare, kunna få lika mycket betalt och lika lång arbetstid, och att man även i andra avseenden följer ungefär samma principer.

Lantarbetstidslagen ger ju möjlighet att taga ut längre arbetstid under sommaren och kortare arbetstid under vintern. För min del har jag icke heller hört några klagomål, när det har begärts övertid för att slå med slättermaskin på natten eller för att så på våarna, men det kostar givetvis litet pengar. Ja, kära vänner, jag har varit arbetsrättare i många år men har aldrig velat begära övertid utan att betala för det. För min del var jag tacksam, när lantarbetstidslagen antogs. Som befallningsman på en stor gård under nio år kunde jag se hur arbetarna vid ett tegelbruk i närheten åkte hem på lördagarna och voro fria, medan mina karlar på denna stora gård på 600 tunnland fingo gå till sju på kvällen alla dagar och även lördagar. Jag måste säga, att det känns hårt, att en arbetargrupp inom livsmedelsproduktionen på detta sätt skall arbeta under sådana förhållanden och med sådana ekonomiska förutsättningar, att de skola stå i en särklass i fråga om lång arbetstid

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

o. s. v. Det är just på grund härav, som landsbygden har avfolkats och fortfarande avfolkas. Nej, låt oss hellre gemensamt gå in för att söka ställa alla lika och ge dem lika mycket betalt. Vi böra diskutera här i riksdagen, om icke jordbruket skulle kunna få så pass betalt för sin produktion, att det kan betala några timmars övertid, om så skulle erfordras.

Jag har endast velat anföra detta till dagens protokoll, ty jag beklagar, att vi här skola diskutera om denna arbetargrupp, som har det hårdaste arbetet inom jordbruksnäringen: ladugårdsskötarna.

Protokollföringen övertogs nu av kammarens sekreterare, kammarrättsrådet S. Norrman.

In fidem

Gunnar Britth.

Herr **Holm**: Herr talman! Såvitt jag fattade rätt ville herr Liedberg göra gällande, att jag skulle ha låtit förstå, att det skulle bli en fridag per vecka. Det har jag aldrig gjort gällande. Jag beklagar, om herr Liedberg uppfattade det så. Jag sade, att jag är medveten om att denna arbetargrupp har 27 fridagar per år enligt avtalet, och att av dessa 7 dagar skola vara söckendagar. Detta föranledde mig att tala om en helgdag som fridag, eftersom det största antalet fridagar är helgdagar. Jag sade, att på en tvåveckorsperiod blir det 13 arbetsdagar och dessutom en helgdag. Jag påpekade, att på dessa 13 arbetsdagar kan man taga ut 94 timmar med påföljd, att arbetstiden för den ersättare, som skall fullgöra arbetet under den fjortonde dagen, kommer som ett plus, eftersom den ordinarie tiden redan blivit utplockad. Lagen säger icke, att det skall vara samma arbetare, utan säger att det skall vara *en* arbetare. Det tillägges i 4 § 1 mom. under a) sista meningen: »Vad nu sagts gälle ock den, som ersätter arbetare med blandat arbete under ledighet.» Tiden faller alltså under dessa 47 timmar i veckan.

Herr Barnekow gjorde gällande, att lagändringen skulle vålla svårigheter för det mindre jordbruket. I lagens 1 § säges emellertid, att lagen endast gäller, om man använder minst tre arbetare, och även när det är minst tre arbetare angivas i punkterna a)—f) en hel del undantag från lagens bestämmelser. Med jordbrukets nuvarande mekanisering kan man icke räkna sådana jordbruk, som ha så pass många arbetare som tre, till de mindre jordbruken. Jag tror därför, att man gott kan lämna de mindre jordbruken utanför denna diskussion, ty de skola icke falla under lagen.

Herr **Jansson** i Hällefors: Herr talman! Herr Liedberg och övriga, som ha talat för reservationen, ha uttryckt sig så, som om de hade den uppfattningen, att om lagen såsom här är fallet föreskriver, att man exempelvis under januari, februari och december skall ha en arbetstid av 47 timmar per vecka och under mars, oktober och november 52 timmar per vecka, skulle det på grund härav vara alldeles nödvändigt att taga ut denna arbetstid av lantarbetarna. Jag tillåter mig hävda en annan uppfattning. Det står dock i lagen *högst* 47 timmar och *högst* 52 timmar per vecka. Om man därigenom, att man anger tiden till vecka i stället för till fjorton dagar, i något fall icke skulle kunna taga ut hela denna arbetstid, kan det, såvitt jag förstår, icke på något sätt strida mot lagens bestämmelser.

Jag vill ännu en gång hänvisa till vad jag tidigare sade, att när man i avtalet träffat överenskommelse om en timlön för ifrågavarande merarbete av 63 öre per timme, medan motsvarande timlön för lantarbetare är 95 öre, så ligger

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

väl däri underförstått, att man i vissa fall icke kan taga ut hela denna tid. I annat fall skulle väl denna disproportion i kollektivavtalet under årens lopp ha rättats till. Denna överenskommelse träffades nämligen år 1936 eller år 1937 och gäller fortfarande. Jag menar alltså, att även om vissa jordbrukare, som jag förut sade, i stället för att kunna taga ut hela den bestämda arbetstiden under en vecka nödgas betala övertidsersättning för den tid, under vilken han måste använda lantarbetare till detta arbete, så komma dessa jordbrukare icke därför i en ekonomiskt sämre ställning än andra. I annat fall måste man från reservanternas sida hävda den uppfattningen, att denna speciella lantarbetargrupp skall hållas i arbete över 3,000 timmar på året, medan för andra arbetare t. ex. djurskötare arbetstiden är begränsad till något över 2,800 timmar och för övriga lantarbetare är betydligt mindre. Det är väl icke lagstiftarnas mening, att denna arbetargrupp, som man på de mindre gårdarna nödgas använda till blandat arbete, skall i genomsnitt ha en längre arbetstid än andra arbetare. Härtill komma också andra olägenheter, som man åberopat.

Herr Liedberg hänvisade också till arbetsrådets tidigare inställning till denna fråga, men då är det väl också logiskt, om vi från vår sida hänvisa till arbetsrådets inställning för dagen. De tre opartiska ledamöterna av arbetsrådet uttala sig i detta fall för en tidsbegränsning per arbetsvecka i stället för per fjorton dagar. Jag förutsätter mycket bestämt, att denna fråga ventilerats inom arbetsrådet på ett sådant sätt, att arbetsrådets opartiska ledamöter blivit övertygade om nödvändigheten av denna begränsning för att kunna öva en riktig kontroll över denna arbetstid. Detta förhållande kommer man icke ifrån, hur man än resonerar om denna sak.

Till sist skulle jag vilja säga, att herr Hansson i Skediga förekom mig, då han yttrade, att man skulle undvika att företaga en särslagstiftning för jordbruket, som ytterligare skulle medverka till landsbygdens avfolkning och till att det blev svårare att få lantarbetare. Jag har för min del funnit det märkvärdigt, att det parti, som här alltid talar om landsbygdens avfolkning, nu så bestämt gått in för en särslagstiftning, som måste vara synnerligen oförmålig för en hel del arbetare ute på landsbygden.

Herr Liedberg: Herr talman! Herr Jansson i Hällefors hänvisade till arbetsrådets uttalande, och det gjorde också herr Hage. Naturligtvis kan man göra hänvisning till vem man vill, om man bygger sitt resonemang på auktoritetstro — från herr Hages sida anfördes icke något annat argument — men jag för min personliga del söker i alla händelser att anlägga uteslutande sakliga synpunkter på denna fråga. Herr Jansson säger, att om denna lagstiftning medger ett uttagande av 47 eller 52 timmar av en arbetare per vecka, menas väl icke därmed, att dessa arbetstimmar nödvändigt skola tagas ut. Nej, herr Jansson, det är alldeles givet, och det är egentligen för enkelt för att behöva sägas. Herr Jansson kan säkert i vårt land hitta arbetare med halvtid, med 30-timmarsvecka och vad som helst i den vägen. Det finns lyckligtvis ännu många utrymmen för olika sorters enskilda överenskommelser inom lagstiftningens ram. Men herr Jansson vet väl ändå, att det timantal, vilket, såsom lagen säger, högst får uttagas, är avpassat efter vad som anses normalt för fullgoda arbetare; och att det också är *det timantal, som ligger till grund för kollektivavtalen*, kan väl herr Jansson knappast sväva i okunnighet om. Om det gäller en timavlönad arbetare, kan saken vara relativt likgiltig, därför att han får betalt för den timme, han arbetar, och icke för den timme, han icke arbetar. Då är det från arbetsgivarsidan likgiltigt ur ren utbetalnings-synpunkt, om han får flera eller färre timmar. Han betalar blott för de tim-

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

mar, arbetaren har sitt arbete. Då bortser jag från den sidan av saken, huruvida det arbete, som nödvändigt måste utföras, blir utfört eller icke. Men när det gäller dessa kategorier är avlöningen vanligen fotad på antingen årslön eller månadslön. Vidare är det alldeles tydligt, att om avtalet bygger på ett uttag av visst normalt timantal, men lagstiftningen samtidigt omöjliggör eller försvårar detta uttag, då rimmar det knappast ur varken principiella eller praktiska synpunkter.

Herr Jansson var inne på samma sak som herr Holm förnöjt kammaren med ett par gånger, att det är väl icke meningen, att det skall tagas ut mera av dessa arbetare än av andra. Mina herrar, vem vill överhuvud taget påstå, att så skall ske? Är det verkligen så, att man här tager ut mer av dessa arbetare än av andra? Herrarna må väl veta, att en kreatursskötare har längre arbetstid. Jag menar emellertid, att det här icke rör sig om huruvida dessa arbetare med blandat arbete såsom kreatursskötare och utearbetare ha så och så lång arbetstid, och om den i och för sig är rimlig. utan det är här fråga om huruvida arbetstiden skall beräknas på enveckasperioder eller tvåveckorsperioder. Detta är, ärade kammarledamöter, den fråga, varom vi nu tvista.

Herr Holm har vidare sagt, att naturligtvis kan man plocka ut 47 eller 52 timmar. Förvisso kan man göra det. Det är klart, att jag kan plocka ut 47 timmar i en vecka, *delade på sex dagar eller delade på sju dagar*. Det låter sig naturligtvis göras, men *det låter sig icke göras med en lika arbetstid per dag!* Kan herr Holm tala om för mig, hur det skall göras, vore jag honom synnerligen tacksam. I så fall måste man, såsom vi sagt, och såsom man påstått både i reservationen och i de uttalanden, som avstyrkt denna lagformulering, laborera med hoppande arbetstid, där man den ena veckan har en arbetstid på låt oss säga 8 timmar och den andra veckan en arbetstid på låt oss säga 7 timmar. Siffrorna äro kanske icke exakta, men det blir ungefär någonting sådant, och detta är icke ändamålsenligt, ty det är precis samma arbete, som vederbörande skola utföra såväl den ena veckan som den andra veckan. Här har man icke velat slå ihop de 52 timmarna till 104 timmar och tillåta en förnuftig uppdelning av arbetstiden på låt oss säga 13 dagar och en fridag. Detta har man icke velat tillåta, utan det skall bindas till 52 eller 47 timmar eller överhuvud taget en veckas arbetstid. Samtidigt erkänner nu herr Holm, att det ingalunda är meningen att framtvinga en fridag per vecka! Här kommer man just fram till ett enligt mitt förmenande fullständigt ologiskt resonemang. Man säger, att det icke är meningen att framtvinga en fridag i veckan utan att det kan tänkas, såsom kollektivavtalet förutsätter, en fridag per 14 dagar eller 27 fridagar per år, men likaväl läser man fast arbetstiden till veckan.

Jag förstår mycket väl, att om det kan vara till någon fördel för lantarbetareförbundet, måste den ligga däri, att man räknar med att eftersom det så sällan går att ordna en hoppande arbetstid, blir det den lägsta arbetstiden, som blir gällande såväl för den ena veckan, då det icke är nödvändigt, som den andra veckan, då det är nödvändigt. Därigenom tjänar man in dessa timmar, d. v. s. de timmar som man har kollektivavlöning för, men slipper göra något, eller också tvingas arbetsgivaren, om arbetet likväl måste utföras, att på annat sätt åstadkomma detta, och då givetvis i allmänhet mot övertidsersättning. Denne fjortonde dagens arbetare hör, herr Holm, icke hit. Jag trodde verkligen, att herr Holm även i det hänseendet, beträffande den fjortonde dagen, då vi tala om en tvåveckorsperiod, blandat ihop begreppen. Har herr Holm icke gjort det, är det blott en angenäm överraskning för mig. Detsamma gäller det resonemang, som jag tyckte, att herr Holm förde, då han på tal

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

om fritiden sade, att den fritid som hittills erhållits icke skulle vara någon egentlig fritid, utan att man genom denna lagändring skulle söka åstadkomma en ytterligare fritid. Är det också feluppfattat från min sida, noterar jag det med nöje. Protokollet får ju visa, om jag *hört* fel. Jag hoppas, att jag åtminstone kan *läsa* rätt.

Herr talman! Jag kan icke finna, att några sakliga argument anförts, som jäva mitt påstående, men det är klart, att en majoritet kan bestämma vad den vill. Jag ber trots allt, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Falk**: Herr talman! Jag uppkallades i debatten av två påståenden, som kommit från reservanternas sida. Reservanterna påstå, att de driva detta krav om tvåveckorsperioder för arbetare med blandat arbete med tanke på de mindre jordbrukarna. De större jordbrukarna klara sig mycket bra, men de mindre jordbrukarna skulle komma i en mycket svår ställning, om denna lagstiftning skulle antagas. Jag vill då upplysa om att dessa arbetare med blandat arbete äro i de allra flesta fall sådana, som tidigare varit stallfodrar. Nu har man gått ifrån systemet med särskilda stallfodrar och har en man, som utfodrar hästarna och samtidigt är körkarl. Dessa kallas numera för arbetare med blandat arbete. Det har gått så långt på grund av rationalisering och maskindrift, att det vid gårdar på över 300 tunnland icke finns någon, som sköter hästarna, utan att man har dessa arbetare med blandat arbete. Man kan väl icke påstå, att dessa 300-tunnlandsgårdar äro småbruk, som det gäller särskilt att slå vakt om med denna lag. De mindre jordbruken på 50, 75 å 100 tunnland tror jag icke kunna få någon svårighet för att lägga arbetstiden för dessa arbetare per vecka. Tvärtom skulle det till och med underlätta anställandet av arbetskraft. Det är nämligen ett faktum, att enligt de nuvarande bestämmelserna har arbetstiden för dessa arbetare med blandat arbete blivit så lång, att ingen velat åtaga sig en sådan plats. Man drar sig för att taga en sådan anställning på grund av den långa arbetstiden. Är det nu sant, att jordbruket lider av en fruktansvärd brist på arbetskraft, borde denna lagstiftning vara ett steg i rätt riktning att avhjälpa denna brist.

Jag vill också vända mig mot det påståendet från reservanternas sida, att det med enveckasperioder skulle vara omöjligt för lantbrukarna att kunna effektivt utnyttja den arbetstid, som avses. Så blir det givetvis, om man skall bestämma arbetstiden till 7 dagar, men lagen förbjuder väl icke, att man tar ut de 6 timmar, som det här är fråga om, på veckans 6 söckendagar. Om dessa arbetare, som samtidigt äro körkarlar och stallfodrar, endast ha en timme per dag för att på morgonen verkställa utfodring av hästarna och på kvällen skötseln av stallet, torde dessa 6 timmar tillfullo gå åt på söckendagarna. På söndagarna klarar man sig mycket bra antingen genom ersättare eller genom att betala ett par timmars övertidsarbete till ordinarie ställföreträdare.

Jag förmenar, att de svårigheter, vilka här målats upp och skola träffa jordbruket, icke äro av den art att de föranleda mig till annat än att rösta för utskottets förslag.

Herr **Holm**: Herr talman! Då mina resonemang endast tyckas krångla till saken för herr Liedberg, skall jag för min del icke yttra något vidare beträffande frågan om tvåveckorsperioder med 13 arbetsdagar och en fridag, utan vill endast läsa upp vad som i detta hänseende säges i motionen nr 283 i första kammaren: »Varje tvåveckorsperiod omfattar alltså 13 arbetsdagar och 1 fridag. Om arbetstiden anvisas för tvåveckorsperiod, kan densamma fördelas på de 13 arbetsdagarna.» Detta står i motionen.

Förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, att 4 § 1 mom. lantarbetstidslagen skulle erhålla den lydelse, som föreslagits i den vid utlåtandet fogade reservationen; och biföll kammaren vad utskottet hemställt.

§ 11.

Föredrogos vart efter annat andra lagutskottets utlåtanden:

nr 50, i anledning av väckt motion angående lagstiftning till stöd och skydd åt nyblivna änkor;

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 3 § förordningen den 24 mars 1938 (nr 102) om olycksfalls- och yrkessjukdomsersättning åt tvångsarbetare m. fl., m. m.; och

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skyddsympning inom försvarsväsendet samt lag om ändrad lydelse av 128 § strafflagen för krigsmakten.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 12.

Föredrogs budgetdeputerades memorial angående arvode åt deputerades sekreterare; och biföll kammaren deputerades däri gjorda hemställan.

§ 13.

Till bordläggning anmäldes:

andra lagutskottets memorial:

nr 46, angående ersättning åt hovrättsassessorn H. Zetterberg, vilken inom andra lagutskottet biträtt vid behandlingen av vissa frågor; och

nr 47, angående ersättning åt hovrättsassessorn O. A. Bergholtz, vilken inom andra lagutskottet biträtt vid behandlingen av vissa frågor.

§ 14.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från konstitutionsutskottet:

nr 484, i anledning av konstitutionsutskottets memorial med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § stadgan den 21 februari 1941 (nr 98) om ersättning för riksdagsmannauppgifternas fullgörande; samt

från bankoutskottet:

nr 478, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade pensionsbestämmelser för lärarpersonal vid folkhögskolor och vissa lantbruksundervisningsanstalter;

nr 479, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av förordningen den 28 juni 1941 (nr 591) om familjebidrag åt värnpliktiga med flera, vilka drabbats av kroppsskada;

nr 480, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 30 maj 1873 (nr 31) om rikets mynt;

nr 481, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändringar i vissa delar av allmänna tjänstepensions- och familjepensionsreglementena jämte en i ämnet väckt motion; och

nr 482, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till folkskolans tjänste- och familjepensionsreglementen.

Vidare anmäldes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 483, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lant-arbetslagslag;

nr 486, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 3 § förordningen den 24 mars 1938 (nr 102) om olycksfalls- och yrkessjukdomsersättning åt tvångsarbetare m. fl., m. m.; och

nr 487, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skyddsympning inom försvarsväsendet samt lag om ändrad lydelse av 128 § strafflagen för krigsmakten.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning, beträffande förslaget nr 483, att utskottets hemställanden i utlåtande nr 48, angående förslaget nr 486, att utskottets hemställan i utlåtande nr 51 samt, angående förslaget nr 487, att utskottets hemställan i utlåtande nr 52 bifölles även av första kam-maren.

§ 15.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 2.40 e. m.

In fidem
Sune Norrman.

Lördagen den 11 juli.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Svar på fråga.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**, som anförde: Herr talman! Herr Ekdahl har till mig framställt den frågan, om det vore med min kännedom och mitt samtycke som strejkbrytare användas vid byggnadsarbete å Tomarps kungsgård.

Till svar härå vill jag meddela, att jag icke haft kännedom om att byggnadsarbete pågick vid Tomarps kungsgård förrän herr Ekdahl meddelade det per telefon torsdagen den 9 dennes. Vid förfrågan hos domänstyrelsen har meddelats, att arbetet med färdigställande av de byggnader, som påbörjats i styrelsens egen regi, bortackorderats till en byggmästare mot en fast angiven summa, beräknad efter gällande timlön inom byggnadsfacket. Det är enligt min mening beklagligt, att icke någon form hittills kunnat finnas för ett arbetsavtal gällande bebyggelse vid jordbruket.

Härpå yttrade

Herr **Ekdahl**: Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet för hans synnerliga tillmötesgående med detta rekordsnabba svar. Jag är också mycket tacksam för att därigenom ges tillfälle till offentligt noterande av en ljuspunkt i denna annars tråkiga affär: herr Bramstorps departement har således intet haft att skaffa med strejkbrytarvärningen till byggnadsarbetet å Tomarps kungsgård.

Vid ett samtal med mig i denna fråga framhöll jordbruksministern, att domänstyrelsen såväl som andra statens affärsdrivande verk måste handla under en tillräcklig rörelsefrihet. Det är en princip, som vem som helst måste gå med på. Men med visst förbehåll: rörelsefriheten bör hålla sig inom vissa — om jag så får uttrycka mig — anständighetsgränser, som utvecklingen för länge sedan stakat ut. Då jag anser, att det brister mycket i detta avseende i förevarande fall, ber jag få motivera denna min uppfattning. Eftersom det omöjligt kunnat ges tid till att få svar på en interpellation med den därmed följande mera vidsträckt yttrandefriheten, ber jag talmannen och mina ärade kamrater i kammaren om överseende, då jag tillåter mig att ta några fler minuter i anspråk, än frågoinstitutet i normala fall anses berättiga till.

Jag skall nu inte alls gå in på någon historisk tillbakablick över utvecklingen i Tomarpsaffären. Jag nöjer mig med att i korthet rekapitulera händelseförloppet ungefär en månad tillbaka.

Domänstyrelsens jordbruksbyrås byggnadskontor — jag ber att i fortsättningen få använda den mera korta titeln byggnadskontoret — hade vid den tiden fått in svar på sitt utbudande på entreprenad av fullbordandet av statshusbyggena, färdigställandet av det påbörjade häststallet och nyuppförande av ladugård vid Tomarps kungsgård. Ett anbud från en byggmästarfirma, Bröderna Andersson i Ljungbyhed, hade byggnadskontoret funnit så bra, att firmacheferna anmodades komma upp till verket för överläggningar. De reste upp

Svar på fråga. (Forts.)

den 9 juni. Förhandlingarna ha tydligen tett sig hoppingivande. Ty den 11 juni avlät byggnadskontoret en skrivelse av följande innehåll:

»Aberopande Edert besök översändes härmed förslag till entreprenadkontrakt. Något interpellationssvar avlämnades inte i går, och enligt förkludande kommer det inte förrän på tisdag, då kommittéutredningen även väntas föreligga. Så snart nödiga beslut från statsmakternas sida föreligga och vi bli oförhindrade att teckna avtal, återkommer jag.»

Sedan hände just ingenting hör- och synbart förrän i söndags eftermiddag, den 5 dennes alltså, då Tomarp invaderades av en trupp strejkbrytare, 17 man, norrlänningar, tillhörande »Arbetets frihet» och i tjänst hos en byggmästare i Hudiksvall, vilken sedan många år med en energi, som varit värd en bättre sak, förbittrat läget på byggnadsverksamhetens område i Hudiksvallstrakten genom sina ständiga strider med de organiserade byggnadsarbetarna där uppe.

Medan strejkbrytarkontingenten var på väg ned till Tomarp, avkopplades bröderna Andersson i Ljungbyhed från affären med en skrivelse från byggnadskontoret, daterad den 3 juli, där det säges i sak följande:

»Sedan nu utredningen angående byggnadsverksamheten på landet föreligger, har frågan angående bebyggelse vid Tomarp dryftats inom domänstyrelsen och har därvid beslut fattats om att i år icke nybygga ladugård och svinhus men försöka genom arbetsfrihet få de påbörjade arbetena slutförda mot timlön. Jag beklagar, att jag besvärat Eder att komma upp till Stockholm, men frågan låg vid det tillfället annorlunda till.»

Jag har vid besök å Tomarp i torsdags kväll från säkraste källa erfarit, att vad man nu har förhoppning om att hinna bygga, är endast ett ganska kient provisorium. Det gick nämligen icke att få så många »arbetsvilliga» från Norrland, som man ville ha. Det är nätt och jämnt man räknar med att få tak över huvudet på djuren, innan vintern träder in, och att få grödan under tak inom rimlig tid. Hade däremot bröderna Andersson fått arbeta efter det kontrakt, som byggnadskontoret själv upprättat och vilket av bröderna Andersson under tecknades och återställdes den 13 juni, så hade arbetet varit i gång den 15 juni, alltså tre veckor tidigare än nu. Firman Andersson hade låtit 60 man, vid våra byggen därnere tränad arbetskraft, hugga in med detsamma. Vederbörande garantera, att hela djurbesättningen i så fall kunnat stallas för vintern senast den 1 oktober, och att samtliga arbeten därute skulle varit slutförda före detta års utgång.

Det är inte lätt att av byggnadskontorets skrivelse av den 3 juli läsa ut, vad som inträffat sedan skrivelsen av den 11 juni avläts, och som förmått byggnadskontoret att dels avstå från att få arbetet ordentligt utfört i rimlig tid, dels häva ett så gott som färdigt entreprenadkontrakt, dels finna sig böra utmana hela Sveriges organiserade arbetarvärld och dem som förstå och sympatisera med denna genom att låta en trupp strejkbrytare fara nära hundratalet mil för att i bästa fall hinna med ett skralt provisorium vid återuppbyggandet av den nedbrunna kungsgården.

Den 11 juni talar byggnadskontoret om att så snart statsmakternas beslut föreligger och kontoret känner sig oförhindrat att teckna avtal, så skall saken bli klar. Vilka statsmakternas beslut väntade man på? Och varför kände man sig inte åtminstone omkring den 16 juni »oförhindrad att teckna avtal»? — Herr Bramstorps departement har ju inte ingripit. Riksdagen har ingenting sagt, som hindrade, snarare tvärtom. Det kan inte ens vara timlönen, som stått omistlig för byggnadskontoret. Det förekom nämligen i vintras, att tillfälliga skogsarbetare måste arbeta mot ackord vid Tomarp och under så vidriga förhållanden — meterdjup snö, där träden döko ner och försvunno, när de fälldes — att det inte blev mer än cirka tre kronor per dag i arbetsförtjänst. Det återstår

Svar på fråga. (Forts.)

således knappast annat att gissa på än något slags sidoinflytande, som i lindrigaste fall kan betraktas såsom ovidkommande.

Min rekapitulation av händelseförloppet sedan en månad tillbaka är härmed färdig, och jag skall sluta med ett par korta kommentarer.

Sedan mer än ett decennium har praktiskt taget icke en arbetsgivare av något så när modern läggning och med en rörelse av nämnvärd omfattning ansett det tidsenligt att anställa strejkbrytare. Han har underlåtit detta, t. o. m. när hans arbetare gått i strejk för nytt avtal och högre avlöning. Det skulle ännu mindre falla honom in att tillgripa en sådan utväg, om hans arbetare bara begärde att få arbeta efter gällande avtal. Och det är ju detta och ingenting annat, som de organiserade byggnadsarbetarna nere i min hemtrakt begärt. På alla håll har man under dessa hårda år sökt undvika sådant, som verkar i onödan utmanande. Man har velat stärka den inre fronten genom att söka förstå och respektera hävdvunna rättigheter. Man talar om nödvändigheten av att alla, som ha särskilda förutsättningar härför, hålla sig redo att gå ut i skogarna och hugga ved för vårt vinterbehov. Samtidigt som det är tal om att eventuellt tvångsflytta skånska byggnadsarbetare, som aldrig arbetat i en skog, upp till Norrland förflyttar domänstyrelsens jordbruksbyrås byggnadskontor norrlänningar ner till Skåne och skulle flyttat ännu flera, om det bara gått för sig.

Jag vill, herr talman, med dessa mina slutreflexioner ha sagt, att medan praktiskt taget vilken privat arbetsgivare som helst förstår vad tidsanda och utveckling kräva, så står detta synbarligen inte klart för domänstyrelsens jordbruksbyrås byggnadskontor. Det förefaller nödvändigt med något ingripande uppifrån för att det skall bli annorlunda. Det är i så fall mycket hög tid, att detta ingripande kommer.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 2.

Ordet lämnades på begäran till

*Svar på
interpellation.*

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**, som yttrade: Herr talman! Herr Persson i Stockholm har i en interpellation ställt följande fråga till mig: »Vilken ekonomisk kompensation är regeringen beredd att lämna de arbetare, som i kraft av tjänstepliktslagen avstängas från sitt yrke, avlägsnas från sina hemorter och familjer och hänvisas till ett arbete, vilket i de flesta fall icke möjliggör en dräglig försörjning för den arbetande och hans familj?»

Jag skall ta mig friheten att vid besvarandet av denna interpellation lämna en liten redogörelse för vad som utgör bakgrunden till den kungörelse om arbetsförmedlingstvång inom byggnadsindustrien, som är utfärdad.

När vi i regeringen skulle pröva frågan om vilken byggnadsverksamhet man kunde vänta skulle uppstå på grund av riksdagens beslut dels i de bostadssociala frågorna och dels i fråga om tertiärlån och tilläggs lån, funno vi, att vi icke hade en tillräcklig översikt och framför allt icke någon tillräcklig kontroll över vissa delar av vår byggnadsmarknad. Eftersom man sedan länge har vetat, att det kunde uppstå brist på materiel, innebar detta en lucka i regeringens möjligheter att reglera byggnandet för olika ändamål, vilket skulle kunna medföra, att byggen som icke vore nödvändiga och kanske icke ens angelägna utan vilka mycket väl kunde uppskjutas, komme att konsumera byggnadsmaterial till förfång för en sådan byggnadsverksamhet som var absolut nödvändig, bland annat det bostadsbyggnande som statsmakterna enat sig om att man borde söka få till stånd.

Svar på interpellation. (Forts.)

Vi hade kontroll över en mycket stor del av byggnadsmarknaden. Den kommunala byggnadsverksamheten hade vi kontroll över, på grund av att de allra flesta kommuner måste söka tillstånd av finansdepartementet till att upptaga lån för sin byggnadsverksamhet. Uppförandet av statliga byggnader, även försvarets byggnader, hade regeringen, det säger sig självt, helt i sin hand. I fråga om bostadsbyggnandet hade vi kontroll över alla sådana byggen, till vilka vederbörande byggherre begär tertiärlån eller tilläggslån. Vi hade vidare kontroll över alla sådana byggen på landsbygden, som förutsätta statsbidrag eller statslån, alltså bostadsförbättringar på landsbygden, byggnandet av lantarbetarebostäder och byggnade av egnahem, samt över vissa andra byggen, såsom gödselvårdsanläggningar, till vilka statsbidrag utgår och vilka kanske i viss grad konkurrera om det byggnadsmaterial som finns.

Vi sökte finna utvägar för att skaffa oss möjlighet att kontrollera även den del av byggnadsverksamheten, som hittills legat utanför kontroll. Det var vissa kommunala byggen, till vilka det inte begärts lånetillstånd, det var vissa bostadsbyggen, där byggherren icke ansåg sig vara i behov av tertiärlån eller tilläggslån, men det var framför allt industribyggen, som representera en mycket betydande byggnadsvolym i vårt land.

Det första uppslag som vi diskuterade var att lägga beslag på något av det byggnadsmaterial, varpå det rådde knapphet, exempelvis rör eller något dylikt. En undersökning visade emellertid, att detta skulle ha medfört många besvärigheter, som man helst ville undslippa. Då uppkom den tanken, att vi genom att tillgripa arbetsförmedlingstvånget skulle åtminstone efter någon tid kunna ha i vår hand att förklara, att det och det bygget kunde uppskjutas, att det icke var så nödvändigt som andra byggen. Vi måste se till, att byggnadsmaterialet framför allt kom den alldeles nödvändiga byggnadsverksamheten till godo, och detta kunde ske genom att man vägrade att förmedla arbetare till sådana arbeten, som man ansåg kunde uppskjutas.

Jag kan meddela, hur vi från vår sida tänkt oss att kunna utnyttja de kontrollmöjligheter, som vi skulle skaffa oss. Vi räknade med, att det i höst skulle uppstå bostadsbrist i ett mycket stort antal städer, kanske i alla landets städer, och i en mängd industrisamhällen. När man gjorde en inventering av pågående bostadsbyggen den 1 juni i år, visade det sig emellertid, att man på vissa platser hade kommit upp i en volym, som gjorde det önskvärt, att man icke under denna sommar satte i gång ytterligare nya bostadsbyggen. Jag kan som ett exempel ta Malmö stad. Där skulle de bostadsbyggen, som pågingo den 1 juni och som beräknades vara klara till den 1 oktober, väl fylla det behov — visserligen ett minimalt sådant — som man ansåg behövde fyllas. När då ifrån Malmö komma nya ansökningar om tertiärlån och tilläggs-lån för stödande av nya byggen, så säger statens byggnadslånebyrå, som har att pröva behovet av dessa bostadsbyggen, att vederbörande kunna få tertiärlån och tilläggs-lån, men byrån föreskriver samtidigt, att de byggen som dessa lån avse icke få påbörjas förrän t. ex. efter den 1 oktober.

När det gäller byggnadsverksamhet över vilken man inte haft kontroll — det kan vara en industribyggnad som bedömes icke vara så nödvändig att uppföra just nu — kan man nu vägra att förmedla arbetare dit. Man säger till vederbörande: Ni skola få bygga senare på året, och då skall det ställas arbetskraft till förfogande.

Man får på detta sätt möjlighet både att på ett ändamålsenligt och rationellt sätt utnyttja det material, som är tillgängligt och som icke räcker till alla byggen, samt att från statens sida på ett helt annat sätt än tidigare verka för en säsongutjämning inom byggnadsindustrin. Man har aldrig tänkt, att arbetsförmedlingstvånget skulle utnyttjas på det sättet, att nödvändiga bygg-

Svar på interpellation. (Forts.)

nader eller till och med byggnader, som endast vore angelägna, icke skulle få komma till stånd nu, bara därför att man ville ha ut arbetarna i skogarna. Det är tvärtom så, att alla nödvändiga och med all säkerhet även alla angelägna byggnader komma att utföras utan någon tidsutdräkt trots arbetsförmedlingstvånget. De komma att utföras, så långt som materialbehovet kan tillfredsställas. Jag vill här slå fast, att sådan har avsikten varit.

Det har diskuterats ett tredje alternativ, som på sitt sätt var det mest sympatiska, nämligen att man skulle införa licenstvång för all byggnadsverksamhet tills vidare, till dess arbetskraft- och materialfrågorna blivit tillfredsställande lösta. Detta kunde man emellertid icke göra, på grund av att ärendet kom till behandling på ett relativt sent stadium. Man hade nämligen icke i början av detta år tänkt sig, att byggvolymen skulle bli för stor. Man hade tvärtom räknat med att byggvolymen under alla omständigheter skulle komma att bli för liten detta år. Detta gjorde, att när ärendet var moget för ett avgörande, var tiden så långt framskriden, att man måste tillgripa något förfaringssätt, där Kungl. Maj:t ensam kunde bestämma. Licenstvånget kunde nämligen icke genomföras utan en lagstiftning, som krävde riksdagens medverkan. Det är icke alldeles uteslutet, att man kommer att övergå till den metoden, men jag kan inte säga, att det är säkert. Man får se, hur arbetsförmedlingstvånget verkar.

Det finns ett annat mycket vägande skäl för att man bör skaffa sig kontroll över hela byggnadsverksamheten i landet. Man har gjort upp med vederbörande byggnadsfackförbund, att man skulle sörja för att en tredjedel av arbetsstyrkan vid varje bygge skulle bestå av arbetare, som voro minst 50 år gamla. Man ville alltså skaffa en viss företrädesrätt till byggnadsarbete under denna tid för gamla byggnadsarbetare, vilka icke kunna väntas övergå till något annat näringsfång. Om man nu icke hade fått kontroll över industribyggen, hade följden blivit den, att t. ex. bostadsbyggandet hade blivit överbefolkat med gamla byggnadsarbetare, och att det mest angelägna byggandet alltså hade kommit i sämre läge än andra byggen, som kunnat fritt rekvirera sin arbetskraft och därför kunnat sysselsätta bara yngre och begärligare arbetskraft. Även ett sådant motiv skulle egentligen varit tillräckligt för att man skulle slå in på den väg som man här har gjort.

Detta är en kort redogörelse för hur vi tänkt oss detta problem ordnat. Vi ha alltså, när dessa bestämmelser utfärdades, inte haft som utgångspunkt, att detta vore en arbetsmarknadsfråga, fastän regleringen kommit att ske via arbetsmarknaden. Det hindrar icke, att åtgärderna äro motiverade även ur arbetsmarknadssynpunkt. Jag skall här endast hänvisa till vad som många gånger är meddelat, nämligen att det föreligger en brist på skogsarbetare denna sommar. Jag vill emellertid samtidigt påpeka, att om man behöver skogsarbetare, är det omöjligt att låta byggnadsindustrien pågå som den själv vill och konsumera hur mycket arbetskraft som helst. Jag vill fästa uppmärksamheten på att en byggnadsverksamhet, som får breda ut sig efter eget behag — om den kan det på grund av materialtillgång och sådant — kan mycket lätt dra till sig stora skaror av arbetare, som förut icke varit sysselsatta med byggnadsverksamhet, därför att en hel del arbeten som utföras vid byggen icke kräva någon yrkesutbildning. Där kan alltså en mängd grovarbetare få sysselsättning.

Alla dessa skäl gjorde, att man som sagt ansåg, att det var icke blott önskvärt utan nödvändigt att erhålla den kontroll som jag talat om. Det betyder icke, att någon nu sysselsatt byggnadsarbetare kommer att avskedas från sitt arbete. Men det betyder, att när han är färdig med sitt arbete vid ett bygge och vill byta arbetsplats, då måste vederbörande byggmästare ta honom ge-

Svar på interpellation. (Forts.)

nom arbetsförmedlingen. Då finns naturligtvis alltid den möjligheten, att arbetsförmedlingen säger: det och det bygget är icke nödvändigt, dit förmedla vi icke för närvarande någon byggnadsarbetare.

Jag skall säga ett par ord om vilka byggen, som under alla omständigheter komma att erhålla arbetskraft i tillräcklig utsträckning, och hur man vid dessa försöker att få en tredjedel av arbetsstyrkan att utgöras av äldre byggnadsarbetare. Skyddsrumbyggen komma att förses med arbetskraft utan någon svårighet. Alla de bostadsbyggnader som statens lånebyggnadsbyrå vid sin behovsprövning funnit det vara nödvändigt att uppföra för att motverka uppkomsten av bostadsbrist komma att få sin arbetskraft, likaså alla de byggen till vilka egnahemsstyrelsen lämnat lån eller bidrag av något slag. Där kommer praktiskt taget ingen begränsning att ske. Uppförandet av pensionärshem, epidemisjukhus, hem för kroniskt sjuka och vårdhem för lättskötta sinnessjuka komma också att få den arbetskraft de behöva. Vidare kommer arbetskraft att ställas till förfogande för utförande av gödselvårdsanläggning och siloanläggning för beredande av ensilagefoder, uppförande av uppsamlings- eller centrallagerhus för frukt, potatis eller köksväxter, anläggande av lin- eller hampberedningsanstalt, utförande av företag, vartill beviljats bidrag ur anslaget till främjande av landsbygdens elektrifiering, samt statliga oljelagringsanläggningar etc. Det är en hel rad av arbeten, som utan vidare komma att få sitt arbetskraftsbehov fyllt.

Arbetskraften ställes till förfogande genom arbetsförmedlingarna, men dessa ha order att förmedla denna arbetskraft mellan de olika arbetena. Detta gör, att vi kunna vara tämligen förvissade om — för såvitt inte ett tu tre en materialbrist uppstår, som utgör ett definitivt hinder för färdigställande av byggnaderna — att vi komma att få en byggnadsvolym i år, som ungefär motsvarar det mål som uppställts, nämligen 50 procent av den byggnadsverksamhet som förekom 1939, särskilt vad bostadsbyggande beträffar. Det gäller alltså här icke något himmelsskriande intrång i byggnadsarbetarnas möjligheter att erhålla arbete inom sitt yrke. Det ligger emellertid i sakens natur, att om man nu menar, att femtio procent av bostadsbyggandet under år 1939, vilket är detsamma som ett bostadsbyggande av samma storleksordning som år 1930, är ungefär vad som behövs, så följer därav, att det för närvarande är önskvärt att det sker en avgång av arbetare inom byggnadsindustrien till andra arbetsområden. I den mån man kan justera om arbetsmarknaden, så att detta önskemål även blir tillgodosett, har man enligt min mening gjort både arbetarna och samhället en tjänst och icke en otjänst.

Sedan jag lämnat dessa upplysningar, skall jag be att få besvara den till mig ställda frågan. Jag kan nu inte fullt besvara den på grund av att beslut ännu inte fattats på vissa punkter. När arbetskraft överflyttas till för folkförsörjningen viktiga arbetsområden — det gäller alltså här i huvudsak skogsarbete — erhåller den arbetare, som flyttas från sitt gamla arbete och tar arbete i skogen, ett förflyttningsbidrag på 1:50 under 180 dagar, dock minst 10 dagar. Vidare erhåller han ett familjetillägg i ortsgrupp I — en dyrortsgruppering är här genomförd — på 1:50 per dag för hustru och 60 öre för varje barn eller adoptivbarn under sexton år. i ortsgrupp II för hustru 1:75 samt 80 öre för varje barn eller adoptivbarn under sexton år och i ortsgrupp III 2 kronor för hustru och 1 krona för barn eller adoptivbarn under sexton år. De två nyssnämnda bidragsformerna, flyttningsbidrag och familjetillägg, komma enligt gällande regler utan vidare att tillämpas på byggnadsarbetare, som antaga skogsarbete.

Dessutom finns det någonting som heter »extra förflyttningsbidrag». Rörande detta ha bestämmelser ännu icke utfärdats för byggnadsarbetarnas vid-

Svar på interpellation. (Forts.)

kommande, och jag vill därför icke på förhand uttala mig om hur stort det kommer att bli. Enligt de föreskrifter, som hittills meddelats, utgår det till arbetare som gått ut i skogen och lämnat anställning inom pappers-, sågverks-, trävaru-, järn-, skeppsvarvs- och verkstadsindustrierna med 2 kronor per dag, inom dessa båda senare industrier i Stockholm och Göteborg med 2:50 kronor per dag. Det finnes ingen anledning att tro, att byggnadsarbetarna skulle behandlas sämre än de nu nämnda arbetargrupperna.

Detta är alltså vad jag har att nämna i detta avseende. Jag skall nu endast tillägga, att det arbetsförmedlingstvång, som är infört, i vissa fall kan innebära, att en byggnadsarbetare icke erhåller byggnadsarbete, men det innebär icke något tvång för honom att gå ut i skogen. Det är klart att det innebär en påtryckning, eftersom han inte kan få arbete inom sitt eget fack, men något tvång att antaga skogsarbete föreligger icke. Det kapitel i tjänstepliktslagen som innebär tvång att taga ett bestämt arbete är icke satt i kraft. Det är endast bestämmelsen om arbetsförmedlingstvång, varigenom företräde ges åt **vissa arbeten, som är satt i kraft.** När jag understryker att ett sådant tvång inte föreligger, vill jag naturligtvis inte, att byggnadsarbetarna skola uppfatta detta så, att jag inte tycker att denna sak är så viktig.

Det är självfallet av yttersta vikt att byggnadsarbetare, som äro vana vid friluftsbete och som säkerligen ha lättare än de allra flesta att kvickt lära upp sig till skogsarbete, gå ut och arbeta i skogarna. Ty skulle vår bränsleförsörjning inte klaras till vintern, komma vi att stå inför konsekvenser för det svenska samhället, som ingen ansvarig person skulle kunna anse vara rimliga. Jag för min del har den uppfattningen, att vi i detta skogrika land icke rimligen kunna tolerera, att det uppstår en bränslebrist, som kan skada hela vår produktionsvolym inom industrien i allmänhet, och som dessutom medför, att åtminstone stadsbefolkningen kommer att få frysa i vinter. Någoting sådant bör man icke finna sig i, och därför måste till slut alla de åtgärder tillgripas, som äro nödvändiga för att lösa vår bränsleförsörjningsfråga. Det är på detta område fortfarande fråga om full frivillighet. Det är emellertid klart, att om de förhoppningar man har på ett frivilligt åtagande inte skulle komma att infrias, så måste även andra åtgärder övervägas. Jag tror, att regeringens hela sätt att behandla dessa ting visar, att den icke vill tillgripa någon tvångsåtgärd, såvitt icke den absoluta nöden står för dörren.

Härefter anförde:

Herr **Persson** i Stockholm: Herr talman! Jag ber att till socialministern få framföra ett tack för svaret på min interpellation. Jag tror, att detta svar säkert för de allra flesta var en mycket stor överraskning, ty i den offentliga pressdebatt, som har ägt rum efter det att tjänstepliktslagen börjat tillämpas mot byggnadsarbetarna, har det aldrig någonsin nämnts något om att avsikten skulle vara någoting annat än att tvinga byggnadsindustriens arbetare ut i skogarna. Nu framställer socialministern åtgärden såsom mera förestavad av att man önskade reglera byggnadsproduktionen genom att tillämpa tjänstepliktslagen gentemot byggnadsarbetarna. Nog har regeringen andra medel till förfogande för att reglera byggnadsverksamheten. Socialministern nämnde själv de möjligheter, som stå regeringen till buds såsom anslags- och kreditgivare, möjligheterna att lägga beslag på byggnadsmaterial, och de möjligheter regeringen har genom sin kontroll över städernas och kommunernas lånepolitik.

Men regeringen har alltså endast prövat de håda alternativen att endera lägga beslag på byggnadsmaterial eller på arbetskraft för att reglera bygg-

Svar på interpellation. (Forts.)

nadsverksamheten, och man valde därvid att lägga beslag på arbetskraften. d. v. s. på människorna. Det är det reella innehållet i den åtgärd, som vidtagits. Jag måste säga, att någon liknande åtgärd aldrig tidigare tillämpats inom krispolitiken. Man kunde ju lämpligen endast göra det tankeexperimentet, att motsvarande åtgärd skulle vidtagas mot grosshandlarnas grupp i landet i syfte att avskilja de överflödiga bland dessa. Vilket herrans oväsen skulle det då inte bli!

Socialministerns svar innehöll en redogörelse för de förmåner, som redan nu utgå till arbetare från andra yrken, som sändas på skogsarbete. Det förhåller sig i alla fall så, att trots dessa förmåner blir det ekonomiska läget för de arbetare som sändas till skogen, i varje fall från städerna, sådant, att de faktiskt med skräck se mot en sådan eventualitet, att de skulle tvingas att resa ut på skogsarbete. I varje fall är förhållandet sådant särskilt här i Stockholm. Nu säger socialministern, att ännu föreligger icke något egentligt tvång; man endast hindrar byggnadsindustriens arbetare från att få arbete i sitt yrke. Ja, i realiteten är detta ett fruktansvärt tvång. De praktiska verkningarna av den företagna åtgärden komma att bli tvång för de byggnadsindustriarbetare, som avstängas från sitt yrke, att ge sig ut i skogen på grund av att de icke ha några andra utkomstmöjligheter.

Jag vill långt ifrån klandra regeringen för att den vidtager åtgärder i syfte att lösa bränslefrågan. Tvärtom, regeringen skulle ju vara klandervärd om den underlät att vidtaga sådana åtgärder. Det är ju nämligen en hela folkets verkligt gemensamma intressefråga, som här måste lösas. Men av detta faktum följer, att de offer och de mödor lösningen av denna fråga kräver också måste i görligaste mån bli en gemensam angelägenhet; i varje fall måste de ekonomiska offer, som frågans lösning kräver, bäras av alla i mån av vars och ens ekonomiska bärkraft. Ingen torde väl kunna bestrida, att vårt lands arbetare redan visat en beundransvärd offervilja, när det gäller att ta på sig bördor, som angivits såsom nödvändiga för landets och folkets frihet och välfärd. Arbetarna ha nöjt sig med en lönekomensation som medfört, att deras levnadsstandard stadigt sjunkit, allteftersom priserna på livsmedel och andra förnödenheter stigit. De ha uthärdat inkallelserna till militärtjänst utan knot, trots att dessa undergrävt hemmens ekonomi. Jag vågar påstå, herr socialminister, att trots att arbetarna och övriga små inkomstagare blivit hårdast pressade av krispålågorna, så ha dessa säkerligen hittills inte berett regeringen en tiondel av de bekymmer i skatter och prisfrågor, som exempelvis betodlare, godsägare och storföretag inom industrien gjort. Arbetarna komma också säkerligen i fortsättningen att villigt tillhandahålla sin enda egendom, nämligen sin arbetskraft, för att vårt folk skall kunna skyddas mot kölden under kommande vinter, dock endast under ett förbehåll, nämligen att de icke behöva konstatera, att de ekonomiskt starka tillåtas att för egen ekonomisk vinnings och bekvämlighets skull profitera på de arbetare, som i kraft av tjänstepliktslagen kunna göras till praktiskt taget livegna under staten. Arbetarna komma säkerligen inte att så långt som helst låta de besuttna profitera på deras offervilja för det gemensamma bästa.

Skogsarbetet ger även sina vana ordinarie utövare en mycket knapp bärning. Därtill har erfarenheten redan visat, att de skogsarbetare, som bo i skogstrakterna, bättre kunna passa de bästa arbetstillfällena, skaffa sig den bästa skogen att avverka och utvälja de bästa arbetsgivarna, nämligen de mindre skogsägarna, som i allmänhet betala mycket bättre löner än storbolagen och domänstyrelsen. De icke yrkesvana arbetarna komma alltså att hänvisas till storbolagen och domänstyrelsen. Vi fingo ju nyss ett ypperligt belägg på den mentalitet, som råder inom denna sistnämnda statliga institution genom det

Svar på interpellation. (Forts.)

interpellationssvar, som nyss lämnades av jordbruksministern. Till redan nämnda nackdelar kommer ytterligare, att de icke yrkesvana skola försörja familjer, bosatta i dyrorter, med ett arbete, i vilket de inte äro och, vad det gäller de äldre arbetarna, aldrig kunna bli verkligt yrkesskickliga.

Det är alltså stora offer man kräver av byggnadsindustriens arbetare. Jag syftade därför i min interpellation till att få ställa den frågan: Vilka motsvarande offer krävas av skogsbolagens intressenter? Man kanske vill svara: Mot dem och deras egendom tillämpa vi vid behov avverkningslagen. Ja, det kan man visserligen göra, men då betalar man bra. Mot arbetarna och deras egendom, arbetskraften, börjar man tillämpa tjänstepliktslagen. Jag vågar påstå, att man underbetalar detta egendomsbeslag. Man kräver alltså större offer av dem som genom sitt arbete skola rädda vårt folk undan kölden än av dem bland folket, som kunna njuta frukterna av en arbetsfri inkomst i stora våningar, som skola värmas upp genom den tvångsavverkade veden. Däri ligger en orättvisa och en missnöjesanledning som måste avskaffas. Ty kan man med lagens hjälp lägga beslag på en medborgargrups kroppar, då måste man också med lagens hjälp från dem som äro ekonomiskt bärkraftiga kunna förskaffa sig de medel, som äro erforderliga för att de för tjänstepliktslagen utsatta skola kunna hållas ekonomiskt skadeslösa. Detta sker för närvarande icke. Arbetets resultat kommer också att i stor utsträckning bli beroende på att nämnda sida av saken löses på tillfredsställande sätt.

Vi ha ofta hört storföretagens representanter tala om nödvändigheten av ekonomisk stimulans. Jag hoppas, att de icke ha någonting emot, att deras egna teorier överföras på föreliggande fråga, därför att för arbetarna är den ekonomiska stimulansen liktydig med tillgodoseende av deras egna och de anhörigas mest trängande behov av mat, kläder, tak över huvudet och annat. När man emellertid valt ut byggnadsindustriens arbetare som objekt för tjänsteplikten, är det också en annan fråga, som socialministern berörde och som behöver diskuteras, nämligen frågan, om de bostadsbehövandes intressen kunna bli tillräckligt tillgodosedda, om man lägger beslag på en del av byggnadsindustriens arbetskraft för skogsarbetet. Socialministern säger visserligen, att ingen nödvändig byggnation skall stoppas. Men det är redan nu så, att byggnadsföretagarna klaga över brist på arbetskraft. Bli byggnadsindustriens arbetare icke tillräckligt ekonomiskt kompenserade, komma säkerligen många av dem att i skräck för tjänstepliktslagen fortast möjligt övergå till andra yrken, och på det sättet kommer man att ytterligare decimera denna byggnadsarbetarekår, som man försäkrar redan är till fullo upptagen. Någon nyrekrytering till kåren kan det under sådana förhållanden icke bli. Därtill kommer, att det blir svårt för privata företagare att börja planera byggen, där de komma att leva i ett sådant ovisshetstillstånd beträffande möjligheterna att få arbetskraft, som tillämpningen av tjänstepliktslagen kommer att medföra.

Man frågar sig under sådana förhållanden, huruvida man ej kunnat spara in dagsverken på andra områden än enbart genom att ingripa mot byggnadsindustrien och anläggningsarbetena. Hur kan man å ena sidan låta tusentals och åter tusentals dagsverken förstöras, till och med till skadliga och farliga ändamål genom att de tjäna den ena krigförande parten, exempelvis genom att tillåta tusentals jordbruksarbetare att resa till ett krigförande lands hjälp, när tjänstepliktslagen samtidigt måste tillgripas för att tillförsäkra det svenska skogs- och jordbruket arbetskraft? Varför skola tusentals dagsverken gå till spillo i vårt land genom att arbetarna sysselsättas med reparationer på krigförande makts stridsvagnar, samtidigt som man med lock och pock söker förmå andra inom metallindustrien arbetande att draga till skogarna? Även detta hade varit intressant att få svar på i samband med det problem jag genom min interpellation velat rulla upp.

Svar på interpellation. (Forts.)

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag har för min del ansett, att jag borde svara på interpellationen. ehuru jag av herr Perssons senaste anförande förstår, att den egentligen tillhör okynnesinterpellationernas kategori. Jag har ansett mig böra svara just därför, att det förefaller som om större delen av den svenska tidningspressen icke hade någon kännedom om vad det verkliga syftet är med detta arbetsförmedlingstvång.

Jag skall icke upprepa vad jag sagt förut. Jag vill bara till det utsökt demagogiska anförande, som interpellanten nyss hållit, göra den reflexionen, att ett arbetsförmedlingstvång i Sverige ju i alla fall på intet sätt kan jämföras med åtgärder för att tvinga arbetarna till visst arbete uti talarens eget andliga fädernesland. Det skulle intressera mig att veta, vilka byggnadsarbetare som på grund av detta arbetsförmedlingstvång »beslagtagits» av staten. Jag bara tar upp denna enda glosa för att belysa det sakliga värdet av det anförande, som vi nyss lyssnade till.

Herr Persson i Stockholm: Herr talman! Socialministern frågar, vilka arbetare som blivit beslagtagna genom de ifrågavarande åtgärderna. Jag vågar påstå, att varje arbetare, som utsättes för denna åtgärd från statens sida att hindra honom från att arbeta i sitt eget yrke, trots att arbetstillfällen finnas, därigenom på sitt sätt blir beslagtagen; hans arbetskraft blir beslagtagen för att användas i skogsarbete eller jordbruksarbete. Att detta är syftet med den åtgärd, som här kritiseras, ja det är vad som framställts från såväl myndigheterna som i pressen intill denna dag.

Socialministern karakteriserade mitt anförande som ett okynnesanförande och min interpellation som en okynnesinterpellation. Vad finnes det för något i mina bemärkanden, som kan betecknas såsom okynnes? Socialministern och jag kunna ha olika uppfattningar i de frågor det här gäller, men något som syftar till okynne har icke varit drivkraften för mig, när jag framställt denna interpellation och icke heller när jag hållit det anförande jag här hållit.

Herr Kilbom: Herr talman! Jag skall icke direkt lägga mig i den interpellationsdebatt, som här ägt rum, men jag kan ej underlåta att göra ett par anmärkningar i anledning av densamma. Jag vill då alldeles särskilt anknyta till ett par företeelser, som kunnat iakttagas också i annat sammanhang.

När man hör alla dessa klagomål över ökat statligt tvång i dessa tider, från olika håll för övrigt, förefaller det mig, som om detta skulle vittna om, att man litet tänkt igenom, vilka näringssekonomiska perspektiv vi gå igenom, och vilka konsekvenser det medför, att olika samhällskategorier få ökad hjälp av staten.

Härom dagen hölls ett anförande någonstades i landet — det har hållits många liknande, liksom det skrivits artiklar på det temat, som antagligen kommer att under den kommande valrörelsen upprepas många gånger — där det begärdes garantier för ett fritt näringsliv. Det är mycket bra, det där med ett fritt näringsliv. Men man tillägger »när krisen tar slut och vi återgå till normala förhållanden». Varför just bara då? Varför skulle icke det fria näringslivet få klara sig bäst det kan också under de svåra tider, som vi för närvarande genomleva? Det är liten smula bristande allvar, då man å ena sidan under dåliga tider för industrien och näringslivet överhuvudt begär statens hjälp, så fort man kommer i svårigheter, men så snart dessa svårigheter äro över säger man: »Var så god och drag tillbaka edert ingripande, nu skall det vara ett fritt näringsliv.» Jag kan icke hjälpa, att det synes mig, som om man i vissa arbetarkretsar dåligt tänkt igenom att allting har två sidor. Man har, synes det mig, icke bara rätt att begära sta-

Svar på interpellation. (Forts.)

tens och samhällets ingripande och hjälp för den händelse man anser sig kunna få sitta kvar vid alla de liberal-kapitalistiska anordningar, som voro för handen mer eller mindre under tider, då samhället icke ingrep och hjälpte. Ty det är alldeles klart, att när samhället hjälper till i alla olika avseenden, måste detta medföra den konsekvensen, att samhället också får försöka medverka till en omorganisation av näringslivet, så att det blir effektivare och bättre fungerande i olika avseenden.

Dessa reflexioner har jag gjort mer än en gång under de sista månaderna. Jag tror, att man i alla kretsar har anledning att taga sig en funderare över, huruvida icke ens egen ståndpunkt försvagas, om man säger: »Det där vilja vi ha, men vi vilja icke ha några som helst konsekvenser av den förändrade ekonomiska organisation, som detta, att vi få det, måste komma att medföra.» Jag tror, att debatten om de ekonomiska förändringarna, som väl komma att tränga sig fram efter kriget med större tydlighet än nu, skulle vinna både i fråga om klarhet och i fråga om resultaten, för den händelse man på alla håll komme ihåg, att vi kunna icke bara fordra och begära att få någonting, utan vi måste också taga vissa konsekvenser. Saken har med andra ord tvenne sidor. Jag tror, att herr Persson i Stockholm skulle befrukta diskussionen om det speciella ämne, som han berörde, genom att understryka också den saken.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**: Jag vill bara till herr Perssons sista anförande påpeka, att jag hoppas, att han någonstades kan skaffa sig undervisning om vad ordet »beslag» betyder.

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Herr talman! När herr Kilbom kom till sina slutsatser om de industrier och företag, som under den nuvarande krisen begärt statens hjälp, ber jag att få komma med en liten reflexion. Är det icke, herr Kilbom, i stället så, att det för närvarande är staten, som måste av de svenska företagarna, av den svenska industrien och av det svenska jordbruket begära, att de i den allra största möjliga utsträckning ställa sig till samhällets och folkförsörjningens tjänst? Jag tror ej, herr Kilbom, att den utveckling, som vi vilja ha i detta land och som går ut på att skapa bättre och rikare folkförsörjning, i framtiden kommer att gå den väg, som herr Kilbom skisserade.

Herr **Kilbom**: Herr talman! Jag undrar, om ej herr Skoglund tillräknar sig sämre minne än han har, manne. Jag undrar just, herr Skoglund, hur det skulle ha varit för industrien, för den händelse t. ex. staten icke beslutat dessa stora försvarsutgifter. Skulle herr Skoglund möjligen kunna tänka sig, att dessa försvarsutgifter medföra många ökade beställningar för herr Skoglunds industri? Mig förefaller det nämligen alldeles naturligt.

Men därtill en annan sak. Vi behöva icke precis begränsa temat till detta år eller de år, som inträffat sedan 1939. Minns jag icke alldeles galet, herr Skoglund, voro både han och jag med i början av 1930-talet, då såvitt jag vet några industrier och representanter för näringslivet stodo bönande vid statens kassa och — riktigt och naturligt — fingo hjälp. Sålunda, jag har bara velat säga, att är det så, att man i nödtider från den ena eller andra gruppen i staten och samhället begär ingripande och ekonomisk hjälp, skall man ej ögonblickligen, så fort man tror sig kunna klara sig själv, säga: »Bort med händerna!» Vi få se det hela på litet längre sikt. Då tror jag, att det blir bättre resultat av det hela.

Herr **Persson** i Stockholm: Socialministern hoppades, att jag skulle tillägna mig vetenskap om vad ett beslag kan betyda. Jag vet icke, om jag fattat rätt,

Svar på interpellation. (Forts.)

men jag definierar ordet så här: beslag betyder, att den, som har makt därtill, tager vad han anser sig vilja hava och brukar det på sätt honom själv lyster. De praktiska verkningarna för de byggnads- och industriarbetare, som råkat under tjänstepliktslagens här ifrågavarande bestämmelser, bli gentemot staten just dessa. Därför anser jag mig ha rätt att använda uttrycket.

Det är för övrigt en sak, som jag ej kom i håg att beröra i min förra replik. När socialministern efter att ha karakteriserat min interpellation som en okynnesinterpellation själv väljer att tala på det sätt han gjorde och säger, att från Sverige kan man icke exportera arbetskraft till herr Perssons andliga fosterland, så frågar jag: till vilkens andliga fosterland är det man exporterar arbetskraft, när man skickar folk till Hitlers land?

Herr Skoglund i Doverstorp: Jag skulle endast vilja ställa den frågan, herr talman, huruvida man får betrakta herr Kilbom såsom officiell talesman för det socialdemokratiska partiet, d. v. s. om detta är den näringspolitik det tänkt sig efter kriget eller icke.

Herr Kilbom: Jag trodde, att i denna kammare varje ledamot hade rätt att tala om sin mening. Det är uppenbart, att det gäller icke enligt herr Skoglund's uppfattning; han talar tydligen bara för högerpartiet. Det är mycket tacksamt att notera detta. Ty då har man konstaterat, att högerens mening om dessa ting är, att i nödtider skola industrien och näringslivet få hjälp av staten, men då staten och samhället befinner sig i svårigheter och behöver hjälp skola industrien och näringslivet göra precis som de vilja.

Herr Thorell: Herr talman! Jag konstaterar, att herr Kilbom måtte komma på avvägar i fråga om det diskussionsinlägg han gjorde. Han tyckes vilja lägga frågan på det sättet, att det här är storindustrien och kapitalisterna, som begärt, att de åtgärder som nu diskuteras skulle vidtagas. Det måtte väl vara fullkomligt felaktigt, herr Kilbom. Icke har väl industrien något som helst intresse av att byggnadsindustrien inskränkes till hälften av vad den skulle vara under normala tider. Den har tvärtom intresse av att det ingripande, som här kommit till stånd, icke skett, därför att då hade den fått tillverka mera och leverera mera än den nu får.

En annan sak är frågan: Vad är det som är syftet med denna åtgärd? Jo, herr Kilbom har hört socialministern nyss klart och tydligt påpeka, att huvudsyftet är, att städernas och samhällenas, framför allt storstädernas, befolkning icke skall behöva frysa i vinter. Det är icke en åtgärd som industrien begärt direkt. Även om industrien har intresse av att folket icke behöver frysa, är det icke något som angår den ekonomiskt och som den har ekonomisk vinning av. Herr Kilbom måste fullständigt ha missuppfattat denna fråga.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

§ 3.

Föredrogs andra lagutskottets memorial, nr 46, angående ersättning åt hovrättsassessorn H. Zetterberg, vilken inom andra lagutskottet biträtt vid behandlingen av vissa frågor.

Herr talmannen tillsporde kammaren, om densamma vore beredd att nu företaga ifrågavarande, endast en gång bordlagda ärende till avgörande; och fann herr talmannen denna fråga vara med ja besvarad.

Härefter blev på av herr talmannen därå givna proposition utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 4.

Föredrogs andra lagutskottets memorial, nr 47, angående ersättning åt hovrättsassessorerna O. A. Bergholtz, vilken inom andra lagutskottet biträtt vid behandlingen av vissa frågor.

Herr talmannen tillsporde kammaren, om densamma vore beredd att nu företaga ifrågavarande, endast en gång bordlagda ärende till avgörande; och fann herr talmannen denna fråga vara med ja besvarad.

Kammaren biföll härefter utskottets hemställan.

§ 5.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 49, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

*Förslag till
arbetstidslag
för detalj-
handeln,
m. m.*

Genom en den 5 juni 1942 dagtecknad proposition, nr 349, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet hållna protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1. arbetstidslag för detaljhandeln,
2. lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning samt
3. butikstängningslag.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehåft fjorton i anledning av densamma inom riksdagen väckta motioner.

I de likalydande motionerna I:300 av herr *Nordenson* och II:439 av herr *Henriksson m. fl.* hade yrkats vissa ändringar i förslaget till arbetstidslag.

I motionerna I:299 av herr *Holmström m. fl.* och II:441 av herr andre vice talmannen *Österström m. fl.*, vilka motioner voro likalydande, hade yrkats vissa ändringar i förslaget till butikstängningslag.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte antaga Kungl. Maj:ts i propositionen framlagda förslag till

- 1) arbetstidslag för detaljhandeln; och
- 2) lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning;

B. att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts i propositionen framlagda förslag till butikstängningslag icke kunnat i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga av utskottet framlagt förslag till butikstängningslag;

C. att motionerna I:300 och II:439 måtte anses besvarade genom vad utskottet under A. hemställt;

D. att motionerna I:297, I:298, I:299, II:431, II:438, II:440 och II:441 måtte anses besvarade genom vad utskottet under B. hemställt;

E. att motionerna I:295, I:296, II:435 och II:436, i den mån de icke blivit besvarade genom vad utskottet under B. hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd; samt

F. att motionen II:434, i den mån den icke kunde anses beaktad genom vad utskottet i sin motivering anför, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, m. m. (Forts.)

Reservation hade beträffande förslaget till arbetstidslag för detaljhandeln avgivits av herrar *Tamm* och *Wistrand* samt fröken *Andersson*, vilka

dels hemställt, att 4 § i arbetstidslagen för detaljhandeln måtte erhålla i reservationen angiven lydelse,

dels ock föreslagit, att 8 § i samma lagförslag måtte utgå samt däremot svarande ändring beträffande paragrafnumreringen vidtagas.

Sedan herr talmannen anmält ärendet till handläggning, begärdes ordet av

Fröken **Hesselgren**, som anförde: Herr talman! I avseende å föredragningen av andra lagutskottets utlåtande nr 49 hemställas,

att detsamma må företagas till avgörande punktvis;

att punkten A. föredrages på det sätt, att de båda av utskottet därunder framlagda lagförslagen föredragas vart för sig, förslaget till arbetstidslag för detaljhandeln paragrafvis med slutbestämmelse, ingress och rubrik sist, varefter och sedan båda lagförslagen blivit genomgångna utskottets hemställan i punkten A. föredrages;

att punkten B. föredrages på det sätt, att det av utskottet därunder framlagda förslaget till butikstängningslag föredrages paragrafvis med slutbestämmelser, ingress och rubrik sist, varefter utskottets beträffande lagförslaget i punkten B. gjorda hemställan föredrages;

att vid behandlingen av den paragraf, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet; samt

att lagtext ej må behöva uppläsas i vidare mån, än sådant av någon kammarens ledamot begäres.

Denna hemställan bifölls.

*Punkten A.**1) Utskottets förslag till arbetstidslag för detaljhandeln.*

Efter föredragning av 1 § anförde:

Herr **Henriksson**: Herr talman! Den nu gällande arbetstidslagen för detaljhandeln trädde som bekant i kraft den 1 januari 1940, alltså några månader efter krigsutbrottet. Lagen genomfördes sålunda vid en från handels synpunkt mycket olämplig och olycklig tidpunkt. Krigets krisverkningar hade redan då börjat göra sig märkbara, och sedan dess ha svårigheterna för handels vidkommande skärpts för varje dag som gått. Jag behöver väl, herr talman, knappast här åter närmare redovisa, hur ransoneringar, omsättningsskatt m. m. fört med sig en betydande ökning i handels arbetsbörda och kostnadsbörda utan att statsmakterna vid sina prisreglerande åtgärder velat medgiva en rimlig kompensation i form av marginalökningar. Möjligen skulle man ju med anledning av det anförande herr Kilbom nyss höll, behöva gå in på en närmare redogörelse för dessa frågor. Det torde väl näppeligen vara handeln, som har begärt att bli belastad med alla dessa funktioner i samhällets tjänst. Handeln har funnit sig i allt detta och försökt att på ett lojalt sätt tillmötesgå de krav, som statsmakterna ha uppställt, men den där ömsesidigheten har inte riktigt kommit till uttryck därvidlag, så att staten givit en rimlig kompensation för den ökade arbetsbelastningen. Det har ju under denna kris i många olika sammanhang från högre ort talats om att vi böra dela krisbördorna. Det kan väl inte vara ägnat att förväna, om man från detaljhandels sida frågar sig, när denna goda regel skall bringas i tillämpning i fråga om handels kris-

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, m. m. (Forts.)

bördor. Inom vida kretsar bland detaljhandelns utövare hade man hyst vissa förhoppningar om, att statsmakterna i nu rådande exceptionella läge skulle suspendera arbetstidslagen, åtminstone så länge som kriget och det av kriget framkallade krisläget varade. Då framställningar i denna riktning avvisats av statsmakterna, borde åtminstone vissa uppmjukningar av lagen vidtagas. En sådan uppmjukning synes desto mera motiverad som regering och riksdag vid den nu gällande lagens antagande 1939 till köpmännens nackdel avsevärt skärpte bestämmelserna jämfört med det förslag, som framlagts av 1935 års arbetstidsutredning och som utgjorde utgångspunkten för 1939 års proposition. Det förslaget hade ju alla parter gillat.

Jag skall här endast beröra fyra punkter i det nu föreliggande förslaget till arbetstidslag, beträffande vilka jag i motionen nr 439 yrkat på ändringar.

Den första punkten gäller definitionen av begreppet »befattningshavare i överordnad ställning» i 2 § b). Det går ej att tolka detta begrepp på enahanda sätt som inom industrien. Arbetsförhållandena inom detaljhandeln äro väsensskilda. Inom detaljhandeln intager en befattningshavare i ledande ställning icke samma position utanför det arbete, som övriga anställda utföra, som inom industrien. Även företagaren själv deltagar i de anställdas arbete. Man arbetar tillsammans som kamrater. Det finns ju nödvändigtvis inom detaljhandeln personer, som intaga förmansställning och som ha ansvar för arbetets ledande och företagets drift. Framför allt gäller detta butiksföreståndare. Det synes mig därför vara riktigt, att åtminstone butiksföreståndare undantagas från lagens tillämpning. Man bör enligt min mening för att markera detta förhållande i 2 § b) efter ordet företagsledare sätta in ordet butiksföreståndare.

I 4 § i denna lag bibehålles den nu gällande regeln om att arbetstiden skall utgöra 48 timmar per kalendervecka. Jag vill här erinra därom att 1935 års arbetstidsutredning, i vilken såväl arbetsgivare som arbetstagare voro representerade, enhälligt föreslog, att arbetstiden skulle utgöra 48 timmar per vecka i genomsnitt för varje åttaveckors period. Denna möjlighet till en smidigare anpassning av arbetstiden efter handelns speciella förhållanden skars av dåvarande departementschefen bort i propositionen till 1939 års riksdag. Riksdagen biföll propositionen, trots att vägande invändningar gjorts av representanter för handeln. Jag vill också i detta sammanhang påpeka, hur arbetsförhållandena inom handeln skilja sig ifrån dem, som råda inom industrien. Det är en annan rytm i arbetet, som får lov att anpassa sig efter konsumenternas vanor och önsknings, efter variationer inom veckan och efter säsongerna. Arbetsbelastningen inom detaljhandeln är alltså ganska ojämn. Det förefaller därför ur dessa synpunkter mycket väl motiverat, att det skapas möjlighet för handeln att smidigare anpassa arbetstiden efter arbetets rytm. Jag har tillåtit mig att motionsvägen påyrka, att genomsnittsberäkningen skulle gälla en trettonveckors period. En liknande framställning gjordes vid 1939 års riksdag. I en vid nu förevarande utskottsutlåtande fogad reservation har man emellertid stannat för en period av åtta veckor. Det är samma förslag, som framställdes i 1935 års sakkunnigebetänkande. Jag vill därför i denna punkt yrka bifall till reservationen.

I detta sammanhang vill jag nämna, att departementschefen i propositionen påpekat, att man i det riksavtal, som vid lagens ikraftträdande fanns mellan handelns arbetsgivareorganisation och Svenska handelsarbetareförbundet, icke hade någon sådan period, utan avtalet innehöll bestämmelse därom, att arbetstiden skulle utgöra 48 timmar per arbetsvecka. Jag vill fästa uppmärksamheten på att denna fråga måste ses mot bakgrunden av en annan bestämmelse i detta avtal, en bestämmelse som var av mycket stor betydelse för handelns utövare och som möjliggjorde anpassning. I avtalet föreskrevs: »Som övertid

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, m. m. (Forts.)

räknas ej expediering av kunder, som äro inne i affären vid stängningstiden men ej hunnit expedieras, ej heller den tid, som åtgår för den dagliga städningen och iordningställandet av affärslokalen, till vilka göromål även räknas redovisning av kassa samt skötseln av färska varor.» Enligt riksavtalet utgick vidare icke övertidsersättning för arbete med juls skyltning samt års- och halvårsinventering. Någon tidsbegränsning för uttagande av arbete utöver den, att arbetstiden icke fick överstiga 48 timmar per vecka, var icke stipulerad i riksavtalet. År 1939 drog man in alla de nyssnämnda särskilda slagen av arbete under lagen och stipulerade, att övertidsersättning skulle utgå för sådana arbeten. Det är därför, menar jag, ännu mera betydelsefullt att man får möjlighet till smidigare anpassning genom att tillåta genomsnittsberäkning under en längre period.

I 8 § av lagförslaget har upptagits en bestämmelse om att ersättning skall utgå för övertidsarbete. Det är en bestämmelse, som icke återfinnes i den allmänna arbetstidslagen, i lantarbetstidslagen eller i någon annan nu existerande arbetstidslag. Det har alltid tidigare varit en princip på arbetsmarknaden, att parterna skola få sköta lönesättningen själva, och att statsmakterna icke skola blanda sig i saken. Utskottet har i denna del lämnat propositionen utan erinran. Jag har för min del mycket svårt att finna annat än att en sådan regel som denna, vilken strider emot tidigare praxis, skulle kunna vara nödvändig eller lämplig. Den torde varken vara lämplig ur de anställdas synpunkt eller ur arbetsgivarnas synpunkt, och det synes vara det enda riktiga att paragrafen får utgå ur lagen och att man överlämnar till parterna att avtalsvägen komma överens om ersättning för övertidsarbete.

Samma är förhållandet beträffande 9 §, där det talas om rasternas anordnande. Även frågan om rasternas anordnande är en sådan fråga, som bör överlämnas åt parterna att lösa. Till belysning av rådande förhållanden skall jag tillåta mig att citera en passus i handelns arbetsgivareorganisations yttrande över 1941 års arbetstids- och butikstängningssakkunnigas betänkande. Det heter där: »Arbetet i detaljaffärerna är av mångskiftande art. Det växlar efter bransch och ort, efter kundkretsens sammansättning och efter tiderna på året. Men ett drag är i stort sett gemensamt: principaler och medhjälpare gå sida vid sida i arbetet, och mellan dem utvecklas mera personliga relationer än mellan chefer och anställda i ett storindustriellt företag. För trivseln på arbetsplatsen är det därför nödvändigt, att köpmannen och hans personal i görligaste mån söka anpassa sig efter varandras individuella önskemål. Icke minst gäller detta beträffande ett sådant spörsmål som rasternas anordnande, vilket behandlas i 9 §. Det är vår bestämda övertygelse, att denna angelägenhet regleras vida bättre av parterna än medelst lagstadganden. Parterna kunna vid rasternas förläggning och fördelning taga hänsyn till förhållandena i varje särskilt fall i fråga om avståndet till den anställdes hem, kundfrekvensens växlingar olika dagar, personalens intresse av längre sammanhängande ledighet viss veckodag o. s. v. Det är visserligen riktigt, att arbetsgivare och arbetstagare kunna erhålla arbetsrådets dispens att organisera rasterna på annat sätt än lagen stipulerar, därest de så önska. Men varför skall överhuvud myndighetens tillstånd erfordras härför? Ingens intressen trädas för nära, om köpmannen och deras medhjälpare fritt få ordna rasterna efter vad de själva finna mest ändamålsenligt.» Jag tycker, att den motiveringen är bärande för ett yrkande att även denna paragraf skall utgå ur lagförslaget.

Jag skall sedan, herr talman, också tillåta mig att med några ord beröra butikstängningslagen. Det förslag, som framlagts av 1941 års arbetstids- och butikstängningssakkunniga, som hade till uppgift att överarbeta den dittills gällande lagen på åtskilliga punkter, innebar förbättringar jämfört med nu gäl-

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, m. m. (Forts.)

lande lag. I stort sett har Kungl. Maj:t följt de sakkunnigas förslag, men på ett par betydelsefulla punkter ha avvikelser skett. De sakkunniga hade föreslagit en centralisering av handläggningen utav vissa frågor rörande butikstängningslagen. Det gäller här för det första bestämmelserna om lagens tillämpningsområde, för det andra fastställande av beslut rörande kommunala avvikelser och för det tredje beviljandet av tillstånd till annan affärstid än den vanliga. Som beslutande myndighet beträffande dessa frågor hade de sakkunniga föreslagit arbetsrådet. Motiveringen för de sakkunnigas förslag var följande. Enligt hittills gällande ordning ha vi haft ett mycket betydande antal myndigheter, som handlagt dessa ärenden. Det har därför blivit en mycket stor ojämnhet vid tillämpningen, en ojämnhet som framkallat stor irritation och föranlett olägenheter av skilda slag. De sakkunniga, som på denna punkt voro eniga, förmenade, att man skulle kunna få en mera enhetlig tillämpning, om handläggningen av dessa frågor centraliserades. Vad beträffar den fråga, som rör lagens tillämpningsområde, har också Kungl. Maj:t följt de sakkunnigas förslag och alltså föreslagit, att dessa ärenden skola handläggas av arbetsrådet.

På de två andra punkterna avviker propositionen ifrån sakkunnigeförslaget. Kungl. Maj:t stannar vid att lägga ärenden angående tillstånd till annan affärstid än den vanliga under länsstyrelserna. Man ville icke taga steget att nu genomföra en centralisering. I motionen nr 441, som även jag underskrivit, yrkas, att lagen skall ändras i överensstämmelse med de sakkunnigas förslag på dessa punkter.

Till slut skall jag beröra bestämmelserna i 11 § 3 mom. Där är det ju framför allt fråga om kiosker samt om frukt- och konfektyraffärer. Dessa typer av försäljningsställen skola kunna hållas öppna på kvällarna till klockan 22. Härvid ha meningarna sedan länge varit delade, framför allt ifråga om varusortimentet. Jag vill erinra om att jag när denna fråga diskuterades år 1939 medverkade till att de butiker, som inskränkte sig till att föra samma varor, som tillhandahållas i kioskerna, skulle likaväl som kioskerna få hållas öppna till klockan 22. Det är ju svårt att förstå, varför vissa varor å ett försäljningsställe skola få säljas under längre tid på dagen än i ett annat slags lokaler. Jag stred för denna uppfattning år 1939, och den vann då riksdagens gillande. Det är emellertid min bestämda åsikt, att om man av sociala eller andra skäl förvägrar större delen av detaljhandeln att sälja efter ett visst klockslag, så skall man vara mycket restriktiv, när det gäller de varuslag, beträffande vilka man tillåter försäljning under utsträckt tid. Eljest riskerar man, att orättvisor uppkomma. I den föreliggande propositionen har Kungl. Maj:t vidtagit en utökning av det tillåtna varusortimentet. Utökningen gäller produkter av svensk frukt. Det är ett ganska obestämt begrepp, skulle jag nästan vilja säga. Det kan innefatta åtskilliga varor, och det är icke så förvånansvärt, om man inom handelsvärlden i övrigt anser, att det är en farlig väg regeringen föreslagit riksdagen att beträda. Utskottet har varit ännu mera generöst och föreslagit, att även kex, fikon och dadlar skola få säljas under utsträckt tid. I motionen nr 440 yrkas, att det tillägg, som Kungl. Maj:t föreslagit till denna paragraf, skall utgå. Andra lagutskottet har så långt ifrån velat följa motionärernas förslag, att utskottet till och med gått längre än Kungl. Maj:t.

Det är två skäl, som gjort mig mycket betänksam på denna punkt. Jag beklagar, att andra lagutskottet icke varit lika betänksam. Först och främst anser jag, att man, om man gör undantag från en regel, bör snävt begränsa undantagen. För det andra håller jag för troligt, att om vi nu bifalla utskottets förslag, så komma vi om tre år, när lagen åter skall diskuteras, att få en ny önskelista från dessa grupper av handlande. Tillhörde jag själv någon av dessa kategorier av affärsmän, skulle jag naturligtvis arbeta för en utökning av det

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, m. m. (Forts.)

tillåtna varusortimentet. Jag finner det ingalunda onaturligt, att man på det hållet anstränger sig för att få en utvidgning till stånd, men om man ser saken objektivt och därvid betraktar detaljhandeln som en enhetlig verksamhet, kan den väg utskottet föreslagit icke anses vara riktig.

Ja, herr talman, i den uppbrottsstämmning, som kammaren befinner sig, skall jag inte fortsätta längre. Jag har blott velat göra dessa erinringar och påpekanden och skall sedan tillåta mig att under de särskilda paragraferna återkomma med yrkanden.

Fröken Hesselgren: Herr talman! Uppbrottsstämmningen är tydligen så stor, att man knappast kan behöva ta upp någon större debatt, men jag måste i alla fall svara på vissa av de saker, som här påtalats.

Det har ju inte yrkats att lagen skulle avskrivras, men det har talats om att detta borde ha varit den rätta vägen. Då vill jag påpeka, att just det faktum att man ännu en gång föreslagit den som provisorium visar, att man vill gå fram med en viss försiktighet, och även den siste ärade talaren har erkänt, att när man nu tar upp frågan efter det första provisoriet, har dock en hel del förbättringar gjorts.

Jag skall nu taga upp några av de punkter, som framhållits här. Den första punkten, som den ärade talaren vände sig emot, var frågan om företagsledare, och där vill jag säga, att det är naturligtvis i alla lagar en mycket vanskelig sak, var man skall draga gränsen mellan dem, som naturligt måste stå utanför, därför att de äro ledare, och de som inte äro det. Såvitt jag förstår har arbetsrådet här gått en mycket förståndig väg. Det är ju ett problem, som vi prövat i en hel del andra lagar, och här tycker jag att man fått fram något mycket speciellt för denna typ av arbete, när man, som arbetsledare räknar den, som har att göra inköp, verkställa prisberäkningar, utbetala avlöningar eller som har direkt med folket att göra, även om personen i fråga deltar i själva arbetet. När det gäller de andra arbetstidslagarna tillämpar man en mycket snävare gräns, en person som i väsentlig mån deltagar i arbetet, räknas under alla förhållanden komma in under lagen. Här åter har dragits, såvitt jag förstår, en ganska vid gräns, och de referat som man har från de tillstånd, som givits av arbetsrådet, tyda på att arbetsrådet här har gått på en klok medelväg.

Vad sedan beträffar kravet om de 13 veckorna så måste jag säga, att det skulle komma att medföra ganska stora svårigheter med bokföring av arbetstiden, om man normalt skulle göra en genomsnittsberäkning på en så lång tid som 13 veckor. Att man emellertid inom detta område, liksom även inom industrien, har behov av en variation av arbetstiden är alldeles riktigt, och det har även arbetsrådet i mycket hög grad tagit ad notam. Jag har här en redogörelse för av arbetsrådet lämnade dispenser under denna tid, vari Nordin påvisar att rådet givit sådana dispenser på 4 och 8 veckor. Man har även givit företagen en ganska lång genomsnittstid på sommaren mot att de på vintern ha en motsvarande kortare tid. Det finns således inom lagens nuvarande område så pass stora möjligheter att tillåta variationer, att jag tror det vore olyckligt att i själva lagtexten föra in en så utomordentligt löslig paragraf som det skulle bli, om man normalt skulle gå så långt som till en genomsnittsberäkning på 8 eller 13 veckor. 5 § ger arbetsrådet dessutom en mycket stor handlingsfrihet i detta avseende.

Så var det frågan om *övertidsbetalning* och om *rasterna*. På den punkten hade utskottet förra gången en annan inställning. Utskottet var då mycket betänksamt emot att föra in övertidsbetalning, men jag tror inte det är rätt, som den ärade talaren sade, att det icke förekommit förut i någon annan arbetstidslag, ty det förekommer faktiskt i sjöarbetstidslagen, och det förekommer i

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, m. m. (Forts.)

en arbetstidslagarna mycket närstående lag, nämligen semesterlagen. Här har man emellertid icke gått på den internationella vägen, som definitivt bestämmer viss övertidsbetalning, 25 procent eller något sådant, utan säger bara att det skall lämnas övertidsbetalning. Man har gått till mötes de krav, som förra gången ställdes från utskottets sida, nämligen att det skulle finnas en viss möjlighet att genomsnittsbereäkna denna övertidsbetalning och även en viss möjlighet att utbyta den mot ledighet. Detta gör att jag, som förra gången var mycket tveksam och hörde till dem som begärde att få in den där övergångsbestämmelsen, nu kan säga mig, att man här har så pass stora möjligheter, att svårigheten med det förberedande och avslutande arbete, som herr Henriksson talade om, kan lösas med de bestämmelser, som nu finnas införda i lagen. Arbetsrådet har visat mycket stor förståelse för just den saken, och den har också tagits upp i de sakkunnigas förslag och i propositionen.

Vad rasterna beträffar så var även där utskottet förra året inne på samma linje som herr Henriksson, inte så att man ville ha bort rastbestämmelsen helt och hållet men man ville ha den uppmjukad. Det har Kungl. Maj:t detta år tillgodosett, för det första genom den praktiska åtgärden att i själva paragrafen införa en definition på vad som menas med semester till skillnad från ledighet. Detta kommer att bli till mycket stor hjälp i det praktiska livet. Vidare har man tagit upp möjligheten att kunna få taga en halvtimmes rast i stället för en hel timme, som förut var det enda gällande. Slutligen står kvar den möjlighet, som arbetsrådet haft hela tiden och som arbetsrådet i mycket stor utsträckning använt sig av, nämligen att godtaga andra rastanordningar än dessa.

Jag kan således inte förstå annat än att dessa fyra punkter, som röra arbetstidslagen, på ett tillfredsställande sätt tillgodosetts i det nu framlagda lagförslaget, och jag hoppas att man under den kommande treårsperioden skall kunna göra ytterligare de erfarenheter, som äro behöfliga, innan man fastställer lagen definitivt. Jag har fått det intrycket, att arbetsrådet har sina ögon öppna för de speciella svårigheter, som tillhöra detta yrke. Det är ju ett nytt område man beträtt, när man givit sig in på handeln, men å andra sidan måste man ju säga, att man inte kan särställa detta yrke gentemot andra. De arbetstagare, som finnas inom detta yrke, måste ha samma rättigheter som de arbetstagare, som finnas inom industri, jordbruk och sjöfart och som fått sin arbetstid lagstadgad. Jag hoppas och tror, att den kommande perioden skall visa, att de förbättringar, som gjorts, också skola komma handels folk till godo.

Sedan ha vi då butikstängningslagen. Det blir ett slags underligt samröre, ty dessa båda lagar höra ihop på ett sätt men äro varandra i många avseenden ganska olika. Där har den ärade talaren framfört två synpunkter. Av dessa är den ena av principiell art, den rör nämligen vem som skall ha hand om utfärdandet av tillståndsbevis. Jag tror nog det är klokt att arbetsrådet får även med denna lag att göra. Det har inte varit roligt under den tid som gått, att endast domstolarna här haft avgörandet. Man behöver en central myndighet, och meningarna ha gått isär endast beträffande *hur mycket* man skulle lägga under denna centrala myndighet. De sakkunniga ha för sin del menat, att arbetsrådet borde taga hand om det hela. Om man går till Kungl. Maj:ts proposition så ser man där, vilken lång rad av betänkligheter som ha framkommit gentemot att man skulle lägga sådana detaljer under arbetsrådet som att bestämma, om en korvgubbe skall få stå där eller där, eller om en kiosk skall placeras på det eller det stället. Att lägga ett sådant tillstånd centralt måste bli både dyrbarare och mera opraktiskt. Därför har utskottet efter en ganska genomgående diskussion helt anslutit sig till Kungl. Maj:t, som har

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, m. m. (Forts.)

lagt denna övervakning på länsstyrelserna. Genom att lägga den på länsstyrelserna och icke enbart på de kommunala myndigheterna har Kungl. Maj:t så till vida gått till mötes de sakkunniga, att det har blivit en viss centralisering, nämligen inom varje län. Jag tror att det vore i hög grad oklokt att med en gång gå över ifrån att det är kommunerna, som ensamma bestämma, till att ge det helt och hållet till en central myndighet, placerad i Stockholm. Det vore inte nyttigt att få en sådan rikriktning beträffande dessa sakerna, som det skulle bli, om det skulle vara en central myndighet, som skulle bestämma om allt. Jag tror därför att det är en klok väg som här har följts.

Vad sedan detaljerna i 11 § beträffar, så kan man naturligtvis ha olika åsikter om dem. Ordföranden i utskottet har efter alla de uppvaktningar, som vi haft från olika håll i den här saken, sagt: Alla ha rätt. Utskottet kunde naturligtvis ej nöja sig med att alla ha rätt, vi ha måst gå fram på någon väg. Vi ha då gått den vägen, att vi tänkt mest på de svagaste här, nämligen kioskerna. Deras möjligheter till försäljning ha genom importsvårigheter och varubrist blivit betydligt minskade, och därför har man gått med på det varutillskott, som Kungl. Maj:t här föreslagit, nämligen produkter av svensk frukt. Jag tror inte att detta är så farligt som man målat upp för sig. Jag tror inte det är någon risk att här skulle bli någon större handel med alla möjliga fruktkonserver och att man sedan skulle gå vidare på den inslagna vägen. Det ligger i kioskernas egen natur, att de inte kunna ha några större förråd. Det är ju, som herr Henriksson påpekat, egentligen fruktbodarna det kommer att gälla. Men då vill jag i detta sammanhang framhålla, att det ju är länsstyrelserna, som på förslag av kommunerna skola tillåta eller icke tillåta sådant öppethållande som här avses, och det är ju ganska typiskt att här i Stockholm finns mig veterligt inte en enda fruktbod, som har tillstånd att hålla öppet utöver eljest medgiven tid. Jag vet inte, om det finns någon i Malmö, men däremot vet jag att det finns sådana i Göteborg. Det kan således inte vara något så stort avbräck för detaljhandlarna, om det kommer litet fruktmos ut den vägen, att man därför skulle förbjuda denna vara. Jag tror inte man behöver riskera, att denna väg kommer att mycket vidare beträdas. Jag vill bara för den ärade talaren framhålla, att det förra gången ju förekom en kolossal agitation för att få tobaken fri för kioskerna. Där var verkligen utskottet då så ömhjärtat, att det för sin del föreslog tillmötesgående i viss utsträckning. Detta avslog riksdagen, och Kungl. Maj:t har inte heller denna gång tagit upp saken. Vad man varit mest angelägen om, nämligen tobaken, är således fortfarande icke tillåtet för kioskerna att föra.

Vad beträffar kex och dylikt så är det ju sådana detaljer, att det knappast lönar sig att tala om dem. Att till mandlar och dadlar, som förut voro fria, fogats fikon och russin, beror därpå, att de varuslagen äro så lika till karaktär och användning. Det är sådant som sportfolk köper, när de äro ute, därför att det i viss mån motsvarar mat. Det är så pass mycket socker i dessa frukter, att förtärande därav ger en viss känsla av att man har ätit mat, och det är nyttigare att man skaffar sig sådant än att man köper karameller. Att kex kommit med beror på, att det finns i handeln en hel del kex, som var tillåten förut, nämligen sådan kex, över vilken var dragen en liten chokladhinna. Var det icke någon chokladhinna över den, fick den inte säljas. Då ménar man att det vore klokare att helt medtaga även kex.

Ja, herr talman, jag skall inte uppehålla mig längre vid alla dessa detaljer. Jag vill bara som slutord säga, att jag tror att vi kunna vara ganska nöjda med det förslag, som här kommit fram. Skulle det vara så, att det hakar på någon punkt, har man ju möjlighet att, när frågan nästa gång kommer fram för riksdagen, vilket blir redan om tre år, använda den erfarenhet, som tre-

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, m. m. (Forts.)

årsperioden givit, på samma sätt som man denna gång använt den erfarenhet, som den gångna perioden har givit. Det är därför med stort lugn, herr talman, som jag för min del yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr **Henriksson** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Det är ju litet förbryllande, när andra lagutskottet kommer till den uppfattningen, att alla ha rätt, och man undrar då, hur andra lagutskottet kommer fram till sina slutsatser, när man har den uppfattningen, att alla ha rätt. Man har i alla fall fattat en ståndpunkt, och fröken Hesselgren ville förmena det, att man tagit hänsyn till de svagaste, alltså kioskerna. Då vill jag erinra om att det är inte kioskerna, som begärt detta, utan butikerna, och i det fallet menar jag att det är en fara att man kommer på glid.

Sedan ett par ord om arbetstidslagen. Fröken Hesselgren sade, att beträffande butiksföreståndare hade man fått en tolkning av vad som därmed menas, och meddelade, att det var sådana som verkställa kalkyleringar, inköp och dylikt. Jag vill emellertid påpeka den betydande särställning, som en butiksföreståndare har vid t. ex. filialsystem, där inköp, kalkyleringar, prissättning och dylikt verkställas centralt men där varje butiksföreståndare har att svara för butikens försäljning, personal, lager och sådant inom hans område. Det är därför mycket betydelsefullt att den kategorien kommer med i denna undantagsbestämmelse.

Sedan sade fröken Hesselgren, att hon ansåg att de här fyra punkterna, som jag framhållit, voro tillfredsställande tillgodosedda. Jag har ju litet svårt att se detta, ty på vissa punkter har det inte blivit något tillgodosende alls.

Sedan ett ord beträffande centraliseringen. Fröken Hesselgren förmenar, att det är inte nyttigt med likriktning. Men det är just detta, att det i gränsområdena kan uppstå en förfärlig massa otrevligheter och irritationer, som gjort, att på grundval av de erfarenheter, som gjorts under de tre åren, alla parter, som deltog i 1941 års utredning, kommit till den uppfattningen, att man skulle ha en centralisering. Då ansåg man alltså att likriktning var behövlig.

Fröken **Hesselgren**, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Jag sade aldrig att utskottet hade kommit till det resultatet att alla hade rätt. Jag sade, att inför alla de uppvaktningar, som vi fått, hade ordföranden till slut i sin förtvivlan sagt: »Ja, alla ha rätt.» Men när vi i utskottet kommo till realbehandlingen, försökte vi, det kan jag försäkra, verkligen att så noggrant som möjligt följa vårt bästa förstånd och avgöra, hur vi skulle lägga tungan på vågen.

Härefter yttrade:

Herr **Nilsson** i Göteborg: Herr talman! Som motionär måste jag bekänna, att jag känner mig ganska tillfredsställd med det resultat, som utskottet kommit till vid behandlingen av vår motion; vad vi eftersträvat i densamma har utskottet i mycket stor utsträckning beaktat. Jag vill i detta sammanhang påpeka, att jag ser detta spörsmål inte bara som en intressefråga för affärsmännen utan som en fråga, som jämväl rör konsumenterna, i vilkas intresse det ju ligger att detaljhandeln inte insnöres i alltför byråkratiska former.

Jag begärde ordet närmast för att något beröra ett yrkande i vår motion, nämligen att utskottet skulle göra en tolkning beträffande bestämmelserna för tillståndsmyndigheterna i fråga om konfektyraffärernas öppethållande.

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, m. m. (Forts.)

Härvidlag förekomma ganska stora olikheter. »I Göteborg med flera andra städer ha kioskerna» — vilket vi anföra i motionen — »liksom butikerna medgivits försäljning till kl. 22 dagligen, alltså även sön- och helgdagar. I Stockholm däremot liksom på vissa andra platser har kioskhandeln i större utsträckning givits tillstånd att under hela den i lagen tillåtna tiden, d. v. s. till kl. 22, dagligen idka försäljning, men butikshandeln i Stockholm i intet fall givits tillstånd att bedriva försäljning längre än till kl. 20 vardagar samt helgdagar och helgdagsaftnar kortare tid samt på en hel del andra platser längst till kl. 20, i enstaka fall till kl. 21.»

Det var för att nå likställighet härvidlag som vi i motionen hade hemställt till utskottet, att det på något sätt skulle ha gjort en tolkning av bestämmelserna, såsom en anvisning till tillståndsmyndigheterna, så att man skulle kunna få ett mera jämnt öppethållande av affärerna över hela landet. Jag finner nämligen inga skäl för olika stängningstider. Utskottet har som sagt vägrat gå med på detta, och nu är det ingenting att göra åt saken. Man får väl anse att det blir en uppgift för vederbörande handelsorganisationer att påverka myndigheterna för att ett bättre sakernas tillstånd må komma till stånd.

Det är således en önskan om erhållande av likformighet på området, som jag med detta anförande velat understryka. I övrigt, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets förslag.

Herr Hage: Herr talman! Med anledning av herr Nilssons i Göteborg anförande skulle jag vilja påminna om det faktum, att de lokala förhållandena kunna vara något olika, vilket kan motivera att man på olika platser på olika sätt tillämpar de bestämmelser, herr Nilsson berörde. Behovet av den eller den varan kan vara mera framträdande på den ena platsen än på den andra. Det anfördes exempelvis i utskottet, när man talade om frukten, att behovet av att hålla frukt till salu i kiosker exempelvis kan vara mycket större på en plats som ligger långt uppe i Norrland än på en plats söderut, och därför tycker jag, att det är ganska rimligt, att vederbörande myndigheter skola kunna tolka dessa bestämmelser på olika sätt på olika platser.

Det var egentligen inte för att tala om detta jag nu begärde ordet, utan det var främst därför att jag ville deklarerat, att jag, ehuru jag befinner mig bland utskottsmajoriteten och således inte har avgivit någon reservation, likväl på en del punkter har yrkat på en ändring av lagstiftningen, som jag velat ha något annorlunda beskaffad än vad utskottet gått in för. Jag skall emellertid inte nu i detalj ge mig in på den saken, men jag kan exempelvis påpeka, att jag fann det yrkande rimligt, som gjordes i en motion om att man skulle tillåta försäljning av fotograferingsfilm i kioskerna. Ett tillgodoseende av detta önskemål hade inneburit en praktisk anordning, tycker jag. Nu tillåtes denna försäljning i vissa s. k. trafikskiosker, men jag tror, att man har behov av sådan tillåtelse även på annat håll; jag ansåg dock inte, att det fanns någon anledning att reservera mig på den punkten. När det gäller försäljning av cigarrer i kiosker har jag också varit av annan uppfattning än den, som kommit till uttryck från utskottets sida.

Det är emellertid särskilt en sak, som jag betraktar som en skönhetsfläck i det beslut, som nu kommer att fattas — ehuru jag inte heller här reserverat mig — och det är att inte herr statsrådet definitivt tagit ståndpunkt till frågan om den generella stängningen av butiker kl. 18. Man har ju frivilligt genomfört en sådan stängning på många håll, och jag tror att utvecklingen går i den riktningen. Det är ett intresse, som särskilt berör de affärsanställda. Jag

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, m. m. (Forts.)

tycker det är ganska förståeligt, om dessa affärsanställda säga, att när andra människor i stor utsträckning sluta sitt arbete vid denna tid eller kanske ännu tidigare, så är det orimligt, att vi skola stå i butikerna till kl. 19 och dessutom vara skyldiga att arbeta ännu längre för avslutningsarbetet. Visserligen får man kanske övertidersättning för detta, men vederbörande kunna ofta inte lämna sitt arbete förrän framåt kl. 19.30 eller kanske kl. 20.

Nu vet jag att det på en hel del platser finnes en husmodersopinion emot en tidigare butiksstängning. Men jag förvånar mig över detta, ty på åtskilliga andra platser, där man frivilligt genomfört 18-stängningen och där det säkerligen också från början förefunnits samma opinion från husmödrarna, har denna givit med sig; man har funnit sig och tyckt, att man kunde klara saken med en tidigare stängning. Jag hoppas emellertid, att den opinion, som framvuxit på detta område och som resulterat i 18-stängningen — trots att lagen inte stadgar något om detta utan tillåter öppethållande till kl. 19 — så småningom skall bli så stark, att en allmän 18-stängning genomföres här i landet.

Jag blev litet ledsen när herr Henriksson framförde den uppfattningen, att den arbetstidslag, som så småningom och efter mycket bekymmer genomförts för de butiksanställda, borde suspenderas. Vad finns det då för skäl egentligen för en suspendering av just denna lag? Det har inte krävts suspendering av några arbetstidslagar inom andra områden. Det finns såvitt jag kan förstå icke några skäl, som tala för, att just på *detta* område arbetsgivaren skall tillgodoses på ett särskilt sätt. Om man framhåller, att arbetsgivaren inom detta område har en mängd tråkigheter med kortsystem och dylikt, så är det ju ett bekant förhållande, att nästan alla arbetsgivare och alla svenska medborgare överhuvud taget i nuvarande situation få ta på sig en mängd bördor och besvärligheter.

I övrigt har jag anslutit mig till utskottets förslag, och om jag skulle referera varför jag gjort det, skulle detta referat i huvudsak överensstämma med vad som här redan yttrats av fröken Hesselgren. När det gäller övertidsbetalning — jag minns inte om fröken Hesselgren berörde den frågan — har jag tillstyrkt bestämmelserna dels om fastställande av bestämda raster och dels om övertidsbetalning. Det för mig mest avgörande härvidlag har varit det förhållandet, att de butiksanställda inte äro så starkt organiserade, åtminstone inte genomsnittligt, som arbetstagare äro inom en hel del andra områden. När det existerar mycket starka organisationer på arbetstagarnas sida, är det väl troligt, att sådana problem som raster och betalning för övertidsarbete redas upp förhandlingsvägen. Men när det existerar en svagare organisation på arbetstagesidan, finns det anledning för staten och det allmänna att inskrida och att ersätta den kraft — som en organisation eljest skulle kunna lägga i dagen — med en lagstiftning. Så har jag sett på den saken.

Jag vill till detta lägga, att det, såvitt jag kan förstå, är ett jordbrukarintresse, som tillgodoses genom tillåtelsen att i kiosker försälja svensk frukt. Nu såg jag visserligen en opinionsskrivelse, där man påstod, att uttrycket »produkter av svensk frukt» skulle kunna utnyttjas ända därhän, att man t. o. m. sålde blåbärssoppa i kiosken. På detta var det emellertid någon förständig människa som svarade, att hälsovårdsmyndigheterna ögonblickligen skulle slå ned på det, om någon kioskägare hittade på något så tokigt. Så man kan nog säga, att ett sådant argument inte är mycket värt.

Jag skall inskränka mig till detta, herr talman. Trots att jag som sagt skulle vilja ha ändringar på en hel del punkter, skall jag, som saken nu ligger till, yrka bifall till utskottets förslag.

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, m. m. (Forts.)

Herr Nilsson i Göteborg: Herr talman! Jag kanske uttryckte mig något oklart. Min erinran gällde inte de olika stängningstiderna på de olika platserna i landet så mycket som det förhållandet, att det tillämpas olika stängningstider i fråga om kioskerna och konfektyraffärerna. Därvidlag har i motionen anförts som ett exempel, att här i Stockholm få kioskerna ha öppet till kl. 22, medan butikshandeln, konfektyraffärerna således, måste stänga redan kl. 20. Det är ett sådant förhållande, som jag inte kan finna någon mening uti. Motionen syftade just till att man skulle påpeka för myndigheterna det rimliga i bestämmelser om samma stängningstid för såväl kioskerna som konfektyraffärerna.

Fröken Hesselgren: Herr talman! Herr Nilsson talade mycket förståndigt om det nödvändiga uti att ha möjlighet till variation när det gäller varorna. Men jag tror att det också måste finnas möjlighet för de lokala myndigheterna att variera stängningstiden. Då man här i Stockholm tillämpat en stängningstid för fruktbutikerna och en annan för kioskerna, måste detta bero på något speciellt lokalt intresse, ty på andra håll har man inte förfarit på samma sätt. Jag tror att en viss frihet, än så länge åtminstone, är nödvändig på detta område.

Herr Henriksson: Herr talman! Jag kunde inte uppfatta mer än ett par punkter i herr Hages anförande. Dessa fäste jag mig dock vid.

Herr Hage berörde yrkandena under 8 och 9 paragraferna, alltså om övertidsbetalning och raster, och sade, att man inom handeln inte hade organisationer, som skulle kunna reda upp dessa frågor. Jag tillåter mig hävda en motsatt uppfattning, att det inom handelns område finns stora och goda och starka organisationer för både den ena och den andra parten, vilka mycket väl kunna reda upp sådana här spörsmål. Och jag är övertygad om att de skulle göra det mycket smidigare och anpassa sig efter förhållandena betydligt bättre än vad skulle bli fallet genom fastställande av lagbestämmelser, vilket kan bevisas därutav att det riksavtal, som förelåg innan riksdagen antog lagen 1939, var mycket bättre än den lag som då kom till stånd. I avtalet hade man på grundval av erfarenheterna anpassat sig efter handelns förhållanden och uppnått vissa resultat. Jag tycker alltså, att man skulle ha låtit dessa parter i görligaste mån fortsätta med detta förtroendefulla samarbete, eftersom de båda väl känna de speciella förhållanden, som råda inom handeln, vilket tydligen inte är fallet på många andra håll, när man skall bedöma sådana här frågor.

I fråga om den svenska frukten, som herr Hage också var inne på, måste jag säga att jag tycker det verkar argumentnöd, när herr Hage säger att det även är ett jordbrukareintresse, att man i kioskerna mellan kl. 7 och 10 på kvällen får sälja produkter av svensk frukt. Från denna utgångspunkt kan man ju, som jag förut sade, få listan betydligt utvidgad och rent av påstå, att det är i högsta grad nödvändigt för det svenska jordbruket att man i kioskerna säljer havregryn, bröd och mjölk och allt möjligt mellan kl. 7 och 10 på kvällen. Det är en sådan utveckling som jag anser orimlig, när nu statsmakterna av sociala skäl säga ifrån till den överväldigande delen av butikshandeln, att här får ni inte sälja varor längre än till kl. 7 på kvällen, var så god att slå igen butiken och gå hem! Då skall man inte samtidigt slå upp portarna på ett annat håll och låta varuströmmen gå nya vägar. Det blir ingen likhet inför lagen på det sättet.

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, m. m. (Forts.)

Herr **Hage**: Herr talman! Det är sant att det existerar organisationer bland de affärsanställda, men samtidigt äro de affärsanställda på en del håll inte i större utsträckning organiserade. De äro åtminstone inte organiserade i samma omfattning som en hel del andra arbetstagargrupper.

När man saluhåller frukt i kiosker, som hålla öppet längre, blir följden den, att det säljes en större mängd frukt än som annars skulle blivit fallet, vilket är till fördel för svenskt jordbruk. Men dessutom är att märka, att frukt och produkter av frukt särskilt kunna inrangeras bland dessa s. k. impulsvaror, som omnämnas i detta sammanhang och som särskilt lämpa sig för försäljning från kiosk.

Vidare anfördes ej. Paragrafen godkändes.

2 § föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **Henriksson**: Herr talman! Beträffande 2 § tillåter jag mig yrka, att utskottets förslag till lydelse av paragrafen godkännes med den ändringen, att i b) efter »företagsledare» insättes ordet butiksföreståndare, så att denna sats kommer att lyda: företagsledare, butiksföreståndare eller annan befattningshavare i överordnad ställning.

Fröken **Hesselgren**: Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på godkännande av 2 § arbetstidslag för detaljhandeln i den av utskottet föreslagna lydelsen dels ock på godkännande av den lydelse av samma paragraf, som under överläggningen föreslagits av herr Henriksson; och godkände kammaren den av utskottet föreslagna lydelsen.

3 §.

Godkändes.

4 § föredrogs. Därvid anförde:

Herr **Henriksson**: Jag tillåter mig yrka bifall till den vid denna paragraf fogade reservationen.

Fröken **Hesselgren**: Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, framställde herr talmannen propositioner dels på godkännande av utskottets förevarande förslag till lydelse av 4 § i arbetstidslag för detaljhandeln dels ock på godkännande av den lydelse av nämnda paragraf, som föreslagits i den vid utskottets utlåtande fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med ja besvarad. Herr Henriksson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner andra lagutskottets förevarande förslag till lydelse av 4 § i arbetstidslag för detaljhandeln, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt den lydelse av nämnda paragraf, som föreslagits i den vid utskottets utlåtande nr 49 fogade reservationen.

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, m. m. (Forts.)

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren godkände paragrafen i den av utskottet föreslagna lydelsen.

5—7 §§.

Godkändes.

Sedan 8 § föredragits, anförde:

Herr **Henriksson**: Jag tillåter mig yrka, att 8 § måtte utgå ur förslaget.

Fröken **Hesselgren**: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Vidare yttrades ej. Herr talmannen gav propositioner dels på godkännande av utskottets förslag till lydelse av 8 § dels ock på bifall till det av herr Henriksson under överläggningen framställda yrkandet; och blev utskottets förslag till lydelse av paragrafen av kammaren godkänt.

Övriga delar av förevarande lagförslag.

Godkändes.

2) *Utskottets förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning.*

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A.

Förklarades vara besvarad genom kammarens i fråga om lagförslagen fattade beslut.

*Punkten B.**Utskottets förslag till butikstängningslag.*

1—7 §§.

Godkändes.

8 § föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **Henriksson**: Herr talman! Jag ber beträffande denna paragraf att få yrka bifall till motionen II:441.

Fröken **Hesselgren**: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på godkännande av utskottets förslag till lydelse av 8 § butiksstängningslagen dels ock på godkännande av den lydelse av samma paragraf, som föreslagits i motionerna I:299 och II:441; och godkände kammaren den av utskottet föreslagna lydelsen av förevarande paragraf.

9 och 10 §§.

Godkändes.

Förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, m. m. (Forts.)

11 § föredrogs, varvid yttrade:

Herr **Henriksson**: Herr talman! Jag ber beträffande denna paragraf att få yrka, att utskottets förslag till lydelse av paragrafen godkännes med den ändringen, att i 3 mom. under punkterna 1, 2 och 6 följande ord utgå ur förslaget, kex, fikon, dadlar, russin, produkter av svensk frukt.

Fröken **Hesselgren**: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag oförändrat.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner dels på godkännande av utskottets förslag till lydelse av 11 § butikstängningslagen dels ock på godkännande av den lydelse av samma paragraf, som under överläggningen föreslagits av herr Henriksson; och godkände kammaren den av utskottet föreslagna lydelsen av paragrafen.

Övriga delar av förevarande lagförslag.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten B.

Förklarades vara besvarad genom kammarens i fråga om lagförslaget fattade beslut.

Punkterna C.—F.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 6.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från första lagutskottet:

nr 477, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av utlänningslagen m. m.;

från andra lagutskottet:

nr 485, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till arbetstidslag för detaljhandeln, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; samt

från sammansatta stats- och första lagutskottet:

nr 488, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av domsagoförvaltningen m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; och

nr 489, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om bestridande av kostnaderna för domsagas kansli, m. m., dels ock en i ämnet väckt motion.

§ 7.

Justerades protokollsutdrag.

§ 8.

Upplästes följande till kammaren inkomna skrivelse:

Till riksdagens andra kammare.

Härmed får jag på grund av åldersskäl vördsamt avsäga mig ledamotskapet av riksdagens andra kammare.

Stockholm den 10 juli 1942.

And. Hilding.

Kammaren beslöt, med godkännande av den gjorda avsägelsen, att om den härigenom inom kammaren uppkomna ledigheten jämlikt § 28 riksdagsordningen hos Konungen göra anmälan; och blev ett i sådant avseende på förhand uppsatt skrivelseförslag, som nu upplästes, av kammaren godkänt.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 1.23 e. m.

In fidem
Sune Norrman.

Torsdagen den 16 juli.

Kl. 3 e. m.

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes av herr förste vice tal

§ 1.

Justerades protokollen för den 8, den 9, den 10 och den 11 innevarande juli.

§ 2.

Justerades protokollet för denna dag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.05 e. m.

In fidem
Sune Norrman.
